

Rechtsgeleerdheid

Erasmus School of Law

Erasmus Universiteit Rotterdam

Uitgave:

Quality Assurance Netherlands Universities (QANU)
Catharijnesingel 56
Postbus 8035
3503 RA Utrecht

Telefoon: 030 230 3100
Fax: 030 230 3129
E-mail: info@qanu.nl
Internet: www.qanu.nl

© 2011 QANU

Tekst en cijfermateriaal uit deze uitgave mogen, na toestemming van QANU en voorzien van bronvermelding, door middel van druk, fotokopie, of op welke andere wijze dan ook, worden overgenomen.

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Deel I Algemeen deel	7
1. Inleiding	9
2. Taak en samenstelling van de commissie	11
3. Werkwijze van de commissie	17
4. Het Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid 2010	21
Deel II Opleidingsrapport	29
1. Rapport over de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid, de bacheloropleiding Fiscaal recht, de masteropleiding Rechtsgeleerdheid, de masteropleiding Bedrijfsrecht, de master opleiding Financieel recht en de masteropleiding Fiscaal recht	31
Bijlagen	89
Bijlage A: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie	91
Bijlage B: Samenstelling van de subcommissies	95
Bijlage C: Programma van het bezoek aan de Erasmus School of Law (ESL)	97
Bijlage D: Uitwerking van de eindkwalificaties van de opleidingen	99
Bijlage E: Curricula van de zes programma's	105

VOORWOORD

Dit rapport beschrijft de bevindingen van de visitatiecommissie **Rechtsgeleerdheid 2010** voor de opleidingen Rechtsgeleerdheid aan de Erasmus School of Law. Dit rapport is onderdeel van de kwaliteitsbeoordeling van universitaire bachelor- en masteropleidingen in Nederland. Het doel van het rapport is om een betrouwbaar beeld te geven van de resultaten van de voor beoordeling voorgelegde opleidingen, alsmede een terugkoppeling te geven naar de interne kwaliteitszorg van de betrokken organisaties en als basis te dienen voor accreditatie van de betrokken opleidingen door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie organisatie (NVAO).

De stichting Quality Assurance Netherlands Universities (QANU) beoogt onafhankelijke, objectieve en kritische beoordelingen te laten plaatsvinden en opbouwende kritiek te leveren, zo veel mogelijk uitgaande van een gestandaardiseerde set van kwaliteitscriteria met oog voor specifieke omstandigheden.

De visitatie Rechtsgeleerdheid 2010 wordt uitgevoerd volgens de nieuwe QANU werkwijze, waarbij clustervisitaties over een korte periode plaatsvinden en worden afgerond. Hierdoor wordt het momentum voor de betrokken opleidingen behouden en blijft de terugkoppeling naar de interne kwaliteitszorg relevant.

Voor clustervisitaties met een grote omvang, zoals **Rechtsgeleerdheid 2010**, vraagt de nieuwe werkwijze flexibiliteit van de commissieleden. Voor ieder bezoek wordt uit de visitatiecommissie een subcommissie samengesteld. Doordat bijna alle commissieleden ten minste drie bezoeken afleggen, kan de samenhang van de clustervisitatie worden gegarandeerd.

De visitatiecommissie **Rechtsgeleerdheid 2010** van QANU heeft haar taken in Rotterdam met grote toewijding uitgevoerd. De opleidingen zijn beoordeeld op een grondige en zorgvuldige manier. Wij verwachten dat de oordelen en de aanbevelingen in zorgvuldige overweging worden genomen door de betrokken opleiding en het College van Bestuur.

Wij zeggen dank aan de voorzitter en de leden van de visitatiecommissie voor hun bereidheid deel te nemen aan deze beoordeling en voor de toewijding waarmee ze hun taak uitvoeren. Ook gaat onze dank uit naar de staf van de betrokken afdeling aan de Erasmus School of Law voor hun inspanningen en hun medewerking aan deze beoordeling.

Quality Assurance Netherlands Universities

mr. C.J. Peels
directeur

drs. J.G.F. Veldhuis
voorzitter bestuur

DEEL I: ALGEMEEN DEEL

1. Inleiding

In dit rapport brengt de onderwijsvisitatiecommissie Rechtsgeleerdheid 2010 (hierna de commissie) verslag uit van haar bevindingen. Het rapport bestaat uit twee delen: een algemeen deel (I) en een opleidingsdeel (II).

Het algemene deel gaat in op de taak, samenstelling en werkwijze van de commissie. Dit algemene deel geeft een beschrijving van de uitgangspunten van de commissie en bevat tevens het domeinspecifiek referentiekader voor de visitatie Rechtsgeleerdheid 2010. In het opleidingsdeel behandelt de commissie de 21 facetten uit het NVAO-beoordelingskader voor de beoordeelde opleidingen. In dit deel spreekt zij oordelen uit op facet- en onderwerpniveau voor iedere bachelor- en masteropleiding die ze heeft beoordeeld aan de Erasmus School of Law.

2. Taak en samenstelling van de commissie

2.1. Taak van de commissie

De taak van de commissie is het verrichten van een visitatie conform het Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs van de NVAO van in totaal 84 opleidingen aan tien universiteiten. De commissie heeft de opdracht om op basis van de door de faculteiten aangeleverde informatie en door middel van ter plaatse te voeren gesprekken een oordeel te geven over de verschillende aspecten van kwaliteit van de betrokken opleidingen, zoals beschreven in het bovengenoemde kader. De opleidingsrapporten bevatten aanbevelingen; de nadruk ligt echter op het beoordelen en verantwoorden van de basiskwaliteit.

De commissie is gevraagd om de volgende opleidingen te beoordelen (inclusief CROHO-nummer):

Erasmus Universiteit Rotterdam

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (56451)
- Bachelor Fiscaal recht (56827)
- Master Rechtsgeleerdheid (60084)
- Master Bedrijfsrecht (60085)
- Master Financieel recht (60086)
- Master Fiscaal recht (66827)

Universiteit van Amsterdam

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Bachelor Fiscaal Recht (56827)
- Bachelor Notarieel recht (56828)
- Master Privaatrecht (60219)
- Master Arbeidsrecht (60222)
- Master Informatierecht (60223)
- Master International and European Law (60224)
- Master Fiscaal Recht (66827)
- Master Notarieel Recht (66828)
- Master Publiekrecht (60220)

Rijksuniversiteit Groningen

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Bachelor Recht en Bestuur (56461)
- Bachelor Fiscaal Recht (56827)
- Bachelor Notarieel Recht (56828)
- Bachelor Internationaal en Europees Recht (56829)
- Bachelor Recht & ICT (50620)
- Bachelor European Law School (50017)
- Master Nederlands Recht (66451)
- Master Recht en Bestuur (66461)
- Master Fiscaal Recht (66827)
- Master Notarieel Recht (66828)
- Master Internationaal en Europees Recht (66829)

- Master Recht & ICT (60620)
- Master European Law (60602)
- Master International and Comparative Law (60603)
- Master International Economic and Business Law (60604)
- Master International Law and the Law of International Organisations (60605)
- Master European Law School (60017)

Universiteit Maastricht

- Bachelor Fiscaal Recht (56827)
- Bachelor European Law School (50017)
- Master Fiscaal Recht (66827)
- Master Nederlands Recht (66451)
- Master Recht, Arbeid en Gezondheid (60169)
- Master Forensica, Criminologie en Rechtspleging (60171)
- Master European Law School (60017)
- Master International Laws (120 EC) (60168)
- Master Globalisation and Law (60170)
- Master European Master in Human Rights and Democratisation (post-initieel) (75020)
- Master International and European Economic Law (post-initieel) (75021)

Universiteit van Tilburg

- Bachelor Fiscaal Recht (56827)
- Bachelor Internationaal en Europees Recht (56829)
- Bachelor Recht en Management (50753)
- Master Rechtsgeleerdheid (60084)
- Master Sociaal Recht en Sociale Politiek (60070)
- Master Strafrecht in Europa (60068)
- Master Law and Technology (60069)
- Master Milieurecht (60071)
- Master International Business Law (60072)
- Master International and European Public Law (60073)
- Master Fiscaal Recht (66827)
- Master Recht en Management (60753)

Radboud Universiteit

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Bachelor Notarieel Recht (56828)
- Bachelor Internationaal en Europees Recht (56829)
- Master Nederlands Recht (66451)
- Master Notarieel Recht (66828)
- Master Internationaal en Europees Recht (66829)
- Master European Law (60504)

Vrije Universiteit Amsterdam

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Bachelor Notarieel Recht (56828)

- Master Rechtsgeleerdheid (60084)
- Master Notarieel Recht (66828)

Open Universiteit Nederland

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Master Nederlands Recht (66451)

Universiteit Utrecht

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Master Internationaal en Europees Recht (66829)
- Master Law and Economics (60742)
- Master Nederlands Recht (66451)
- Master Notarieel Recht (60165)
- Master Recht en Onderneming (60741)
- Master International Law of Human Rights and Criminal Justice (75034)
- Master International Business Law and Globalisation (75035)

Universiteit Leiden

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (50700)
- Bachelor Fiscaal Recht (56827)
- Bachelor Notarieel Recht (56828)
- Master Rechtsgeleerdheid (60084)
- Master Fiscaal Recht (66827)
- Master Notarieel Recht (66828)

2.2. Samenstelling van de commissie

De visitatiecommissie Rechtsgeleerdheid 2010 bestaat uit een voorzitter en zestien commissieleden. In bijlage A wordt een korte omschrijving van de curricula vitae van de commissieleden gegeven.

Voorzitter:

- prof. dr. J.W. (Jaap) Zwemmer, emeritus hoogleraar Belastingrecht, Universiteit van Amsterdam.

Commissieleden:

- dr. mr. M.J.A.M. (Margreet) Ahsmann, vice president/opleidingscoördinator sector civiel recht rechtbank Rotterdam;
- I.M. (Inge) Beulen LL.B., student Ma Nederlands Recht, Radboud Universiteit Nijmegen;
- I.C.M. (Irene) de Boer LL.M., student Ma Sociaal Recht, Universiteit van Tilburg;
- prof. mr. J.E. (Jenneke) Bosch-Boesjes, Dean University of Groningen Honours College, Rijksuniversiteit Groningen;
- prof. dr. C.M. (Kees) Cappon, bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het Notariaat, Universiteit van Amsterdam;
- Dr. H.J.M. (Diana) Dolmans, onderwijskundige en UHD, Universiteit Maastricht;
- Dr. E. (Eric) Driessen, Universitair Docent bij de Capgroep Onderwijs-ontwikkeling & -onderzoek, Faculteit Health Medicine and Life sciences, Universiteit Maastricht;

- prof. dr. C. (Cees) Flinterman, honorair hoogleraar rechten van de mens, Maastricht University;
- prof.dr. R.M.G.E. (René) Foqué, Hoogleraar rechtsfilosofie en rechtstheorie, Katholieke Universiteit Leuven, België;
- prof. mr. A.A. (Stijn) Franken, hoogleraar straf(proces)recht, Universiteit Utrecht;
- prof. mr. N. (Niels) Frenk, bijzonder hoogleraar Aansprakelijkheid en verzekeringsrecht, Vrije Universiteit;
- mr. H.F.M. (Hans) Hofhuis, coördinerend vice-president van de rechtbank 's-Gravenhage;
- M.V. (Misja) Leikin LL.B., student Ma Privaatrecht, Vrije Universiteit
- E.J.H. (Eric) Poorthuis, BA, LL.B., student masteropleiding Civiel recht, Universiteit Leiden;
- prof. mr. J.G.J. (Jac) Rinkes, hoogleraar Privaatrecht, Open Universiteit Nederland te Heerlen; bijzonder hoogleraar Europees Consumentenrecht, Maastricht University;
- prof. dr. J.W.F. (Jan) van Tartwijk, hoogleraar Toegepaste onderwijskunde, Universiteit Utrecht;

prof. mr. E. (Elies) Steyger, hoogleraar Europees bestuursrecht, Vrije Universiteit is geïnstalleerd als lid van de visitatiecommissie Rechtsgeleerdheid 2010. Door persoonlijke omstandigheden heeft zij echter aan geen enkel bezoek deelgenomen.

prof. dr. C. (Cees) Flinterman, honorair hoogleraar rechten van de mens, Maastricht University heeft door ziekte alleen bij het bezoek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam het voorzitterschap op zich kunnen nemen. Zijn rol als voorzitter is tijdens het bezoek aan de Universiteit van Amsterdam overgenomen door prof. dr. R.M.G.E. (René) Foqué.

Door het grote aantal te beoordelen opleidingen en de relatief korte periode waarin de tien bezoeken zijn gepland, is gekozen voor een ‘pool’ van commissieleden. Voor ieder bezoek is een subcommissie samengesteld uit deze ‘pool’, waarbij rekening wordt gehouden met de beschikbaarheid van de commissieleden, belangenconflicten, expertisegebieden van de commissieleden ten opzichte van de in de opleidingen aangeboden deeldisciplines, en de samenstelling van de verschillende subcommissies. De samenstellingen van de verschillende subcommissies van de tien subcommissies worden vermeld in bijlage B van dit rapport.

Uit praktische overwegingen is besloten dat bezoeken maximaal drie dagen duren. Daarom is bij de meeste visitatiebezoeken gekozen voor het houden van parallelgesprekken, waarbij de commissie werd ondersteund door twee projectleiders. Tijdens de bezoeken aan de Vrije Universiteit en de Open Universiteit heeft de extra projectleider zich voornamelijk gericht op de documentatie.

Projectcoördinator van de clustervisitatie Rechtsgeleerdheid 2010 was drs. M.M. (Melissa) Truijens, medewerker van het bureau van QANU. Zij was tevens projectleider van de bezoeken aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, Universiteit Utrecht en de Universiteit Leiden. Projectleider voor het bezoek aan de Rijksuniversiteit van Groningen was zelfstandig adviseur drs. T. (Titia) Busing. Projectleider voor het bezoek aan de Universiteit Maastricht was zelfstandig adviseur drs. R. (Ronald) Duzijn. Projectleider voor het bezoek aan de Universiteit van Tilburg was zelfstandig adviseur drs. L. (Linda) van der Grijspaarde.. Projectleider voor de bezoek aan de Universiteit van Amsterdam en de Radboud Universiteit was drs. M. (Trees) Graas, medewerker van het bureau van QANU.

De leden van de commissie hebben allen de door QANU opgestelde onafhankelijkheidsverklaring ondertekend.

2.3. Bijzonderheden van het bezoek aan de Erasmus School of Law (ESL)

De visitatiecommissie is gevraagd om de volgende opleidingen aan de ESL te beoordelen:

- Bachelor Rechtsgeleerdheid (56451)
- Bachelor Fiscaal recht (56827)
- Master Rechtsgeleerdheid (60084)
- Master Bedrijfsrecht (60085)
- Master Financieel recht (60086)
- Master Fiscaal recht (66827)

De subcommissie voor het bezoek aan de ESL bestond uit de volgende commissieleden:

- prof. dr. C. (Cees) Flinterman (voorzitter);
- Prof. dr. C.M. (Kees) Cappon;
- Prof. mr. N. (Niels) Frenk;
- Prof. mr. J.G.J. (Jac) Rinke;
- Prof. dr. J.W.F. (Jan) van Tartwijk;
- I.M. (Inge) Beulen.

Prof. dr. J.W. (Jaap) Zwemmer, emeritus hoogleraar Belastingrecht, Universiteit van Amsterdam was niet aanwezig bij het bezoek, maar heeft de subcommissie wel geadviseerd over de beoordeling van de opleidingen Fiscaal recht.

De secretarissen van deze subcommissie waren drs. M.M. (Melissa) Truijens en drs. E.G.J. (Linda) Jansen. Het bezoek vond plaats op 22 en 23 september 2010. Het programma van het bezoek aan de ESL is te vinden in bijlage C van dit rapport.

Het opleidingsrapport in deel II van dit rapport omvat de zes beoordeelde opleidingen. Bij zowel de beschrijvingen als bij de oordelen van de facetten wordt de volgende werkwijze aangehouden: de beschrijvingen en oordelen die gelden voor alle opleidingen – bachelor en master – worden als eerste vermeld. Als een tekst geldt voor één of meerdere specifieke opleidingen, wordt/worden de opleiding(en) cursief boven de paragraaf vermeld.

3. Werkwijze van de commissie

3.1. Inleiding

Op 31 augustus 2010 hield de commissie haar formele startvergadering. Tijdens deze vergadering werd de commissie geïnstalleerd, werd de taakstelling en werkwijze van de commissie besproken en werd het document *Voorstel voor een Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeveerdheid* van het Disciplineoverlegorgaan Rechtsgeleerdheid (DRG) besproken. De commissie heeft dit vastgesteld als *Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid 2010*, dat in hoofdstuk 4 van dit rapport is weergegeven.

3.2. De voorbereidingsfase

Bij ontvangst van de zelfstudies van een universiteit werden deze door de betreffende projectleider gecontroleerd op kwaliteit en compleetheit van informatie. Nadat de zelfstudies in orde waren bevonden, zijn deze doorgestuurd aan de commissieleden van de betreffende subcommissie.

De commissieleden lazen de zelfstudies en formuleerden vragen die aan de projectleider werden toegestuurd. De secretaris compileerde de vragen tot een samengesteld document, waarbij de vragen per onderwerp en gespreksgreemium werden gegroepeerd. Dit document werd bij het visitatiebezoek door de commissie gebruikt. Bij de voorbereiding heeft ieder commissielid alle zelfstudies van de betreffende universiteit gelezen.

Naast de zelfstudies lazen de gezamenlijke commissieleden ook ten minste twee scripties per opleiding. Het daadwerkelijk aantal gelezen scripties per opleiding is afhankelijk van het aantal aangeboden opleidingen en het aantal commissieleden in de subcommissie. Indien nodig werd gedurende het bezoek aan de commissieleden de mogelijkheid gegeven om aanvullend een aantal scripties te beoordelen. In de opleidingsrapporten wordt vermeld hoeveel scripties zijn beoordeeld. De scripties, met voor elke opleiding een laag en een hoog cijfer, werden door de opleiding geselecteerd. Aangezien de commissie opleidingen dient te beoordelen die leiden tot een wetenschappelijke titel (LL.B. of LL.M.), heeft zij zorgvuldig aandacht besteed aan het beoordelen van het wetenschappelijk niveau van de scripties, de eisen die door de opleiding aan de scripties worden gesteld, de zorgvuldigheid van de inhoudelijke beoordeling daarvan door de staf en de beoordelingsprocedure zelf. In de scriptie dient de student immers aan te tonen over de vereiste kwalificaties te beschikken.

Het bewaken van de consistentie is bij clustervisitatie altijd een aandachtspunt. Bij dit specifieke cluster is hier extra aandacht aan besteed, vanwege de verschillende samenstellingen van de subcommissies, en de verschillende data waarop de rapporten worden vastgesteld. De voorzitter, prof. dr. J.W. (Jaap) Zwemmer is verantwoordelijk voor de inhoudelijke consistentie. De projectcoördinator, drs. M.M. (Melissa) Truijens, is verantwoordelijk voor de procesmatige consistentie. Een van de maatregelen om consistentie in de beoordelingen te garanderen is dat nagenoeg alle commissieleden aan ten minste drie bezoeken deelnemen. Daarbij is de projectcoördinator bij elk bezoek aanwezig bij de laatste interne vergadering van de commissie, waarbij de opleidingen per facet uit het NVAO-kader worden beoordeeld. Ook worden alle betrokken projectleiders op de hoogte gehouden van de beoordeling van de verschillende opleidingen. Tot slot zal er regelmatig overleg plaatsvinden tussen de verschillende projectleiders om de beoordelingen op elkaar af te stemmen.

Binnen de subcommissies zijn afspraken gemaakt over de taakverdeling op grond van inhoudelijke expertise en samenstelling van de subcommissie. De commissie wenst te benadrukken dat zij in haar geheel verantwoordelijk is voor de oordeelsvorming en het eindrapport. Tijdens een voorbereidende vergadering aan het begin van ieder bezoek werd elke visitatie concreet voorbereid.

3.3. Visitatiebezoeken

Voorafgaand aan een bezoek maakte de projectleider een conceptprogramma voor de (dag)indeling van het visitatiebezoek. Dit concept werd in samenspraak tussen de voorzitter, de projectleider en de contactpersoon van de betreffende universiteit aangepast aan de specifieke situatie van de opleidingen. Tijdens de bezoeken is gesproken met de samenstellers van de zelfstudies, met een (representatieve) vertegenwoordiging van het faculteitsbestuur, het opleidingsbestuur, de afgestudeerden, de opleidingscommissies, de examencommissie(s), de studievoorzichting en -begeleiding en overige ondersteunende medewerkers. Daarnaast werd er per opleiding afzonderlijk gesproken met studenten en docenten van de beoordeelde bachelor- en masteropleidingen.

Tijdens ieder bezoek bestudeerde de commissie het ter inzage gevraagde materiaal en gaf zij gelegenheid tot een spreekuur ten behoeve van studenten en docenten die zich voorafgaand aan het bezoek hadden aangemeld. Van dit spreekuur is geen gebruikgemaakt bij het bezoek aan de ESL.

De commissie heeft een deel van de laatste middag van de bezoeken gebruikt voor de voorbereiding van de mondelinge rapportage en een discussie over de beoordeling van de opleidingen. Aan het einde van de bezoeken heeft de voorzitter, respectievelijk de vicevoorzitter bij de Erasmus Universiteit en de Universiteit van Amsterdam, in een mondelinge rapportage de eerste bevindingen van de commissie gepresenteerd. Daarbij ging het steeds om een aantal algemene waarnemingen en een aantal eerste indrukken per opleiding.

3.4. Beslisregels

De visitatie is uitgevoerd conform het Accreditatiekader bestaande opleidingen hoger onderwijs van de NVAO. In het accreditatiestelsel is voor de beoordeling op facetniveau een vierpuntsschaal voorgeschreven (onvoldoende, voldoende, goed of excellent) en op onderwerpniveau een tweepuntsschaal (voldoende of onvoldoende).

De commissie heeft de standaard beslisregels van QANU gevolgd. Deze zijn:

- de beoordeling ‘onvoldoende’ geeft aan dat de opleiding niet voldoet aan de criteria voor basiskwaliteit die gelden voor het desbetreffende facet;
- de beoordeling ‘voldoende’ geeft aan dat de opleiding voldoet aan de criteria voor basiskwaliteit die gelden voor het desbetreffende facet;
- de beoordeling ‘goed’ geeft aan dat de opleiding aantoonbaar uitstijgt boven het niveau dat wordt vastgelegd door de criteria voor basiskwaliteit die gelden voor het desbetreffende facet;
- de beoordeling ‘excellent’ geeft aan dat de opleiding als een voorbeeld van *international best practice* mag worden beschouwd met betrekking tot het desbetreffende facet.

De standaard beoordeling is ‘voldoende’, waarbij de opleiding voldoet aan de gestelde criteria.

In ogen van de commissie kan zij het oordeel 'voldoende' toekennen, ook wanneer zij kritische opmerkingen heeft gemaakt. Het is dan wel noodzakelijk dat er tegenover die kritische opmerkingen ook positieve observaties staan. Ook acht de commissie het mogelijk dat zij, als deze kritische opmerkingen adequaat worden opgepakt door de faculteit, bij een volgend bezoek tot het oordeel 'goed' zou kunnen komen.

Wanneer een commissie een nationale 'good practice' heeft aangetroffen, luidt het oordeel in principe 'goed'. Wanneer er binnen een facet zowel een kanttekening wordt gemaakt als een 'good practice' wordt uitgesproken, wordt een gemiddelde score gegeven. In de uitzonderlijke situatie dat de commissie besluit een 'excellent' voor een facet te geven, wil ze daarmee aangeven dat dit een internationale 'best practice' is, dat navolging verdient in de academische wereld.

3.5. Rapportage

De projectleider stelt op basis van de bevindingen van de commissie, per instelling een conceptrapport op. Voor de rapportages is bewust gekozen voor bondige teksten, voor zowel beschrijvingen als oordelen. Wanneer mogelijk wordt in de beschrijving aangegeven welke aspecten gelden voor alle opleidingen. Daarna volgt per opleiding een korte toelichting of uitbreiding. In de beoordeling wordt hetzelfde proces gevolgd.

Het conceptrapport wordt in eerste instantie aan de voorzitter van de commissie voorgelegd en daarna aan de overige subcommissieleden. Na vaststelling van het conceptrapport wordt deze naar de betrokken faculteit gestuurd ter toetsing van feitelijke onjuistheden. Het commentaar van de opleidingen wordt met de voorzitter van de commissie besproken en, indien nodig, met de overige subcommissieleden. De definitieve tekst wordt aan alle commissieleden toegestuurd voor een laatste ronde commentaar waarna het rapport wordt vastgesteld.

4. Het Domeinspecifiek Referentiekader Rechtsgeleerdheid 2010

4.1. Totstandkoming domeinspecifiek referentiekader

Het Disciplineoverlegorgaan Rechtsgeleerdheid (DRG) heeft op 25 november 2009 een domeinspecifiek referentiekader vastgesteld dat is aangeboden aan de visitatiecommissie Rechtsgeleerdheid 2010. Het betreft een gezamenlijk kader domeinspecifieke eisen voor de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid, Notarieel recht, Internationaal en Europees recht en Fiscaal recht en de bijbehorende doorstroommasters zoals Rechtsgeleerdheid, Nederlands Recht, Notarieel recht, Internationaal en Europees recht en Fiscaal recht;. Ook de andere (selectieve) juridische bachelor- en masteropleidingen hebben zich in hun afzonderlijke zelfstudies gebaseerd op de hoofdlijnen van dit algemeen kader.

Voorliggend domeinspecifiek referentiekader heeft als uitgangspunt voorgaande referentiekaders ten behoeve van de visitatierapporten van de commissie Rechtsgeleerdheid (november 2002) en van de commissie Juridische Opleidingen Leiden (februari 2007), waar nodig gewijzigd of aangevuld. Op 31 augustus 2010 heeft de commissie Rechtsgeleerdheid het domeinspecifiek referentiekader zonder wijzingen vastgesteld.

4.2. Rechtswetenschappelijke opleidingen en de maatschappij

Juridische bachelor- en masteropleidingen hebben tot doel disciplinebekwame en maatschappelijk bekwame juristen op te leiden en te vormen, met een kritische, academische geest, en in staat zelfstandig probleemsituaties te ontleden en tot een oplossing te brengen. Daartoe moeten zij analytisch, kritisch evaluatief, maar ook synthetisch kunnen denken. Het wetenschappelijk niveau en de maatschappelijke relevantie van de opleiding moeten zijn gegarandeerd; het aanleren van vaardigheden vindt in de opleiding een plaats. Het spreekt vanzelf dat actuele ontwikkelingen in relatie tot hun maatschappelijke achtergrond voldoende aandacht behoren te krijgen. De opleiding tot jurist dient als het ware “in context” te worden beschouwd.

De relatie tussen het recht en de samenleving verandert voortdurend. De samenleving wordt pluriformer en mede daardoor complexer. Ook het recht wordt pluriformer en complexer. Het recht bestaat niet alleen uit wetgeving en rechtspraak, maar ontstaat evenzeer in interactie met internationale en Europese regelgeving en rechtspraak, alsmede via soft law, zoals aanbevelingen, convenanten, codes of conduct, Europese harmonisatie, beïnvloeding door rechtsvergelijking, enz. Burgers worden bovendien mondiger, het aantal rechtsregels neemt toe en er lijkt sprake van een toenemende juridisering van de samenleving. Europese integratie en mondialisering maken rechtsvergelijking, Europees recht en internationaal recht steeds belangrijker. Bovendien moet een jurist, in welke setting hij of zij ook komt te werken, steeds alerter zijn op rechtssystemen en rechtsculturen van andere landen; juridische problemen trekken zich steeds minder aan van landsgrenzen.

Juristen werken in uiteenlopende functies en rollen. Er zijn meer juristen buiten de traditionele juridische beroepen dan daarbinnen. De juridische opleidingen leiden uiteraard op tot de traditionele juridische beroepen, maar ook tot een veelheid van andere werkzaamheden waarvoor academische attitude, kritische analyse, schrijf- en spreekvaardigheid gewaardeerd worden. De juridische opleidingen richten zich daarom niet alleen op de beroepseisen voor advocatuur, rechterlijke macht en notariaat, ook al blijven deze beroepseisen de kern van veel opleidingen (al is het maar omdat aan het Civiel Effect specifieke wettelijke eisen zijn opgelegd). De opleidingen streven een goede afstemming met

de arbeidsmarkt na door het onderhouden van contacten met voor de hand liggende beroepsorganisaties resp. werkgevers en het afnemend beroepenveld, onder meer door middel van geformaliseerde contacten, gastdocenten, stages, career services e.d. Een afgestudeerde jurist moet, ten slotte, ook toegerust zijn om toegelaten te kunnen worden tot een promotietraject, zowel via een research master als via een andere 'gewone' academische master, ook al kiest slecht een heel klein deel van de afgestudeerden voor zo'n onderzoekstraject.

Daarnaast zijn deze universitaire opleidingen ook in formele zin de voorbereiding op de specifieke beroepspraktijk (zie paragraaf 4.3). Juristen kunnen zich ontwikkelen tot academisch geschoolde specialisten die zich op hun terrein kunnen meten met hun academische beroepsgenoten waar ook ter wereld. Maar evenzeer is er vraag naar academisch geschoolde generalisten, in het bijzonder voor de eerstelijns advisering en beleidsvoorbereiding en overigens op een veelheid aan plaatsen in de arbeidsmarkt.

Noemt iemand zich 'jurist', dan houdt dat niet meer als vanzelfsprekend in dat hij een universitair getuigschrift bezit of een getuigschrift dat kwalificeert voor de traditionele juridische beroepen (zittende en staande magistratuur; advocatuur; notariaat, belastingadviseur). Want ook het hoger beroepsonderwijs leidt juristen op. Deze juristen onderscheiden zich in programma, diepgang en oriëntatie van de universitaire, rechtswetenschappelijke opleidingen. Waar hierna over 'jurist' wordt gesproken, wordt bedoeld op de academisch opgeleide jurist.

De academische bachelor- en masteropleidingen richten zich op het opleiden van juristen die onafhankelijk en kritisch hebben leren denken, die niet alleen antwoorden op vragen leren vinden, maar evenzeer vragen blijven stellen bij de antwoorden. Zij leggen de fundamenten voor het eigen maken van de methode van rechtswetenschappelijk onderzoek. Dit komt tot uiting in de eindkwalificaties van de opleidingen.

4.3. Doelstellingen, niveau en oriëntatie van de bachelor- en masteropleidingen

1. Juridische opleidingen zijn gericht op de vorming van juristen. Zij bieden daartoe samenhangende bachelor- en mastercurricula aan.
2. Juristen zijn inzetbaar in traditionele juridische beroepen en voorts in uiteenlopende andere (juridische) functies op academisch niveau. Voor de traditionele juridische beroepen zoals binnen de rechterlijke macht en de advocatuur zijn postinitiële beroepsopleidingen vereist. Ook voor de fiscalisten en het notariaat zijn er specifieke beroepsopleidingen na de universitaire masteropleidingen.
3. Het niveau van de opleidingen is academisch in de zin dat, zoals beschreven, een kritische, reflectieve en evaluatieve attitude wordt bijgebracht, naast een state of the art-kennis van inhoud, en beheersing van vaardigheden.
4. De opleidingen bouwen voort op de kennis en vaardigheden van het vwo en leiden via een bacheloropleiding waarin de basis academische vaardigheden en kennis wordt bijgebracht en getraind, op tot een masteropleiding die verdieping, specialisatie en/of verbreding biedt. In de loop van de opleiding wordt het academisch gericht accent sterker.
5. Tenslotte leiden de master-opleidingen studenten zowel tot de kwalificaties van relevante (beroepsgerichte) post-initiële opleidingen en tot zogenoemde advanced masters op nationaal, maar ook en vooral, op internationaal niveau, als tot een functie als beginnend rechtswetenschappelijk onderzoeker.

Deze vijf hoofddoelstellingen kunnen worden vertaald in specifieke eindkwalificaties die hierna zijn omschreven en die tezamen met het voorafgaande het kader geven voor een beoordeling van de juridische opleidingen.

4.4. (Inter)nationale benchmark van de opleidingen nog niet mogelijk

Een internationale vergelijking van doelstellingen, niveau en oriëntatie van rechtswetenschappelijke opleidingen is voorlopig nog niet mogelijk. Opleidingen hebben (deels) niet alleen een verschillend object van studie, maar ook is de inbedding en structurering ervan (zelfs binnen Europa) zeer verschillend in toelating tot de opleiding, duur van de opleiding, regulering ervan en eindtermen (de aansluiting op postinitiële opleidingen). Een internationale benchmark organisatie als CHE (opgezet vanuit Duitsland), heeft er daarom nog niet voor gekozen om zijn model open te stellen voor de (niet-Duitse) rechtenstudies; terwijl dat al wel is gedaan ten aanzien van psychologie, geneeskunde en economie bij voorbeeld.

Er zijn niettemin enkele buitenlandse benchmarks voor de eindtermen van juridische opleidingen beschikbaar. Een interessant uitgangspunt bieden bijvoorbeeld de Benchmarks for Law in Groot-Brittannië, waarin de vereiste kennis, vaardigheden en attitude van bachelors en masters zijn vastgelegd voor visitatie en accreditatie van de opleidingen aldaar. Maar vergelijking moet, zoals opgemerkt, altijd worden gezien in het licht van het nationale rechtsstelsel en de al dan niet wettelijke vereisten voor toetreding tot de traditionele beroepen in het desbetreffende land: advocaat, rechter, officier van justitie en notaris. Die zijn nog dermate verschillend dat deze in deze visitatieronde nog niet overgenomen kunnen worden.

Een andere interessante ontwikkeling is het project Tuning Sectoral Framework for Social Sciences (waaronder de juridische opleidingen vallen). Dit project zal naar verwachting in de toekomst handvatten bieden om nationale juridische opleidingen onderling te vergelijken.

Binnen Nederland, dus tussen de faculteiten onderling, bestaat er nog geen benchmark. Wel wordt er binnen de discipline veel informatie uitgewisseld en afgestemd, bijvoorbeeld over onderwijsvernieuwingen. Om toch in deze lacune te voorzien zullen de faculteiten bovenop de visitatie conform de vigerende procedure vragen om een rapport waarin de visitatiecommissie best practices aangeeft, af te leiden uit de (conform de maatstaven) aangeleverde zelfstudies. Aan de hand daarvan kan door de Nederlandse faculteiten verder gewerkt worden aan maatstaven die zicht kunnen geven op essentiële benchmarks.

4.5. Beroepsvereisten

Op een aantal manieren is voorzien in het formaliseren van de aansluiting van de rechtswetenschappelijke opleidingen op de specifieke juridische beroepen (zie ook paragraaf 4.7 voor een specificatie van de beroepsvereisten).

- In het Disciplineoverlegorgaan Rechtsgeleerdheid (DRG) van 10 november 2005 is de wijze van toelating tot de opleidingen van de advocatuur en de rechterlijke macht geoperationaliseerd, conform Besluit beroepsvereisten advocatuur, artikel 1 en Advocatenwet, artikel 2 en Besluit rechtspositie rechterlijke ambtenaren, artikel 38b lid 2 en Wet rechtspositie rechterlijke ambtenaren, artikel 1d.
- Bij besluit van 18 september 2008 is de aansluiting van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding hbo-rechten met een schakelprogramma, met de aan een universiteit verkregen graad Bachelor op het gebied van het recht geregeld.

- De wettelijke Beroepsvereisten voor de opleiding tot kandidaat-notaris zijn vastgesteld door de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie bij Koninklijk Besluit van 31 mei 1999 (Stb. 1999, 228).
- De Beroepsvereisten van de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs zijn vastgelegd in de Statuten van de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs (art. 5, januari 2009).

Alle Nederlandse juridische wo-masteropleidingen beoordelen bij afstuderen of voldaan is aan de relevante beroepsvereisten. Bij een positief oordeel geven zij een verklaring Civiel Effect af.

Door de koppeling van de meeste opleidingen aan het Civiel Effect (waarvoor minimaal vereist is een vierjarige opleiding te weten een LL.B én een LL.M) is er tot op heden geen duidelijk identificeerbare arbeidsmarkt voor wo- LL.B's tot stand gekomen. Veruit de meeste studenten in de universitaire juridische opleidingen prefereren vanwege het civiel effect minimaal een LL.B én een LL.M of master. De arbeidsmarkt geeft momenteel ook de voorkeur aan 'volledig' afgestudeerde juristen, zodat faculteiten studenten er op wijzen dat het verstandig is de arbeidsmarkt niet te betreden met louter een bachelordiploma. De praktijk leert dat een masterdiploma een cruciaal vervolg vormt op de bachelorfase.

4.6. Eindkwalificaties van de opleidingen

Op basis van nationale en relevante internationale vergelijkingen van eindkwalificaties en in een poging een maximale aansluiting te realiseren op het beroepsveld, maakt iedere rechtswetenschappelijke opleiding keuzes bij het opstellen van de eindkwalificaties. Voor het volledige overzicht van eindkwalificaties wordt verwezen naar de zelfstudies van de afzonderlijke opleidingen.

Aan de basis van deze kwalificaties van de rechtswetenschappelijke opleidingen in Nederland ligt de vertaling van de algemene doelstellingen van de opleidingen op het gebied van kennis, inzicht, vaardigheden en attitude in eindkwalificaties. Bij deze eindkwalificaties wordt onderscheid gemaakt tussen algemene en vakspecifieke eindkwalificaties. Zie ook hiervoor de zelfstudies van de afzonderlijke opleidingen.

Kennis en inzicht

De afgestudeerde jurist beheerst de juridische kernleerstukken van de hoofdonderdelen van het Nederlands recht: privaatrecht, staats- en bestuursrecht, strafrecht, en internationaal en Europees recht. Dat geldt zowel voor de materiële als voor de formele aspecten, waarbij bij de studie van het nationale recht ook de Europees- en internationaalrechtelijke dimensie de vereiste aandacht hebben gekregen, voortbouwend op de kennis die in de bachelorfase is opgedaan. (NB: het vorenstaande richt zich primair op opleidingen die civiel effect beogen; waar dat niet het geval is kunnen er afwijkingen bestaan; daarvoor wordt naar de zelfstudies verwezen).

Parate kennis alleen is echter niet voldoende. De halfwaardetijd van juridische kennis wordt immers steeds korter. De eisen die aan juristen worden gesteld zijn daarom steeds flexibeler, actueler en meer divers. Faculteiten streven daarom naar werkelijk inzicht in het recht bij hun studenten, in een academische omgeving waarin de 'waarom-vragen' kunnen bloeien. Dat betekent dat naast de vorenbedoelde vakinhoudelijke kennis, methoden gedoceerd worden om de nieuwste relevante ontwikkelingen en veranderingen bij te houden. Inzicht in de grote juridische families (Common Law, Civil Law), in de historische en filosofische ontwikkeling van het recht en in de methode van rechtsvergelijking moeten geïntegreerd zijn in het

onderwijs. De afgestudeerde moet aldus in staat zijn om permanent zijn juridische kennis te actualiseren en zich eventueel op nieuwe terreinen te specialiseren. Het voorgaande veronderstelt een groeiende nadruk op het verwerven van academische vaardigheden van (levenlang) leren, het verwerven van een internationale attitude, het vertalen van maatschappelijke vraagstukken, het reflecteren op het recht en het zoeken naar vragen en problemen, en naar antwoorden en oplossingen, het verwerven van analytisch vermogen en het aanleren van het vermogen kritisch te denken, schrijven en presenteren.

Vaardigheden

Essentieel is het vermogen om een juridische casus te kunnen formuleren en oplossen. Daartoe behoort het op adequate wijze kunnen verzamelen, verwerken en waarderen van de relevante feiten en het op een casus toepassen van rechtsregels. Vaardigheden die tijdens de opleiding verworven worden zijn: het opstellen van een probleemstelling en onderzoeksopzet; het analyseren van de relevante gegevens; het juiste gebruik van bronnen; het juridisch kunnen argumenteren en oordelen; helder en correct formuleren (mondeling en schriftelijk); het over de grenzen van het eigen specialisme en van het recht heen kunnen kijken; en onderzoeksvaardigheden.

Een jurist moet bovendien in staat zijn juridische kennis en een juridisch oordeel schriftelijk en mondeling aan vakgenoten en anderen over te dragen. De taal staat als werkinstrument van de jurist centraal. Een correcte, goede en heldere mondelinge en schriftelijke beheersing van de Nederlandse taal (of van de Engelse taal indien de voertaal van de opleiding Engelstalig is) is onontbeerlijk. Voorts mag kennis van de Engelse juridische terminologie in de huidige maatschappelijke context niet ontbreken.

Attitude

Tijdens de opleiding moet de aankomende jurist zich de rechtscultuur of de rechtsculturen eigen maken. Hij moet een beroepsethische houding ontwikkelen en zich ervan bewust zijn in welke maatschappelijke context het recht functioneert en wat, in samenhang daarmee, zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid is. Het onderwijs en de onderwijsomgeving moeten de student hierbij behulpzaam zijn. Het is essentieel bij de student een natuurlijke belangstelling te wekken en te stimuleren voor juridische vraagstukken en voor het juridisch denken, evenals voor de functie van het recht in de samenleving.

Samengevat

In de rechtswetenschappelijke opleidingen dient inzicht in de wezenlijke kenmerken van het recht centraal te staan:

- a. de maatschappelijke functie van het recht,
- b. de kernbegrippen, de voornaamste rechtsgebieden binnen het recht en het recht als samenhangend systeem,
- c. de grenzen van het recht, alsook de betrekkelijkheid ervan.

Met de opleidingen wordt beoogd:

- d. kennis, inzicht en vaardigheden op het gebied van het recht te verwerven, evenals algemene academische vaardigheden.
- e. waarbij het recht wordt beschouwd mede in zijn Europese, internationale, en rechtsvergelijkende context.

Voorts:

- f. Onder invloed van de voortschrijdende ontwikkelingen moet bij de doelstelling van de opleiding het accent niet alleen liggen op het verwerven van parate kennis, maar ook op

- het beheersen van de mogelijkheden tot kennisvergaring, kennisverwerking en kennistoepassing.
- g. Tevens mag verwacht worden dat faculteiten inspelen op de diverse niveaus van studenten door middel van extra begeleiding en mentoring enerzijds en anderzijds door talentbeleid voor excellente studenten.
  - h. Studenten ontwikkelen in hun opleiding de benodigde academische vaardigheden. Daaronder wordt in dit kader verstaan:
    - a. het ontwikkelen van competenties (kennis, inzicht, praktische vaardigheden en attitudes) ten aanzien van denken, handelen en communiceren;
    - b. het hanteren van een relevant wetenschappelijk instrumentarium;
    - c. wetenschappelijk communiceren;
    - d. het hanteren van specifieke kennis op het gebied van het recht in een bredere wetenschappelijke, historische, rechtsfilosofische, ethische en maatschappelijk-culturele context door middel van de inbedding daarvan in reguliere cursussen dan wel door het aanbieden van separate vakken;
    - e. het kritisch kunnen omgaan met rechtsregels en rechtspraak en het vermogen om nieuwe oplossingen te zoeken en te vinden;
    - f. het vermogen om nieuwe ontwikkelingen en nieuwe rechtsgebieden bij te houden en te exploreren; en
    - g. het weten omgaan met de toenemende Europeanisering en internationalisering van het recht.

De wo-bacheloropleiding heeft als belangrijkste doelstelling de voorbereiding op een wo-masteropleiding. De wo-bacheloropleiding bevat daartoe een samenstel van civiel effect vakken en een breed overzicht van het juridische domein, zodat studenten een basis kennis hebben van het recht; een en ander aangevuld met de juridische vaardigheden en academische attitude en vermogens.

Een juridische vervolmaster bouwt hierop voort, in die zin dat daarmee kan worden opgeleid tot de traditionele beroepen, tot advanced masters, tot onderzoeker en tot andere beroepen die een academische achtergrond vereisen en daartoe een master verlangen waarin de academische vaardigheden en kunde en kennis zijn aangescherpt en een aantal kennisdomeinen op meer specialistisch niveau zijn beproefd.

Een aantal te accrediteren bachelor- en masteropleidingen hebben een meer multidisciplinaire inslag (recht en...). De doelstellingen van die opleiding zijn dan ook minder specifiek op het juridische beroepenveld gericht, zonder tevens uit te sluiten dat studenten toch de weg er naar weten te vinden. Deze opleidingen dienen dan ook beoordeeld te worden op wat zij beogen te doen, namelijk afgestudeerden te trainen in raakvlakken tussen een paar disciplines.

4.7. Beroepsvereisten

Beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht 'Civiel Effect'

In het Disciplineoverlegorgaan Rechtsgeleerdheid van 10 november 2005 is overeengekomen dat aan het masterdiploma het Civiel Effect verbonden kan worden (dat wil zeggen voldaan worden aan de beroepsvereisten voor toelating tot de opleidingen van de advocatuur en de rechterlijke macht) als de student aan de volgende voorwaarden heeft voldaan:

- Aan het masterexamen is de graad Master of Laws (LL.M.) verbonden, en

- het behaalde bachelorexamen en het masterexamen omvatten gezamenlijk tenminste 200 EC juridische vakken, waarvan minimaal 60 op masterniveau, en
- het afsluitend examen getuigt van grondige kennis en inzicht in de volgende rechtsgebieden.

Voor advocaten

- het privaatrecht, met inbegrip van het burgerlijk procesrecht;
- het strafrecht, met inbegrip van het strafprocesrecht, en
- één van de volgende drie vakken: staatsrecht, bestuursrecht met inbegrip van het administratief procesrecht of belastingrecht.

Voor rechterlijke ambtenaren

- burgerlijk recht, met inbegrip van burgerlijk procesrecht;
- strafrecht, met inbegrip van strafprocesrecht;
- bestuursrecht, met inbegrip van bestuursprocesrecht;

Beroepsvereisten voor de opleiding tot kandidaat-notaris van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie

Het besluit beroepsvereisten kandidaat-notaris luidt als volgt :

Het in artikel 6, tweede lid, onderdeel a, van de Wet op het notarisambt bedoelde afsluitend examen op het gebied van het recht, dat met goed gevolg afgelegd moet worden om het beroep van kandidaat-notaris te kunnen uitoefenen, omvat de volgende onderdelen:

- a. grondige kennis van en inzicht in de volgende onderdelen van het burgerlijk recht - mede in hun onderlinge samenhang - :
  1. het personen- en familierecht, in het bijzonder het huwelijksvermogensrecht,
  2. het ondernemingsrecht, in het bijzonder het rechtspersonen- en vennootschapsrecht,
  3. het vermogensrecht,
  4. het recht met betrekking tot registergoederen,
  5. het erfrecht, en
  6. het internationaal privaatrecht, voorzover van belang voor de notariële praktijkuitoefening;
- b. grondige kennis van en inzicht in het executierecht alsmede kennis van en inzicht in het burgerlijk procesrecht, beslag- en faillissementsrecht, voorzover van belang voor de notariële praktijkuitoefening;
- c. grondige kennis van en inzicht in het belastingrecht, voorzover van belang voor de notariële praktijkuitoefening;
- d. kennis van en inzicht in het bestuursrecht, voorzover van belang voor de notariële praktijkuitoefening;
- e. grondige kennis van en inzicht in het recht met betrekking tot het notariaat, in het bijzonder de Wet op het notarisambt;
- f. kennis van en inzicht in bedrijfseconomie, voorzover van belang voor de notariële praktijkuitoefening;
- g. schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid in de vorm van een scriptie of een andere gelijkwaardige, schriftelijke, onderzoeksprestatie op juridisch gebied.

Beroepsvereisten van de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs

Voor fiscale juristen brengt de doelstelling van de opleiding mee dat de verschillende fiscale heffingswetten, inclusief de formele, de internationale en Europese aspecten diepgaand en in evenwichtige mate aan de orde moeten komen. Daarnaast moeten de studenten kennis van de

hoofddlijnen van het privaatrecht, bestuursrecht en de bedrijfseconomie in het curriculum verwerven. Aan sommige opleidingen belastingrecht is het Civiel Effect, in de zin van de zogenaamde ‘togaberoepen’) verbonden, aan andere niet. De Commissie van Beoordeling van de NOB heeft deze statutaire vereisten geoperationaliseerd aldus, dat voor toelating tot het lidmaatschap een aantal materiële eisen aan deze fiscale opleidingen zijn verbonden (zie: <http://www.nob.net/?q=node/107>): minimaal 52 EC dienen besteed te worden aan zuiver belastingrechtelijke vakken, waarvan tenminste 30 in de mastersfase; minimaal 9 EC worden besteed aan privaatrecht, en minimaal 9 EC aan economie.

Schakelprogramma hbo-rechten

Overigens zijn bij besluit van 18 september 2008 de beroepsvereisten voor advocatuur en rechterlijke macht, en notaris gewijzigd in verband met de gelijkstelling in het kader van de vereisten voor toetreding tot gereguleerde juridische beroepen, van de aan een hogeschool verkregen graad Bachelor, bij afronding van de opleiding hbo-rechten met een schakelprogramma, met de omvat onderwijseenheden op het gebied van recht die worden aangeboden door een universiteit of de Open Universiteit met een totale studielast van ten minste 60 EC.

Deel II: OPLEIDINGSRAPPORT

Rapport over de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal Recht en de masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Fiscaal Recht, Financieel Recht en Bedrijfsrecht van de Erasmus Universiteit Rotterdam

Administratieve gegevens

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Naam opleiding: Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer: 50700
Niveau: bachelor
Oriëntatie: wo
Studielast: 180 EC
Graad: Bachelor of Laws
Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

Naam opleiding: Fiscaal Recht
CROHO-nummer: 56827
Niveau: bachelor
Oriëntatie: wo
Studielast: 180 EC
Graad: Bachelor of Laws
Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid:

Naam opleiding: Rechtsgeleerdheid
CROHO-nummer: 60084
Niveau: master
Oriëntatie: wo
Studielast: 60 EC
Graad: Master of Laws
Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Masteropleiding Fiscaal Recht:

Naam opleiding: Fiscaal Recht
CROHO-nummer: 66827
Niveau: master
Oriëntatie: wo
Studielast: 60 EC
Graad: Master of Laws

Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Masteropleiding Financieel Recht:

Naam opleiding: Financieel Recht
CROHO-nummer: 60086
Niveau: master
Oriëntatie: wo
Studielast: 60 EC
Graad: Master of Laws
Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Masteropleiding Bedrijfsrecht:

Naam opleiding: Bedrijfsrecht
CROHO-nummer: 60085
Niveau: master
Oriëntatie: wo
Studielast: 60 EC
Graad: Master of Laws
Variant(en): voltijd, deeltijd
Locatie(s): Rotterdam
Einddatum accreditatie: 6 maart 2012

Het bezoek van de visitatiecommissie Rechtsgeleerdheid aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit Rotterdam vond plaats op 22 en 23 september 2010.

1.0. Structuur en organisatie van de faculteit

De Erasmus Universiteit Rotterdam bestaat uit zeven faculteiten die zijn gebundeld in drie domeinen:

- Economie en Management;
- Geneeskunde en Gezondheid;
- Recht, Cultuur en Maatschappij.

Samen met de Faculteit der Sociale Wetenschappen, de Faculteit der Historische en Kunstwetenschappen en de Faculteit der Wijsbegeerte is de Erasmus School of Law (ESL) ondergebracht in het domein Recht, Cultuur en Maatschappij. De ESL biedt de volgende initiële opleidingen aan:

- de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid, Fiscaal recht en Criminologie;
- de masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Bedrijfsrecht, Financieel recht, Fiscaal recht en Criminologie.

Daarnaast verzorgt de ESL de postinitiële masteropleidingen European Master Law & Economics, en Business, Corporate and Maritime Law.

Bij de ESL studeren ruim 4000 studenten, van wie ongeveer 2200 studenten aan de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. Er werken ongeveer 320 medewerkers, van wie circa 45 hoogleraren en circa 12 bijzonder hoogleraren.

De faculteit is opgebouwd uit de vier capaciteitsgroepen, Privaatrecht, Publiekrecht, Fiscaal recht en Algemene Rechtswetenschappen, en het faculteitsbureau. De capaciteitsgroepen zijn onderverdeeld in 20 secties.

Aan het hoofd van de faculteit staat de decaan. Op het terrein van het onderwijs wordt hij terzijde gestaan door drie opleidingsdirecteuren, onderwijsdecanen genoemd. Dit zijn de onderwijsdecaan Nederlands recht, de onderwijsdecaan Fiscaal recht en de onderwijsdecaan Criminologie. De onderwijsdecaan Nederlands recht is, naast zijn taken als opleidingsdirecteur voor de bachelor en master Rechtsgeleerdheid en de masters Bedrijfsrecht en Financieel recht, ook belast met het algemene facultaire onderwijsbeleid.

De decaan, de drie onderwijsdecanen, twee studenten en de directeur bedrijfsvoering vormen het Dagelijks Bestuur Onderwijs (DB-OW), dat is belast met het onderwijsbeleid en de uitvoering daarvan. Voor de bepaling van de algemene facultaire ontwikkelingsrichting en de hieruit voortvloeiende kaders voor onderwijs en onderzoek en bestuur en beheer functioneert een Bestuursteam, waarin ook de onderwijsdecanen en de studentleden van het DB-OW zitting hebben.

1.1. Het beoordelingskader

1.1.1. Doelstellingen opleiding

F1: Domeinspecifieke eisen

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten aan bij de eisen die door (buitenlandse) vakgenoten en de beroepspraktijk gesteld worden aan een opleiding in het betreffende domein (vakgebied/discipline en/of beroepspraktijk).

Beschrijving

In bijlage D zijn per opleiding de eindkwalificaties weergegeven.

Oordeel

De commissie heeft de bachelor- en masteropleidingen vergeleken met het domeinspecifiek referentiekader dat is vastgesteld in het kader van de evaluaties van de opleidingen Rechtsgeleerdheid. De commissie stelt vast dat de domeinspecifieke eisen, hoewel breed geformuleerd, inzicht geven in de eisen die door vakgenoten en de beroepspraktijk worden gesteld.

De commissie heeft de eindkwalificaties van de opleidingen bestudeerd en stelt vast dat deze in voldoende mate aansluiten op het domeinspecifiek referentiekader en daarmee voldoen aan de eisen die gesteld worden door vakgenoten en de beroepspraktijk. Zo stelt de commissie vast dat de opleidingen ambiëren dat studenten niet alleen beschikken over kennis en vaardigheden en deze kunnen toepassen, maar ook dat zij na afronding van de opleiding in staat zijn op basis van onderzoek zelfstandig iets toe te voegen aan het recht. Dit blijkt, zo concludeert de commissie, uit de toevoeging dat de studenten zelfstandig juridisch-wetenschappelijk onderzoek verrichten met het oog op een wetenschappelijke loopbaan.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

De commissie heeft de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht bestudeerd en stelt vast dat deze in voldoende mate aansluiten op het domeinspecifiek referentiekader en daarmee voldoen aan de eisen die gesteld worden door vakgenoten en de beroepspraktijk. De commissie constateert dat de keuze van een profilering richting Internationaal belastingrecht, Vennootschapsbelasting en Europees belastingrecht binnen de masteropleiding Fiscaal recht goed past binnen de omgeving waarin de opleiding wordt aangeboden (namelijk, de nabijheid van de Rotterdamse haven), en stelt vast dat de aandacht hiervoor duidelijk terug komt in de eindkwalificaties. Daarnaast concludeert de commissie dat de aansluiting van de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht op de beroepspraktijk mede wordt gegarandeerd door de tegemoetkoming aan de door de Nederlandse Orde van belastingadviseurs geformuleerde minimumeisen.

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie heeft de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid bestudeerd en stelt vast dat deze in voldoende mate aansluiten op het domeinspecifiek referentiekader en daarmee voldoen aan de eisen die gesteld worden door vakgenoten en de beroepspraktijk. De commissie waardeert de aanwezigheid van verschillende varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid. Doordat de eindtermen alleen op het niveau van de masteropleiding en niet op het niveau van de verschillende varianten geformuleerd zijn, komt daarin volgens de commissie de profilering van de varianten niet tot uitdrukking. Na het bestuderen van de manier waarop de varianten zijn uitgewerkt in het curriculum van de masteropleiding (zie facet 5) heeft de commissie een duidelijk beeld gekregen van deze profilering en stelt zij vast dat de faculteit heldere keuzes heeft gemaakt bij het inrichten van de verschillende varianten. Zij adviseert de opleiding om deze profilering tevens in kaart te brengen door het formuleren van de eindkwalificaties per variant.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Het profiel van de masteropleiding Bedrijfsrecht komt, zo concludeert de commissie, in voldoende mate tot uitdrukking in de eindkwalificaties. De student vervaardigt diepgaande kennis op het gebied van handelsrecht en ondernemingsrecht. De commissie heeft met name waardering voor het karakter van deze opleiding, en stelt vast dat deze masteropleiding wat betreft haar profiel goed past binnen haar Rotterdamse context in de nabijheid van de haven. De commissie kan zich voorstellen dat een eindkwalificatie die recht doet aan de internationale context, voor in elk geval de variant Commercial Law, een relevante toevoeging is.

Masteropleiding Financieel recht

De commissie stelt vast dat de masteropleiding Financieel recht haar profilering adequaat heeft vastgelegd in de eindkwalificaties. De opleiding richt zich met name op het snijvlak tussen de bedrijfseconomie en het financiële recht. Naast verdieping van kennis en inzicht op het gebied van het financiële recht, richten de eindkwalificaties zich ook op het opdoen van kennis van bedrijfseconomie. De eindkwalificaties voldoen verder, zo constateert de commissie, aan de eisen die het domeinspecifieke referentiekader stellen.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F2: Niveau: Bachelor en Master

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten aan bij algemene, internationaal geaccepteerde beschrijvingen van de kwalificaties van een Bachelor of een Master.

Beschrijving

In de zelfstudies worden de eindkwalificaties van de opleidingen Rechtsgeleerdheid gekoppeld aan de in de Dublin-descriptoren beschreven kwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen. In tabel 1 tot en met 3 wordt weergegeven welke verbanden de zelfstudies leggen tussen de Dublin-descriptoren en de onder facet 1 beschreven eindkwalificaties.

Tabel 1: Fiscaal Recht

Dublin-descriptor	Eindkwalificaties bacheloropleiding	Eindkwalificaties masteropleiding
Kennis en inzicht	1, 2, 3, 4, 5	1, 2, 3, 5
Toepassen kennis en inzicht	6, 8, 9	2, 4, 5, 7
Oordeelsvorming	6, 7, 9	1, 4
Communicatie	8	6
Leervaardigheden	10, A	5, B

Tabel 2: Rechtsgeleerdheid

Dublin-descriptor	Eindkwalificaties bacheloropleiding	Eindkwalificaties masteropleiding
Kennis en inzicht	1, 2, 3, 4	1, 2, 3, 5
Toepassen kennis en inzicht	5, 7, 8	1,3, 4, 5, 7
Oordeelsvorming	5, 6, 8	1, 4
Communicatie	7, 8	6
Leervaardigheden	9, A	5, B

Tabel 3: Financieel recht & Bedrijfsrecht

Dublin-descriptor	Eindkwalificaties masteropleiding Financieel recht	Eindkwalificaties masteropleiding Bedrijfsrecht
Kennis en inzicht	1, 2, 3, 4, 7	1, 2, 3, 5
Toepassen kennis en inzicht	3, 5, 6, 7, 9	1, 3, 4, 5, 8
Oordeelsvorming	1, 5, 6	1, 2, 4, 7
Communicatie	8	5, 6
Leervaardigheden	7, B	5, B

Tijdens het bezoek heeft de commissie met alle studentdelegaties gesproken over het niveau van hun opleiding. De studenten van de bacheloropleidingen lieten weten dat zij kennismaken met verschillende relevante rechtsgebieden, en dat zij tijdens hun studie basale juridische- en academische vaardigheden opdoen. De verschillende groepen masterstudenten die de commissie sprak, vertelden dat de in de bachelorfase opgedane kennis tijdens de masteropleidingen wordt verdiept. Ook wordt tijdens de masteropleidingen voortgebouwd op de juridische- en academische vaardigheden, die in de bachelorfase al aan de orde zijn geweest.

Oordeel

De commissie heeft de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen Rechtsgeleerdheid bestudeerd. Zij heeft vastgesteld dat de eindkwalificaties in voldoende

mate aansluiten bij de Dublin-descriptoren en kan zich vinden in de relatie tussen de eindkwalificaties en de Dublin-descriptoren die in de zelfstudies worden uitgewerkt.

Zo wordt van bachelorstudenten onder andere verwacht dat zij in staat zijn om juridisch-wetenschappelijke literatuur kritisch te bestuderen. Van masterstudenten wordt bijvoorbeeld verwacht dat zij in staat zijn tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan. De opbouw in moeilijkheidsgraad en daarmee het verschil in niveau tussen de bachelor- en masteropleiding wordt volgens de commissie adequaat weerspiegeld door de eindkwalificaties, en is daarnaast tijdens de visitatie bevestigd door studenten die zowel de bacheloropleiding als de masteropleiding hebben gevolgd. De commissie is daarom van oordeel dat de opleidingen voldoen aan het criterium dat betrekking heeft op het niveau.

De commissie constateert dat de eindkwalificaties van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht aansluiten bij internationaal geaccepteerde beschrijvingen van kwalificaties van een bacheloropleiding. De bacheloropleidingen verschaffen de studenten in hoofdlijnen kennis op verschillende rechtsgebieden en juridische- en academische vaardigheden. Ook bereiden beide bacheloropleidingen voor op een aansluitende masteropleiding. De commissie herkent bovendien in de eindkwalificaties van de bacheloropleidingen Fiscaal recht en Rechtsgeleerdheid de profilering die later in de masteropleidingen wordt voortgezet.

De eindtermen van de masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Bedrijfsrecht en Financieel recht sluiten aan bij de algemeen geaccepteerde beschrijvingen van een masteropleiding. Een student die één van de masteropleidingen heeft afgerond, beschikt bijvoorbeeld over diepgaande kennis over het betreffende vakgebied. Ook kunnen afgestudeerden van de opleidingen instromen in een promotietraject.

Ook is de commissie van mening dat de attitude die de student in de bachelorfase wordt bijgebracht in de masteropleiding wordt verdiept.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F3: Oriëntatie WO:

De eindkwalificaties van de opleiding sluiten aan bij de volgende beschrijvingen van een Bachelor en een Master:

- De eindkwalificaties zijn ontleend aan eisen vanuit de wetenschappelijke discipline, de internationale wetenschapsbeoefening en voor daarvoor in aanmerking komende opleidingen de relevante praktijk in het toekomstige beroepenveld.
- Een WO-bachelor heeft de kwalificaties voor toegang tot tenminste één verdere WO-studie op masterniveau en eventueel voor het betreden van de arbeidsmarkt.
- Een WO-master heeft de kwalificaties om zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te verrichten of multi- en interdisciplinaire vraagstukken op te lossen in een beroepspraktijk waarvoor een WO-opleiding vereist is of dienstig is.

Beschrijving

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De zelfstudies melden dat de relatie tussen de opleidingen en de rechtspraak en rechtswetenschap onder andere blijkt uit het feit dat veel rechtswetenschappers en docenten tevens raadsheer- of rechter-plaatsvervanger zijn, staatsraad, juridisch adviseur of advocaat. Deze combinatie van werkzaamheden draagt bij aan een hechte relatie tussen onderwijs, onderzoek en praktijk, wat volgens de opleidingen doorwerkt in de eindkwalificaties. De eindkwalificaties plaatsen het verwerven van kennis en inzicht op het gebied van de Rechtsgeleerdheid in een wetenschappelijk perspectief mede door de aandacht voor juridische methodologie, rechtstheorie en historische, maatschappelijke en economische benaderingen van het recht.

De bacheloropleiding legt, zoals gezegd, de basis voor toetreding tot de rechtspraak, maar de belangrijkste functie van de opleiding is om de student voldoende wetenschappelijke bagage te geven voor het met succes volgen van een rechtsgeleerde masteropleiding. De eindkwalificaties van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid geven zonder verdere voorwaarden toegang tot de WO-masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Bedrijfsrecht en Financieel recht van de ESL.

Binnen elke mastervariant wordt aandacht besteed aan de internationale wetenschapsbeoefening op de vakgebieden die onderdeel zijn van de opleiding. De masteropleiding Rechtsgeleerdheid stelt juristen verder in staat om voor de praktijk relevant toegepast onderzoek te kunnen verrichten in de vorm van probleemoplossingsgericht dossier- en literatuuronderzoek. Anderzijds stelt de opleiding hen in staat om wetenschappelijk onderzoek te verrichten dat mede interdisciplinair is georiënteerd. Voor de mastervariant Generalistisch, Recht in de Multiculturele samenleving geldt bijvoorbeeld dat theorieën en methoden worden aangereikt om in de latere beroepsuitoefening maatschappelijke vraagstukken met betrekking tot de (multiculturele) samenleving te kunnen analyseren en oplossen.

Bacheloropleiding en masteropleiding Fiscaal recht

Volgens de zelfstudies blijkt de verwevenheid tussen de fiscale rechtswetenschap en de fiscale rechtspraak uit het gegeven dat bijna alle docenten zijn gepromoveerd en deelnemen aan het fiscale onderzoeksprogramma, en dat bijna alle docenten van de Capgroep Fiscaal recht in hoog gekwalificeerde beroepen in de fiscale rechtspraak werkzaam zijn, zoals bijvoorbeeld belastingadviseur, raadsheer-plaatsvervanger, advocaat, staatsraad en lid van de Hoge Raad.

De bacheloropleiding geeft zonder verdere voorwaarden toegang tot de WO-masteropleidingen Fiscaal recht en Financieel recht van de ESL. Bij de instroom van elders wordt een op de persoon toegesneden aansluitend programma vastgesteld. Met de behaalde eindkwalificaties kunnen studenten na de bachelor ook instromen in beroepen waarbij voorbereidende en ondersteunende werkzaamheden in de fiscale aangifte- en adviespraktijk worden verricht. Overigens blijkt in de praktijk dat alle studenten ervoor kiezen de masteropleiding Fiscaal recht te volgen. In de masteropleiding Fiscaal recht wordt, zoals vastgesteld bij facet 2, verdieping aangebracht op de reeds verworven kennis in de bacheloropleiding en worden de onderzoeksvaardigheden die in de bachelorfase zijn opgedaan verder ontwikkeld.

Masteropleiding Financieel recht

De wetenschappelijke discipline op het gebied van Financieel recht vergt een gedegen kennis van het vakgebied, alsook interdisciplinair inzicht. Varianten I en II (zie Onderwerp 2: Beschrijving programma) betrekken hierbij de internationale wetenschapsbeoefening op het gebied van het financieel recht. Dit vergt in het bijzonder kennis van en vaardigheden in rechtsvergelijking en interdisciplinair inzicht. De praktijk vraagt academici die naast gedegen kennis van het nationale en internationale financieel recht, ook de rol van het recht in haar politieke, economische en sociale context kunnen doorgronden.

Studenten verwerven een kritische en interdisciplinaire houding en zijn in staat om zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te verrichten en complexe financieel-juridische vraagstukken op te lossen in de beroepspraktijk. Zij zijn na afronding van de opleiding bovendien in staat helder te communiceren en goed samen te werken met professionals van andere disciplines binnen het financieel-juridische vakgebied.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Problemen in de samenleving en in het bedrijfsleven hebben veelal een economische en/of sociologische component, zo stelt de zelfstudie. Daarom wordt bij de behandeling van deze problemen in de masteropleiding Bedrijfsrecht voortdurend de nadruk gelegd op het belang van het kennis nemen van de economische en sociale achtergronden. Daarnaast worden de studenten geoefend in het verder ontwikkelen van academische en juridische vaardigheden.

De zelfstudie legt uit dat rechtsgebieden een grensoverschrijdend karakter hebben. In de betreffende rechtsrelatie zijn partijen vaak gevestigd in verschillende landen en zijn de rechtsregels in veel gevallen afgeleid uit internationale eenvormige verdragen. Daarbij neemt in het internationaal privaatrecht de rechterlijke bevoegdheid en (internationale) rechtsvergelijking een belangrijke plaats in.

Oordeel

De commissie heeft de eindkwalificaties van de bachelor- en masteropleidingen Rechtsgeleerdheid bestudeerd vanuit de betreffende oriëntaties. Zij stelt vast dat de eindkwalificaties van de opleidingen in voldoende mate zijn ontleend aan de eisen van de internationale wetenschapsbeoefening en dat zij aansluiten op de relevante beroepspraktijk (zie facet 1). Daarnaast stelt zij vast dat er in voldoende mate sprake is van een relatie tussen het onderwijs, onderzoek en het beroepenveld.

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie concludeert dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding academisch zijn georiënteerd en expliciet verwijzen naar aspecten van wetenschappelijke vorming. Op bachelorniveau behoren hiertoe onder andere de eindkwalificaties: 'het ontwikkeld hebben van voldoende leervermogen om een academische vervolgstudie te kunnen aangaan', 'op heldere wijze mondeling en schriftelijk een methodologisch verantwoord overzicht kunnen geven van een juridisch probleemveld' en 'het kritisch kunnen bestuderen van juridisch-wetenschappelijke literatuur'. Op masterniveau behoren hiertoe onder andere de eindtermen 'verdiepte kennis van, en inzicht in onderzoeksmethoden', 'is in staat tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek' en 'het verworven hebben van een zelfstandige, kritische en creatieve houding'.

De commissie stelt vast dat een afgeronde bacheloropleiding toegang verschaft tot ten minste drie masteropleidingen aan de EUR en andere, selectieve masteropleidingen en concludeert op basis daarvan dat de afgestudeerden beschikken over de kwalificaties voor toegang tot een

vervolgopleiding. Zij heeft tevens vastgesteld dat bachelorstudenten over voldoende kennis, vaardigheden en inzicht beschikken om door te stromen naar de masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Bedrijfsrecht en Financieel recht. Hoewel dit niet de belangrijkste functie van de opleiding is, stelt de commissie vast dat de opleiding een basis legt voor toepassing in de rechtspraktijk. Ook stelt de commissie vast dat de masteropleiding studenten kwalificaties geeft om zelf relevant toegepast onderzoek en wetenschappelijk interdisciplinair onderzoek te verrichten. Zoals eerder gesteld, waardeert de commissie de keuze voor een werkwijze met verschillende varianten. Met de keuze voor het aanbieden van verschillende specialisaties binnen de masteropleiding Rechtsgeleerdheid wordt de relatie van de opleiding met de beroepspraktijk versterkt. Daarbij heeft elke variant zijn eigen specifieke relatie met de beroepspraktijk. Vooral in de opleidingen waarin een stage is opgenomen in het curriculum is deze relatie duidelijk aanwezig (zie facet 5). Ook uit de curricula van de andere varianten blijkt de link met de beroepspraktijk. De commissie is van mening dat de aansluiting van het onderwijs op de beroepspraktijk voor elk van de varianten adequaat wordt gerealiseerd.

Bacheloropleiding en masteropleiding Fiscaal recht

De commissie concludeert dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding academisch zijn geïntendeerd en expliciet verwijzen naar aspecten van wetenschappelijke vorming. Op bachelorniveau behoren hiertoe onder andere de eindkwalificaties ‘het kritisch kunnen bestuderen van juridisch wetenschappelijke literatuur’, ‘het ontwikkeld hebben van voldoende leervermogen om een academische vervolgstudie te kunnen aangaan’ en ‘het verworven hebben van een kritische en creatieve houding’. Op masterniveau behoren hiertoe onder andere de eindtermen ‘is in staat tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan’ en eveneens ‘het verworven hebben van een zelfstandige, kritische en creatieve houding’.

De commissie stelt vast dat de bacheloropleiding kwalificaties geeft voor toegang tot ten minste twee masteropleidingen aan de EUR en andere, selectieve masteropleidingen en concludeert op basis daarvan dat de afgestudeerden beschikken over de kwalificaties voor toegang tot een vervolgopleiding. Zij concludeert verder dat bachelorstudenten over voldoende kennis, vaardigheden en inzicht beschikken om door te stromen naar de masteropleidingen Fiscaal recht en Financieel recht, en dat de aansluiting tussen de bacheloropleiding en deze masteropleidingen voldoende is. Daarnaast is de commissie van mening dat de eindkwalificaties van de bacheloropleiding aansluiten op de eisen van het beroepenveld. Ook stelt de commissie vast dat de masteropleiding studenten de kwalificaties geeft om zelfstandig wetenschappelijk onderzoek te verrichten.

Masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht

De commissie stelt vast dat de masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht voldoen aan de eisen die aan de opleiding worden gesteld door zowel de beroepspraktijk als door de wetenschappelijke discipline. Zoals vastgesteld bij facet 1 voldoen beide opleidingen aan de domeinspecifieke eisen. Verder hebben afgestudeerden van deze opleidingen in voldoende mate kennis van en inzicht in onderzoeksmethoden verkregen. De afgestudeerden kunnen een wetenschappelijke loopbaan aanvangen, doordat zij in staat zijn zelfstandig juridisch-wetenschappelijk onderzoek te verrichten en complexe juridische vraagstukken te analyseren, en hierover met inbegrip van de methodologische uitgangspunten helder kunnen presenteren.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Doelstellingen opleiding

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Doelstellingen opleiding. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het **voldoende** en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het **voldoende**.

1.2.2. Programma

Beschrijving van de programma's

De programma's van de opleidingen zijn als bijlagen D1 tot en met D6 opgenomen in het rapport.

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

De bacheloropleidingen kennen een bindend studieadvies (BSA), wat inhoudt dat studenten in het eerste van de bachelor jaar minimaal 42 EC moeten halen om door te stromen naar het tweede jaar. Aan het eind van het tweede jaar moeten de studenten het gehele eerste jaar hebben afgerond. Wanneer dit niet het geval is, kunnen de studenten zich gedurende drie jaar niet meer inschrijven bij de opleiding.

De *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* is (in de voltijdse variant) een driejarig programma. De opleiding kent een adviesschema voor de deeltijdstudenten waarin het onderwijsprogramma verdeeld is over vijf jaren van elk 36 EC. De bachelorvakken worden daarom ook in de avond aangeboden.

Verder loopt er een 'vaardighedenlint' door de vakken van het eerste jaar: in specifieke vakken wordt aandacht gegeven aan de ontwikkeling van specifieke vaardigheden. Studenten oefenen juridische- en academische vaardigheden door bijvoorbeeld presentaties te houden en dagvaardingen te schrijven. Het vaardighedenlint speelt ook een rol in de studiebegeleiding van de eerstejaars studenten. Het vaardighedenonderwijs wordt gegeven door jonge docenten die optreden als mentor. In het eerste jaar van de opleiding wordt verder gewerkt met jaargroepen.

Alle vakken zijn verplicht, met uitzondering van drie 'semi-verplichte vakken' en de invulling van de minor. De semi-verplichte vakken geven een keuzemogelijkheid; de eerste is een keuze uit Europees privaatrecht of Public International Law, de tweede uit Rechtsfilosofie of Rechtsmethodologie, de derde uit Rechtseconomie of Bedrijfseconomie. De EUR heeft met ingang van studiejaar 2008/2009 voor alle bacheloropleidingen een minor van 15 EC ingevoerd. Studenten kunnen kiezen uit een verdiepende of een verbredende minor. In het derde jaar vormt de Oefenrechtbank het sluitstuk van de bacheloropleiding.

De *masteropleiding Rechtsgeleerdheid* kan eveneens in voltijd en deeltijd worden gevolgd. Enkele varianten kennen een verplichte stage. Deeltijdstudenten hebben niet de garantie dat al het onderwijs van de variant waarvoor zij kiezen ook in de avonduren wordt aangeboden. De varianten International Public and European Law, Privaatrecht, Staats- en bestuursrecht,

Strafrecht en de Generalistische variant bieden de meeste verplichte onderdelen van hun programma behalve overdag ook in de avond aan, of - en dan tegelijkertijd voor voltijdstudenten en deeltijdstudenten - in de namiddag. De deeltijdstudenten van de master Rechtsgeleerdheid die overdag geen onderwijs kunnen volgen, kunnen een speciaal programma volgen in de avonduren.

Het aantal vakken dat verplicht is varieert per variant. Daarnaast kunnen de studenten één of meerdere vakken kiezen uit een vooraf aangegeven lijst en minimaal één vrij keuzevak.

Programma variant Privaatrecht

In de variant Privaatrecht vormen het Onderzoekspracticum burgerlijk recht (15 EC) en het vak Perspectieven op privaatrecht de kernvakken (10 EC). In het eerstgenoemde vak gaat de student dieper in op de stof en traint de student de praktische vaardigheden die voorbereiden op de scriptie en de beroepspraktijk. De student doet ervaring op met onderzoek, debatteren, en het schrijven van artikelen en notities. In het tweede kernvak worden privaatrechtelijke regels tegen het licht gehouden met behulp van inzichten uit de (rechts) psychologie, (rechts)sociologie en (rechts)economie.

Programma variant Staats- en bestuursrecht

Naast de verbreding en verdieping van het staats- en bestuursrecht, biedt dit programma inzicht in de verhoudingen binnen de nationale rechtsorde en tussen het nationale en internationale recht. In de master, zo meldt de studiegids, zijn twee accenten te zien. Enerzijds is een staatsrechtelijk accent, met vakken als Mensenrechten, Algemene staatsleer en Minority Protection. Anderzijds wordt met vakken als Handhaving, Ruimtelijk en milieubestuursrecht een bestuursrechtelijk accent gelegd.

Programma variant Strafrecht

De variant Strafrecht kent drie kernvakken, waarmee de basis wordt gelegd voor een brede studie van het strafrecht en van het gebruik van het systeem van strafrechtelijke rechtshandhaving met als kernthema's materieel strafrecht, formeel strafrecht en strafrechtelijke rechtshandhaving. Hierop volgend maakt de student kennis met een viertal aspecten van het strafrecht en zijn functioneren door middel van aandacht voor de grondslagen, internationalisering, confrontatie met andere rechtsgebieden en een thematisch vak.

Programma variant International and European Law

Binnen het programma International and European Law kan worden gekozen voor een specialisatie in International law, European law of een combinatie van beide. Ook specialiseert de student in deze master zich in toegang tot rechtspraak, economische wetgeving of de constitutionalisering van het recht buiten de staatsgrenzen. Het programma, zo meldt de studiegids, focust op hedendaagse ontwikkelingen in theorie en praktijk in een interdisciplinaire context.

Generalistische variant: Recht in de Multiculturele samenleving

De variant Recht in de multiculturele samenleving richt zich op rechtsontwikkeling en normatieve kwesties over de gewenste rechtsontwikkeling. Studenten, zo meldt de studiegids, leren theoretische en interdisciplinaire analyses te verbinden met de juridische en maatschappelijke praktijk.

Generalistische variant: Individuele richting

Studenten binnen deze variant kiezen een vakkenpakket rond een specifiek onderwerp. De drie verplichte vakken met een methodologisch en interdisciplinair karakter leggen een goede theoretische basis. Een toetsingscommissie verleent haar goedkeuring aan het programma, nadat zij beoordeeld heeft dat het pakket voldoende samenhang en kwaliteit heeft.

Programma variant Arbeidsrecht

In deze mastervariant wordt stilgestaan bij het arbeidsovereenkomstenrecht, het ontslagrecht, het collectieve arbeidsrecht en het sociaalzekerheidsrecht. Daarnaast komen ook internationale en interdisciplinaire aspecten aan bod. In samenwerking met de advocatuur en rechterlijke macht worden studenten in staat gesteld hun theoretische kennis in de praktijk uit te oefenen in de vorm van onder meer stages en practica. In verband met de beschikbaarheid van stageplekken is de toegang tot deze variant beperkt.

Programma variant Recht van de gezondheidszorg

De variant Recht van de gezondheidszorg leert studenten gezondheidsrechtelijke vraagstukken met een brede en kritische blik te benaderen. De interdisciplinariteit is gewaarborgd doordat juridische vraagstukken in de gezondheidszorg altijd nauw verweven zijn met vraagstukken van (volks) gezondheid, economie en bovenal ethiek.

Programma variant Aansprakelijkheid en verzekering

De variant Aansprakelijkheid en verzekering heeft eveneens het Onderzoekspracticum burgerlijk recht (15 EC) als één van haar kernvakken (zie variant Privaatrecht). Een drietal Capita vakken in blok 2 richt zich op verdieping op de terreinen aansprakelijkheidsrecht, verzekeringsrecht en burgerlijk procesrecht. Deze variant kent twee verplichte stages waarbij de theorie in praktijk kan worden gebracht. In verband met de beschikbaarheid van stageplekken is de toegang tot deze variant beperkt. De toelating vindt plaats door middel van een selectieprocedure.

Programma variant Togamaster

De Togamaster bereidt voor op een functie binnen de rechterlijke macht, het openbaar ministerie of de advocatuur via een combinatie van theorie en praktijk. Het praktijkgedeelte bestaat uit twee stages. In de theorievakken wordt ook aandacht besteed aan beroepsethiek, alternatieve vormen van geschilbeslechting en het opstellen van brieven en processtukken. Ook rechtsvergelijking en interdisciplinaire bestudering van het recht worden expliciet in de omschrijving genoemd. In verband met de beschikbaarheid van stageplekken is de toegang tot deze variant beperkt. De toelating vindt plaats door middel van een selectieprocedure.

Elke variant kent een keuzevak en wordt afgesloten met een masterscriptie van 10 EC.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

Beide opleidingen kunnen in zowel voltijd als deeltijd worden gevolgd. Voltijd- en deeltijdstudenten volgen gezamenlijk hoorcolleges die voornamelijk in de avonden worden aangeboden. Werkgroepen worden voor deeltijd- en voltijdstudenten afzonderlijk gegeven; deze vinden voor voltijdstudenten overdag en voor deeltijdstudenten in de avonden plaats.

De bacheloropleiding Fiscaal recht is een driejarig programma. Alle vakken zijn verplicht, met uitzondering van de minor die een keuzemogelijkheid biedt. Studenten kunnen kiezen voor een verbredende minor die een thema buiten het fiscale vakgebied bestrijkt. De opleiding wordt afgerond met een bachelorwerkstuk.

In de masteropleiding Fiscaal recht wordt een vijftal Capita selecta aangeboden. Binnen het gekozen capita worden onderwerpen vanuit verschillende invalshoeken geïntegreerd behandeld. In het fiscaal confrontatievak wordt het fiscale recht afgezet tegen een tweetal andere rechtsgebieden, namelijk de geschiedenis van het belastingrecht en de filosofie en ethiek.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De opleiding kent drie varianten: Variant Bedrijfsrecht, profiel Handelsverkeersrecht; Variant Bedrijfsrecht, profiel Ondernemingsrecht; en de Engelstalige variant Commercial Law. De masteropleiding Bedrijfsrecht kan in voltijd en in deeltijd worden gevolgd. Met ingang van het huidige studiejaar wordt er geen avondonderwijs meer verzorgd voor deeltijdstudenten.

In de variant Bedrijfsrecht, profiel Handelsverkeersrecht staat de samenwerking van de veelheid van partijen rond de internationale handelskoop, verzekeringen, financiering, vervoer en opslag en logistiek centraal. De studiegids vermeldt dat eigendomsrechten, zakelijke en persoonlijke zekerheidsrechten en intellectuele rechten ankerpunten vormen bij deze contractuele samenwerking.

In de variant Bedrijfsrecht, profiel Ondernemingsrecht wordt aandacht besteed aan de zeggenschapsverhoudingen binnen een vennootschap. Ook richt de opleiding zich, zo meldt de studiegids, op de invulling van aansprakelijkheidsnormen voor bestuurders en commissarissen. De regelgeving over fusies en overnames, het effectenrecht en de financiële verslaggeving staan centraal.

De Engelstalige variant Commercial Law schenkt extra aandacht aan de invloed van het EU recht. Het programma rust op Bedrijfsrecht en Arbeidsrecht enerzijds en Handelsverkeersrecht anderzijds.

Een afsluitende scriptie vormt voor alle varianten het sluitstuk van de opleiding.

De *masteropleiding Financieel recht* kent twee varianten: variant I, een meer juridische en variant II, een meer economische variant. Deze varianten zijn ingevoerd om te voorkomen dat de verschillende vakken slechts gemiddelde juridische en economische kennis zouden bevatten en omwille van de borging van het afgeven van de juridische mastertitel. In beide varianten volgen studenten multidisciplinaire kernvakken met een totale omvang van 30 EC die voor alle studenten hetzelfde zijn.

Naast de kernvakken volgen de studenten (afhankelijk van de vooropleiding) twee kernvakken meer op één van de gebieden recht of bedrijfseconomie (samen 10 EC). Ook schrijven ze een scriptie (omvang 10 EC) en tot slot volgen ze een gebonden keuzevak en een vrij keuzevak (samen 10 EC). De master kent in de eerste drie blokken een gedeeltelijk gezamenlijk programma met een omvang van 10 EC per blok voor beide varianten.

Beide varianten worden aangeboden in deeltijd. De zelfstudie meldt dat de opleiding voorziet in de specialisatiebehoefte van een bepaalde categorie praktijkjuristen. De opleiding probeert daarom rekening te houden met de deeltijdstudenten. De vakken van de opleiding worden zoveel mogelijk verzorgd in de namiddag en de avond; voor deeltijdstudenten wordt geen apart onderwijs gegeven. De opleiding heeft, zo meldt de zelfstudie, bewust gekozen voor het samenvoegen van vol- en deeltijdstudenten in de colleges, omdat het de samenwerking tussen studenten met verschillende werkervaring en achtergronden zou stimuleren.

F4: Eisen WO

Het programma sluit aan bij de volgende criteria voor het programma van een HBO- of een WO-opleiding:

- Kennisontwikkeling door studenten vindt plaats in interactie tussen het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek binnen relevante disciplines.
- Het programma sluit aan bij ontwikkelingen in de relevante wetenschappelijke discipline(s) door aantoonbare verbanden met actuele wetenschappelijke theorieën.
- Het programma waarborgt de ontwikkeling van vaardigheden op het gebied van wetenschappelijk onderzoek.
- Bij daarvoor in aanmerking komende opleidingen heeft het programma aantoonbare verbanden met de actuele praktijk van de relevante beroepen.

Beschrijving

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Het zelfevaluatie rapport beschrijft dat de opleiding vanaf het eerste blok in het eerste jaar (B1) beoogt om de studenten inzicht bij te brengen in de positie van de rechtswetenschap in relatie tot andere maatschappijwetenschappen. Het vak Inleiding tot de rechtswetenschap wijdt hieraan een onderdeel, en het vak Rechts sociologie geeft inzicht in de wisselwerking van recht en samenleving.

In het vaardighedenlint, dat zich concentreert in het eerste jaar, worden juridische vaardigheden gedoceerd/bijgebracht. Het gaat hier om het opstellen van *overeenkomsten*, een *dagvaarding*, of het mondeling *pleiten*. In het vak Oefenrechtbank in B3 komen de juridische vaardigheden uit het vaardighedenlint samen. De algemene onderzoeksvaardigheden worden afgerond in het vak Rechtsmethodologie of het vak Rechtsfilosofie. De docenten van Inleiding tot de rechtswetenschap en Rechts sociologie verzorgen ook gezamenlijk colleges waarbij zij met elkaar in discussie gaan over de stof.

Bacheloropleiding en masteropleiding Fiscaal recht

Bijna alle docenten hebben een parttime aanstelling en zijn voor het overige in de fiscale adviespraktijk werkzaam.

Het zelfevaluatie rapport van de bacheloropleiding Fiscaal recht meldt toe dat studenten wetenschappelijke publicaties op het gebied van Fiscaal recht en andere onderzoeksterreinen bestuderen. Deze bieden een aanvulling of een afwijkende visie op de basisliteratuur. Deze literatuur en het wetenschappelijke debat dat achter ieder thema schuilgaat, komen tijdens de hoorcolleges en de werkgroepen aan de orde.

De zelfstudie meldt verder dat binnen het programma aandacht wordt besteed aan actuele praktische en wetenschappelijke ontwikkelingen. Deze ontwikkelingen leiden tot aanpassing van de onderwijsstof. De studenten die de commissie sprak bevestigden dat zij in de werkgroepen en colleges regelmatig worden geconfronteerd met uiteenlopende meningen in de (fiscale) literatuur, zodat zij leren om een wetenschappelijke betoog kritisch te benaderen.

De studenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak gaven aan dat hun docenten tijdens colleges putten uit praktische en actuele voorbeelden, en dat dit wat de studenten betreft nog vaker zou kunnen gebeuren. Bachelorstudenten waren bijvoorbeeld positief over een vak waarbij zij de achtergrond van een bepaald wetsontwerp hadden onderzocht. Tijdens bedrijfsbezoeken wordt in het algemeen een casus uit de praktijk behandeld.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De verschillende varianten volgen, waar het om kennismaking met de theorie op het vakgebied gaat, min of meer eenzelfde lijn. Regelmatig worden er voor onderdelen van de programma's gastsprekers uit de praktijk uitgenodigd, er worden excursies georganiseerd (naar het Parlement, de Raad van State, de EU-instellingen, het ICC en internationale instellingen in Straatsburg en Geneve) en de onderzoeksopdrachten worden waar mogelijk aan de praktijk ontleend. Tijdens het gesprek dat de commissie voerde met de studenten uit de verschillende varianten, kwam naar voren dat zij allemaal op één of meerdere van bovenstaand beschreven manieren hadden kennisgemaakt met de theorie op het vakgebied.

In de varianten Privaatrecht en Aansprakelijkheid en Verzekering beginnen de studenten met een onderzoekspracticum in het eerste blok, dat gekoppeld is aan het onderzoek van de docent in kwestie. In het derde blok maken de studenten in het vak Perspectieven op privaatrecht kennis met het zwaartepuntonderzoek van de sectie Privaatrecht. Daarbij ligt de nadruk op interdisciplinariteit.

In het derde blok van de variant International and European Public Law zijn, zo beschrijft de zelfstudie, in alle vakken onderzoekscomponenten verwerkt. Daarbij kunnen de studenten kiezen tussen vragen die vooral voor de praktijk relevant zijn en vragen die een meer wetenschappelijke lading hebben. In het vierde blok volgen de studenten een onderzoeksseminar, waarin hun eigen scriptieonderwerp moet worden geanalyseerd in het kader van de thematiek van het door de betrokken secties uitgevoerde onderzoek.

Bij de variant Staats- en bestuursrecht komt de aansluiting bij actuele wetenschappelijke theorieën vooral tot uitdrukking in de profielvakken, die gekoppeld zijn aan de onderzoeksoriëntaties van de sectie. In deze variant volgen de studenten in het derde blok ook een onderzoeksproject.

In de variant Arbeidsrecht nemen studenten deel aan het scriptieproject. In dit project participeren studenten in (een onderdeel van) lopende wetenschappelijke onderzoeken bij de sectie Arbeidsrecht.

De variant Strafrecht verwerkt onderwerpen uit haar eigen onderzoek als kernvraagstukken in het onderwijsprogramma, zoals het beginsel van fair trial en grondslagen en ontwikkelingen van het strafrechtelijke en bestuursrechtelijke sanctierecht.

De Generalistische variant: recht in de Multiculturele samenleving, zet het onderwijsprogramma geheel in de sleutel van het onderzoek van de sectie. Deze variant kent een onderzoekslab, dat in de eerste twee blokken bestaat uit oriënterende bijeenkomsten en lezingen, en in het derde blok uitmondt in een systematische inleiding in het onderzoek naar de multiculturele samenleving. Daarbij wordt een groepsonderzoek gedaan, en werkt de student het eigen scriptievoorstel uit.

De Togavariant legt in het onderdeel Toga in de theorie en vooral in de Togamasterclass de nadruk op de verwerving van een transdisciplinaire onderzoeksoriëntatie door studenten.

In de variant Recht van de gezondheidszorg wordt het onderwijs in de werkgroepsbijeenkomsten van de verschillende onderdelen gegeven aan de hand van actuele onderzoeksvragen.

Drie varianten kennen een verplichte stage: de Togamaster en de varianten Aansprakelijkheid en verzekering en Arbeidsrecht. De docenten zijn van mening dat stages een voldoende wetenschappelijk karakter hebben. Als voorbeelden worden genoemd de onderzoeksstages op basis waarvan een scriptie wordt geschreven en de permanente stageplek (bij het Europees Parlement) in Straatsburg.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De leden van de onderzoeksgroep Lex Mercatoria verzorgen gezamenlijk de master Bedrijfsrecht (profiel Handelsverkeersrecht en profiel Ondernemingsrecht), de master Commercial law en de postinitiële masteropleiding Business, Corporate and Maritime Law. De deelprogramma's van Lex Mercatoria zijn weerspiegeld in het Rotterdamse onderwijs met vakken als Grensoverschrijdend bedrijfsrecht, Capita Ondernemingsrecht, European Company and Labour Law, Corporate & Commercial Litigation en Carriage of Goods. In deze vakken ontwikkelen de studenten daarom kennis over het verrichte onderzoek binnen de genoemde rechtsgebieden, zowel over het handelsverkeersrecht als over het ondernemingsrecht.

Voor het vak Capita Ondernemingsrecht is gekozen voor een thematische aanpak. Elk jaar kunnen de thema's wijzigen zodat aangesloten wordt bij het actuele onderzoek van de docenten die dat jaar het vak geven. Bij Grensoverschrijdend bedrijfsrecht schrijven studenten een werkstuk over onderwerpen die door docenten zijn geselecteerd op basis van recente ontwikkelingen in het wetenschappelijk domein.

In de verschillende vakken wordt elk jaar aandacht besteed aan de nieuwste wetenschappelijke ontwikkelingen. Binnen Grensoverschrijdend bedrijfsrecht staan de rechtsvergelijking en de internationale aspecten van het recht centraal. Binnen het handelsverkeersrecht is dat de netwerktheorie.

Binnen de master Bedrijfsrecht ligt niet alleen de nadruk op het overbrengen van kennis, ook praktische- en onderzoeksvaardigheden, zoals het schrijven van papers en het presenteren van onderzoek komen in voldoende mate aan bod. Diverse vakken hebben schriftelijke opdrachten.

Masteropleiding Financieel recht

Binnen de colleges van de master Financieel recht wordt, zo beschrijft de opleiding in de zelfstudie, veel aandacht geschonken aan actuele relevante wetenschappelijke theorieën en literatuur. De *Agency theory* vormt bijvoorbeeld een rode draad in het vak Financieel recht.

Veelal wordt gebruik gemaakt van readers en losse publicaties om zodoende ook recent wetenschappelijk onderzoek bij het onderwijs te betrekken. Ook werken (buitenlandse) vakgenoten van buiten de universiteit mee aan gastcolleges.

Bovendien werken zoals eerder vermeld, geregeld studenten mee aan onderzoeksactiviteiten, via gezamenlijke publicaties en scriptieonderzoeken. Ook zijn eerder activiteiten door de sectie georganiseerd, waaraan (afgestudeerde) studenten zelf (actief) deelnemen.

De master Financieel recht maakt zelf ook een koppeling met de praktijk, om daarmee de toepassing van wetenschappelijke theorieën zichtbaar te maken door gastdocenten uit de praktijk in de diverse colleges over bepaalde thema's de praktische kant van de zaak te laten uitleggen. Ook wordt veelvuldig gebruik gemaakt van verslaggeving in bijvoorbeeld het

Financieel Dagblad om zodoende ook de praktische relevantie van het studiemateriaal aan te tonen.

Verder is een groot deel van de docenten ook werkzaam in de praktijk en hebben de meeste docenten beschikking over een breed netwerk. Het curriculum voorziet niet in een stage, maar volgens de zelfstudie worden studenten wel aangemoedigd praktijkervaring op te doen via een extracurriculaire activiteit.

De studenten waren enthousiast over het vak Financiële Ethiek, waar docenten hen aanmoedigen om te discussiëren over uiteenlopende ethische kwesties. Wel lieten zij weten dat zij meer oefening en toetsing van hun mondelinge presentatievaardigheden zouden willen. Volgens de studenten komt dit momenteel alleen bij de scriptieverdediging aan de orde. De vak- en curriculumbeoordelingen bevestigden dit beeld. De docenten bevestigden dat het curriculum meer gericht is op het verwerven van kennis dan op vaardigheden. De verklaring hiervoor is, volgens de docenten, dat er in een jaar tijd veel kennis moet worden opgedaan.

Oordeel

De commissie beoordeelt de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht, en de masteropleidingen Fiscaal recht, Financieel recht en Bedrijfsrecht met een voldoende voor dit facet. De commissie beoordeelt de masteropleiding Rechtsgeleerdheid met een goed.

De commissie concludeert dat het ontwikkelen van academische vaardigheden voldoende aan de orde komt binnen de opleidingen. Studenten komen daarnaast in voldoende mate in aanraking met actuele ontwikkelingen in de wetenschap. Alle opleidingen schrijven wetenschappelijke artikelen voor aan studenten. Het vaardighedenlint in de bacheloropleidingen zorgt voor de verwerving van onderzoeks- en juridische vaardigheden, en wordt in de vier masteropleidingen voortgezet en uitgebreid met een scriptie en in enkele masteropleidingen ook met papers. Het docentencorps van de opleidingen bestaat uit docenten die in veel gevallen werkzaam zijn in de beroepspraktijk. De commissie heeft verder vastgesteld dat bij alle opleidingen verbanden worden gelegd naar de actuele praktijk.

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Bij de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid is de commissie positief over de manier waarop vorm wordt gegeven aan interdisciplinariteit en de manier waarop de vakken Rechtssociologie en Rechtsfilosofie worden gedoceerd. Wel adviseert de commissie om ook Rechtsfilosofie verplicht op de te nemen in curriculum, omdat beide vakken in de ogen van de commissie thuishoren in een solide en klassieke bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid.

De commissie is positief over de manier waarop de verschillende vaardigheden binnen de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid samenkomen in de Oefenrechtbank. Zij heeft er vertrouwen in dat met het ontwikkelen van het vaardighedenlint in B2, de onderzoeksvaardigheden nog zwaarder kunnen worden aangezet binnen het programma. Verder is de commissie positief over de manier waarop de werkgroepen binnen het vaardighedenlint in de bacheloropleidingen worden ingedeeld.

De commissie is positief over de manier waarop binnen alle varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid aandacht wordt besteed aan actueel onderzoek. De docenten verwerken hun onderzoek op structurele basis in het programma, zo heeft de commissie geconstateerd. Ook worden studenten op uiteenlopende manieren voorbereid op het schrijven van de masterscriptie, zoals in het Onderzoekslab in de Generalistische variant, de profielvakken in de variant Staats- en bestuursrecht en de onderzoekspractica bij onder meer de variant

Privaatrecht. De commissie is van mening dat de masteropleiding Rechtsgeleerdheid wat dit facet betreft een 'best practice' is voor de faculteit en beoordeelt dit facet dan ook met een 'goed'.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

Naast vakinhoudelijke kennis wordt binnen de bachelor- en de masteropleiding Fiscaal recht in voldoende mate aandacht besteed aan actuele praktische en wetenschappelijke ontwikkelingen. De commissie is positief over de manier waarop studenten in de werkgroepen betrokken worden bij discussies in de (fiscale) literatuur.

Masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht

De commissie adviseert de masteropleiding Financieel recht om het verzekeringsrecht op te nemen in het programma, omdat dit vak volgens de commissie niet weg te denken is uit een standaard curriculum binnen dit vakgebied. Verder adviseert de commissie om, naar het voorbeeld van de masteropleiding Bedrijfsrecht, in het eerste blok van het programma ruimte te creëren voor de verwerving en uitbreiding van academische onderzoeks- en schrijfvaardigheden.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **goed**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F5: Relatie tussen doelstellingen en inhoud programma

Het programma is een adequate concretisering van de eindkwalificaties, qua niveau, oriëntatie en domeinspecifieke eisen.

De eindkwalificaties zijn adequaat vertaald in leerdoelen van (onderdelen van) het programma.

De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid om de geformuleerde eindkwalificaties te bereiken.

Beschrijving

De opleidingen hebben in de zelfstudies het verband tussen de eindkwalificaties van de opleidingen en de leerdoelen van de vakken vastgelegd in overzichten.

De eindkwalificatie die betrekking heeft op een kritische en creatieve houding wordt, zo stellen de zelfstudies van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht, in alle vakken gerealiseerd. Bij de overige opleidingen wordt deze eindkwalificatie in specifiek genoemde vakken getoetst.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Academische vaardigheden en juridische praktijkvaardigheden worden voornamelijk in B1 en tijdens de Oefenrechtbank in B3 geoefend. Tijdens het bezoek lieten de docenten van de opleiding weten dat het vaardighedenlint op korte termijn wordt uitgebreid naar B2. De studenten gaven aan tevreden te zijn over de manier waarop het vaardighedenonderwijs is ingericht.

De eindkwalificaties met betrekking tot kennis en inzicht worden volgens het schema in verschillende vakken geoefend. In B1 worden bijvoorbeeld de inleidende vakken strafrecht en criminologie en internationaal en Europees recht gegeven, waar in de latere jaren op wordt voortgebouwd met Formeel strafrecht en Europees recht.

Bacheloropleiding Fiscaal recht

De verschillende rechtsgebieden waarover de student kennis en inzicht moet ontwikkelen komen volgens de zelfstudie alle aan bod in het programma. Het accent ligt in de eerste fase vooral op de niet-fiscale vakken. Op de bij deze vakken verworven kennis wordt vervolgens voortgebouwd bij de fiscale vakken. Ook de fiscale vakken kennen eenzelfde opbouw. Een voorbeeld hiervan is dat eerst het vak Inkomstenbelasting wordt gegeven, waarna bij het vak Vennootschapsbelasting aandacht wordt besteed aan de samenhang tussen de inkomstenbelasting en de vennootschapsbelasting.

De studenten gaven tijdens het bezoek aan dat meer aandacht kan worden besteed aan de mondelinge vaardigheden. Wel signaleren zij dat als er mogelijkheden liggen om te discussiëren dat studenten hier zelf terughoudend in zijn. Als voorbeeld noemden zij het actualiteitencollege naar aanleiding van de uitzending van Zembla over Nederland als belastingparadijs.

Masteropleiding Fiscaal recht

In de masteropleiding Fiscaal recht wordt, zo meldt de zelfstudie, in diverse onderdelen kennis uit de bacheloropleiding verdiept. Dit gebeurt onder andere in het vak Verdieping Vennootschapsbelasting, Verdieping inkomstenbelasting en in het Fiscaal confrontatievak. In het Fiscaal confrontatievak wordt bovendien een zelfstandige, kritische en creatieve houding getraind en getoetst.

Onderzoeksvaardigheden worden ontwikkeld in verschillende schrijfoopdrachten, zoals in de vakken Verdieping Vennootschapsbelasting en in de capita selecta. De scriptie vormt hierop het sluitstuk. Mondelinge vaardigheden worden ontwikkeld tijdens de capita selecta, en worden als laatste getoetst bij de verdediging van de scriptie.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De varianten binnen de masteropleiding Rechtsgeleerdheid zijn niet alle op exact dezelfde wijze ingericht. Over het algemeen, zo staat in het zelfevaluatie-rapport, wordt in het eerste deel van de masteropleiding het accent gelegd op verdieping van de theorie. Ook de context waarin het recht functioneert komt aan bod. In de latere fase van de masteropleiding verschuift het accent naar de verwerving van de wetenschappelijke vaardigheden, met als hoogtepunt het schrijven van de scriptie. Het zelfevaluatie-rapport geeft per variant aan welke eindtermen per vak worden gerealiseerd.

Een voorbeeld dat zowel tijdens de gesprekken met docenten als met studenten in positieve zin werd genoemd, is het Onderzoekspracticum burgerlijk recht van de variant Privaatrecht. Dit practicum maakt deel uit van het verplichte programma. In het vak krijgen studenten niet alleen grondige kennis van het onderwerp, ook leren zij in dit vak zelfstandig een juridisch complexe kwestie op het vakgebied in kaart te brengen en op te lossen. Vervolgens presenteren zij hun bevindingen. Zij moeten tijdens een debat hierover een positie innemen, waardoor ook een creatieve en kritische houding wordt geoefend en getoetst.

De variant Staats- en bestuursrecht kent Onderzoeksprojecten, waar studenten zelfstandig een onderzoek opzetten en uitvoeren. In de Generalistische variant: Recht in de multiculturele samenleving is een Onderzoekslab ingericht. In de variant Strafrecht worden de academische vaardigheden getraind en getoetst in onder andere het vak Kernthema's formeel strafrecht. Dit vak wordt afgesloten met het schrijven van een noot bij een bewijsrechtelijk relevante rechterlijke beslissing. De variant Arbeidsrecht werkt met een scriptieklas, die in sommige gevallen leidt tot een publicatie.

De eindkwalificaties komen bij alle varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid bijeen in de scriptie.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Uit de matrix waarin de eindtermen van de masteropleiding Bedrijfsrecht zijn gekoppeld aan de vakken van de drie varianten, komt naar voren dat een groot deel van de vakken zich richt op kennisverwerving.

Verdiepte kennis van en inzicht in samenhang van aspecten van de rechtswetenschap met een andere wetenschap komt onder andere naar voren in de vakken Intellectual Property Rights (variant Bedrijfsrecht, profiel Handelsverkeersrecht), Arbeid en Onderneming (variant Bedrijfsrecht, profiel Ondernemingsrecht) en European Company and Labour Law (Variant Commercial Law). De mondelinge vaardigheden in de varianten Bedrijfsrecht worden, zo beschrijft de zelfstudie, met name getraind door het stimuleren van actieve deelname tijdens de werkcolleges. De studenten van het profiel Handelsverkeersrecht houden een referaat in het vak Koop, betaling en financiering.

De variant Commercial Law kent een ‘moot court’ waar studenten leren argumenteren. Ook verdedigen studenten van deze variant hun afstudeerscriptie voordat zij hun definitieve cijfer ontvangen.

Masteropleiding Financieel recht

In de zelfstudie heeft de masteropleiding Financieel recht een schema opgenomen waarin zij de eindtermen heeft gekoppeld aan de vakken. Diepgaande kennis van en inzicht op het gebied van het financiële recht, mede om nieuwe ontwikkelingen in het recht te kunnen plaatsen, wordt onder meer vervaardigd in de vakken Financieel recht, Ondernemingsbestuur en –prestaties en Financiële markten en toezicht. Kennis van de hoofdlijnen van de bedrijfseconomie, toegespitst op de relatie tussen het financieel recht en bedrijfseconomie, wordt vervaardigd in onder andere Fusies en overnames, Jaarrekeningenrecht en Financiering. De samenhang van de rechtswetenschap met een andere (maatschappij-)wetenschap komt onder andere aan de orde in het vak Financiële economische criminologie, en in het vak Capita ondernemingsrecht komen de internationale dimensies van de financiële praktijk aan de orde. Juridische en algemene vaardigheden komen, zo meldt de zelfstudie, aan de orde in de vakken Financiële ethiek, Financieel recht, Capita ondernemingsrecht en het Juridisch practicum.

Voor een beschrijving van de informatie die de commissie tijdens het bezoek heeft verkregen over deze opleiding, verwijst zij naar de beschrijving van facet 4.

Oordeel

De commissie heeft de overzichten waarin de eindkwalificaties aan de programma's worden gekoppeld bestudeerd, en stelt vast dat alle programma's in voldoende mate de studenten de mogelijkheid bieden om de eindkwalificaties te bereiken.

De commissie merkt op dat de eindkwalificatie met betrekking tot het verwerven van een kritische en creatieve houding niet expliciet en systematisch terug te vinden is in de programma's van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht. De commissie is van oordeel dat dit onder andere komt door de brede formulering van de eindterm. Wanneer deze eindterm nauwkeuriger wordt geformuleerd, zal het voor de opleidingen gemakkelijker zijn aan te geven waar zij in de programma's wordt aangeleerd en geoefend.

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Net als bij facet 4 benadrukt de commissie dat de vakken Rechtsmethodologie en Rechtsfilosofie idealiter beide verplicht worden gevolgd door de bachelorstudenten, om de verwerving van alle eindkwalificaties te versterken.

De commissie heeft van elke variant binnen de masteropleiding Rechtsgeleerdheid de betreffende matrix waarin de samenhang tussen eindtermen en de vakken bestudeerd. De commissie concludeert dat alle programma's garanderen dat de eindtermen worden behaald. De commissie is daarbij van mening dat de casusgroepen bij de variant Privaatrecht kunnen dienen als 'best practice' voor de overige varianten, door de manier waarop de academische vaardigheden aan de orde komen.

Bacheloropleiding en de masteropleiding Fiscaal recht

De programma's van de bacheloropleiding en de masteropleiding Fiscaal recht stellen de studenten in voldoende mate in staat om alle geformuleerde eindkwalificaties te realiseren. De commissie is met name positief over de mondelinge verdediging van de masterscriptie als verplicht element bij de afsluiting van de opleiding en noemt dit een best practice voor de faculteit. De commissie stelt vast dat in de bachelorfase meer gedaan kan worden aan de training van mondelinge vaardigheden.

Masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht

De commissie constateert dat bij de masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht de mondelinge vaardigheden niet expliciet terug te vinden zijn in het curriculum (zie facet 4 en facet 5). Zij adviseert om de scriptieverdediging, een verplicht onderdeel van het afstudeertraject van de variant Commercial Law, in te voeren bij de Nederlandstalige varianten van de opleiding Bedrijfsrecht. De overige vaardigheden komen voldoende terug in het programma. De doelstellingen op het gebied van kennisverwerving worden, zo stelt de commissie vast, binnen de curricula gerealiseerd.

De commissie is van mening dat een eenjarig programma aan de korte kant is om aandacht te besteden aan alle aspecten van het financiële recht. De commissie signaleert tot slot, zoals eerder vermeld, een lacune op het gebied van verzekeringsrecht (facet 4).

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F6: Samenhang programma

Studenten volgen een inhoudelijk samenhangend studieprogramma.

Beschrijving

Het bachelorprogramma Rechtsgeleerdheid, zo stelt de zelfevaluatie, kent een opbouw waarin niveaudifferentiatie, interdisciplinariteit en de verwevenheid van kennis en vaardigheden tot uiting komen. Dit wordt bevorderd doordat de juridisch verdiepende vakken, die voornamelijk in het tweede en derde jaar worden gegeven, vooraf worden gegaan door inleidende vakken in het eerste jaar waarin de beginselen, de hoofdlijnen en bredere context van de deeldiscipline in kwestie aan bod komen. Ook wordt in de verdiepende vakken regelmatig teruggegrepen op de inleidende vakken.

Tijdens de visitatie gaven docenten aan dat overleg over het curriculum plaatsvindt in zogenoemde beraden, die per jaar van de opleiding zijn ingedeeld. Door deze beraden wordt de samenhang van het curriculum besproken en bewaakt.

Bacheloropleiding Fiscaal recht

Het zelfevaluatie rapport beschrijft de samenhang van de bacheloropleiding Fiscaal recht als volgt: de basisvakken zijn geprogrammeerd in het eerste jaar. In het tweede en derde jaar wordt voortgebouwd op de inleidende vakken. Dit geldt voor zowel de inhoudelijke vakken als voor het vaardighedenlint. Dit vaardighedenlint komt in B1 overeen met het vaardighedenlint van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. In B3 worden de academische en juridische vaardigheden geoefend en getoetst in de bachelorscriptie.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De zelfevaluatie beschrijft dat de samenhang van de verschillende varianten op verschillende wijzen wordt geborgd. Bij enkele varianten, waar onder de varianten Privaatrecht en Aansprakelijkheid en verzekering, worden eerst vaardigheden aangeleerd. Vervolgens vindt kennisontwikkeling plaats, waarna de verworven vaardigheden en de opgedane kennis worden gecombineerd en toegepast. In andere gevallen, zoals in de varianten Staats/bestuursrecht en International and European Public Law, wordt eerst een vakspecifieke basis gelegd, waarop later in het programma wordt voortgebouwd.

De samenhang binnen de varianten is onderwerp van gesprek binnen het zogenaamde Masterberaad, waarin de docenten bij elkaar komen om het programma te bespreken. De studenten gaven tijdens de visitatie aan de programma's die zij volgen samenhangend te vinden.

Masteropleiding Fiscaal recht

De zelfstudie legt uit dat in de eerste twee blokken verdiepingsvakken worden gegeven, waarna in het derde blok in de capita selecta, de stof thematisch wordt behandeld. De zelfstudie geeft aan dat samenhang met de bacheloropleiding wordt beoogd, doordat de kennis die de student in de bachelor heeft verworven, in de masterfase wordt verdiept.

De onderlinge afstemming van de vakken vindt plaats tijdens collegiaal overleg tussen de docenten. De docenten lieten tijdens het bezoek weten veelvuldig met elkaar te overleggen over de samenhang tussen de verschillende onderdelen.

De docenten gaven aan dat bij de onderwijsherzieningen van de afgelopen jaren zorgvuldig is gekeken naar de opbouw. Naar aanleiding van input van de studenten zijn aanpassingen doorgevoerd. Zo was voor het vak Vennootschapsbelasting kennis nodig uit het vak inleiding Europees Belastingrecht dat pas later aan de orde kwam. Naar aanleiding hiervan zijn deze vakken in het programma omgedraaid.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De samenhang in het studieprogramma blijkt, zo stelt de zelfstudie, uit de opbouw van het programma waarbij de inhoudelijke basis gelegd wordt in het eerste blok, om vervolgens in het tweede blok op een aantal gebieden dieper in te gaan.

De variant Bedrijfsrecht kent in het eerste blok een gezamenlijk programma voor zowel het handelsverkeersrechtelijk en ondernemingsrechtelijk profiel. De student verkrijgt hiermee het inzicht in het brede terrein van het bedrijfsrecht. In de latere blokken verdiept de student zich door de kernvakken van het desbetreffende profiel te volgen. Met het gebonden keuzevak bestaat een beperkte keuzevrijheid; de student kan alleen kiezen uit vakken die een verbreding zijn van de vereiste kennis op het terrein van het profiel.

De variant Commercial Law rust op twee pijlers: Company Law/Labour Law en Commercial Law. Het eerste blok van het programma geeft een introductie in de grondslagen van deze vakgebieden: European Company and Labour Law enerzijds, en Commercial Law anderzijds. Ook krijgt de student een gedegen inzicht in de Europeesrechtelijke regelgeving rond de internationale handel en de onderneming in het vak European private and international law.

Masteropleiding Financieel recht

De studenten van de masteropleiding Financieel recht met wie de commissie tijdens het bezoek sprak, gaven aan dat zij het programma voldoende samenhangend vinden.

Voor beide varianten van de opleiding geldt dat in het eerste blok een integrale verkenning van het financieel-juridisch gebied plaatsvindt met de thematische en multidisciplinaire vakken. Tevens wordt voortgebouwd op kennis, inzichten en vaardigheden die in de bacheloropleiding zijn verworven. Bij variant II biedt bovendien het verplichte extra Juridisch practicum een basis voor de student zonder juridische bachelor om de rest van het programma met succes te doorlopen.

In het tweede blok vindt door middel van andere thematische en multidisciplinaire kernvakken verdere verkenning en verbreding van het vakgebied plaats. Hierna ligt de nadruk op verdere verbreding, het toepassen van nieuw verworven kennis en vaardigheden, wetenschappelijk onderzoek en specialisatie. In het laatste blok gaat de aandacht uit naar specialisatie door middel van het keuzevak en onderzoek voor de afsluitende scriptie.

Daar waar overlap bestaat, is die beoogd om verbanden te tonen en een bepaald probleem vanuit verschillende perspectieven te bekijken. Dit gebeurt bijvoorbeeld bij 'Fusies en overnames' en 'Bank- en effectenrecht'. De samenhang tussen theorie en praktijk komt, zo meldt de zelfstudie, ook naar voren tijdens de in de vakken verweven paperopdrachten en presentaties.

Er vindt minimaal vier keer per jaar tussen de sectieleden overleg plaats over onderlinge samenhang van de vakken, inhoudelijke dekking van het vakgebied en eventuele knelpunten.

Oordeel

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie stelt vast dat de samenhang van de verschillende onderdelen binnen de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid duidelijk is. Zij is van mening dat het een klassiek en degelijk programma is, met inleidende vakken die gevolgd worden door verdiepende vakken. Wel vindt de commissie dat de metadisciplinariteit van de opleiding sterker naar voren zou kunnen komen, door Rechtsfilosofie en Rechtsmethodologie beide verplicht te stellen.

De commissie stelt vast dat de samenhang van de varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid voldoende is. De commissie concludeert dat de manieren waarop de opbouw binnen de varianten is vormgegeven, doordacht is.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

De commissie waardeert de opbouw van de curricula, waarin inleidende vakken aan de basis liggen voor verdiepende vakken. Deze verdiepende vakken worden in het tweede en derde jaar van de bachelor verzorgd, en in de masterfase wordt daarop voortgebouwd.

Masteropleiding Financieel recht

De commissie is van oordeel dat de masteropleiding Financieel recht breed is, maar door de hoeveelheid verdiepende vakken ook specifiek. Zij heeft er gezien de aanwezige expertise vertrouwen in, dat deze relatief jonge opleiding een balans zal vinden tussen kennisverwerving en het ontwikkelen van vaardigheden.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De masteropleiding Bedrijfsrecht voldoet volgens de commissie aan de eisen met betrekking tot de samenhang. De opleiding heeft ervoor gekozen om de nadruk in de eerste helft van de opleiding te leggen op kennisverwerving, en in de tweede helft de focus te verleggen naar de vaardigheden. De commissie concludeert dat de opleiding gericht is op de juridische omgeving van de universiteit, namelijk de haven. De commissie is positief over de inhoudelijke samenhang die dit met zich meebrengt.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F7: Studielast

Het programma is studeerbaar doordat factoren, die betrekking hebben op dat programma en die de studievoortgang belemmeren zoveel mogelijk worden weggenomen.

Beschrijving

Een overzicht van de verschillende programma's en de spreiding van studiepunten over de blokken is opgenomen in bijlage D1 tot en met D6.

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

Volgens het zelfevaluatierapport geeft de indeling van de semesters in twee blokken de student meer overzicht over zijn studie en verkleint het systeem de kans dat het volgen van

vakken wordt uitgesteld. Verder is een systeem van studiegroepen ingevoerd. Studenten volgen in een vast groepsverband, van maximaal 20 studenten, gedurende een geheel cursusjaar alle werkgroepen, casuscolleges en vaardighedengroepen van de verschillende vakken in dat jaar. Van de studiegroepen wordt verwacht dat er een groepsdynamiek ontstaat die aanzet tot regelmatige studie en het leveren van prestaties.

Door de relatief recente invoering van deze studiegroepen is nog niet veel te zeggen over eventuele gunstige effecten ervan, zo meldt het zelfevaluatie-rapport. De studenten en docenten met wie de commissie tijdens haar bezoek sprak waren positief over de studiegroepen. De studenten ervaren het als positief dat zij gedurende het eerste studiejaar in dezelfde groep zitten. Zij gaven aan dat zij zich hierdoor 'bij de les' gehouden voelen. De docenten gaven aan het gevoel te hebben dat zij de studenten goed kunnen begeleiden binnen het systeem.

De studenten met wie de commissie sprak gaven aan dat er geen uitgesproken struikelvakken in het curriculum zijn aan te wijzen. Ook gaven zij aan niet fulltime te studeren, en nog tijd te hebben voor één of meerdere nevenactiviteiten.

Wat betreft de deeltijdstudenten, werkt de opleiding in sommige gevallen met video- en audiocolleges. Dit is het geval bij bijvoorbeeld Inleiding Privaatrecht.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Het programma van de master Rechtsgeleerdheid wordt, zo meldt het zelfevaluatie-rapport op basis van evaluatieresultaten, door de studenten als studeerbaar ervaren. De studenten van de diverse varianten die de commissie tijdens het bezoek sprak, gaven aan dat er geen struikelvakken voorkomen in het programma.

De opleiding schrijft in het zelfevaluatie-rapport dat voor veel studenten de masterscriptie een hindernis vormt. Ook het ontbreken van een zogenaamde 'harde knip' (zie facet 8: instroom) zorgt ervoor dat weinig studenten hun masterdiploma in één jaar halen. De opmerking die de opleiding in de zelfstudie maakt over de vertraging die studenten kunnen oplopen door een studieverblijf in het buitenland of het lopen van een stage, werd door de studenten die de commissie tijdens het bezoek sprak onderschreven.

De deeltijdstudenten met wie de commissie sprak gaven aan dat niet al het onderwijs in de avonduren wordt gegeven, maar dat zij wel goed begeleid worden. Zo maken docenten ook buiten kantooruren tijd voor hen vrij.

Masteropleiding Fiscaal recht

De studenten die de masteropleiding Fiscaal recht volgen, gaven aan dat zij het programma studeerbaar vinden. Volgens hen zijn er geen structurele struikelblokken binnen het curriculum. De opleiding biedt het onderwijs onder andere in de avonduren aan, zodat de deeltijdstudenten de lessen buiten werktijd kunnen volgen.

De commissie die het rapport 'Tussentijdse evaluatie opleiding Fiscaal recht' schreef, adviseerde een extra week in te lassen tussen blok 4 en de eerste herkansingen. De opleiding is hier voorstander van, maar besluitvorming dient op facultair niveau plaats te vinden.

Masteropleiding Financieel recht

De zelfstudie beschrijft dat door de concentratie van het onderwijs op enkele dagen in de week en vanaf de middag tot in de avond, tegemoet wordt gekomen aan de wens en de

situatie van de vele studenten die meerdere opleidingen volgen of een parttime/fulltime baan hebben.

Het programma van de masteropleiding is volgens studenten pittig, maar goed studeerbaar. Bovendien geven docenten, zo vertellen studenten, intensief begeleiding. De opleiding gaf tijdens het bezoek aan dat waar mogelijk en waar het onderwijs zich er voor leent, kleinere groepen worden ingedeeld.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Het zelfevaluatie-rapport meldt dat het programma studeerbaar is. Dit beeld werd tijdens het bezoek van de commissie bevestigd door de studenten. Doordat het programma in haar huidige vorm is ingegaan per september 2009, beschikte de opleiding tijdens het bezoek van de commissie niet over evaluatieresultaten over het gewijzigde programma.

Oordeel

De commissie heeft de studiepaden van de opleidingen bestudeerd en concludeert dat de studielast voldoende gespreid is.

De commissie heeft vastgesteld dat de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht geen uitgesproken struikelvakken kennen. Bovendien concludeert de commissie dat de faculteit door middel van het invoeren van studiegroepen actief beleid voert om studenten het programma succesvol te laten doorlopen. De commissie acht de opleidingen niet te licht.

De commissie concludeert verder dat de verschillende opleidingen zich inzetten om het programma ook voor deeltijdstudenten studeerbaar te houden. Zo worden veel werkcolleges van de opleidingen Fiscaal recht verzorgd in de avonduren. Ondanks dat voor de deeltijdvariant Privaatrecht van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid niet meer in alle gevallen avondonderwijs wordt verzorgd, is de commissie van mening dat de opleidingen voor deze groep studenten studeerbaar zijn.

De commissie heeft vastgesteld dat de studielast van de masteropleiding Bedrijfsrecht aan de maat is. Aan de hand van de gesprekken met docenten en studenten heeft de commissie geconcludeerd dat het programma geen structurele struikelblokken kent.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F8: Instroom

Het programma sluit qua vorm en inhoud aan bij de kwalificaties van de instromende studenten:
WO-bachelor: VWO, HBO-propedeuse of daarmee vergelijkbare kwalificaties, blijkend uit toelatingsonderzoek.
WO-master: bachelor en eventueel (inhoudelijke) selectie.

Beschrijving

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

De ESL heeft met ingang van studiejaar 2008/2009 voor de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht een numerus fixus ingevoerd. Redenen hiervoor waren om

het onderwijs kleinschaliger te maken met het oog op verbetering van het rendement en de kwaliteit van het onderwijs, en om beter vooraf op capaciteit te kunnen plannen. Ook beoogde de ESL een verbetering van de kwaliteit van de instroom.

De beide eerste jaren werd de fixus niet geheel gehaald. De ESL gaat ervan uit dat de instroom zich binnen enkele jaren zal herstellen tot ten minste het niveau van de fixus.

Studenten met een VWO-opleiding kunnen met alle profielen instromen in de bacheloropleidingen. Verder hebben studenten met een HBO-propedeuse toegang tot de bacheloropleidingen. Ook stromen studenten met een afgeronde universitaire of HBO-opleiding in. Tot slot kunnen personen van 21 jaar of ouder op grond van een toelatingsonderzoek (colloquium doctum) toelating krijgen tot de opleiding.

De ESL heeft met ingang van studiejaar 2008/2009 een verplichte taaltoets ingevoerd, die onderdeel uitmaakt van het bindend studieadvies van de opleiding. Studenten die onvoldoende op de taaltoets scoren kunnen remediërende cursussen volgen.

Tijdens het bezoek heeft de commissie met verschillende delegaties gesproken over de instroom in de bacheloropleidingen. De formeel verantwoordelijken van de opleiding gaven aan dat de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid zoveel mogelijk probeert om de studiegroepen binnen het vaardighedenonderwijs in te delen naar doelgroep. Studenten met een vergelijkbare achtergrond en studenten die met een andere academische opleiding zijn gestopt worden zoveel mogelijk bij elkaar in een groep geplaatst om sociale binding te bevorderen. Er is systematisch onderzoek gedaan door het RISBO naar de relatie tussen de achtergrond van de studenten en uitval in het eerste jaar. De inhoudelijk verantwoordelijken merken op dat eerste generatie studenten vergelijkbaar presteren op de taaltoets.

Masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Fiscaal recht, Financieel recht en Bedrijfsrecht

Er geldt geen 'harde knip', wat inhoudt dat studenten die hun bacheloropleiding nog niet hebben afgerond wel kunnen beginnen aan de masteropleiding. Wel is de doorstroomregeling per 1 september 2010 aangescherpt, zodat alleen studenten die hebben voldaan aan hun vaardighedenverplichtingen en die de Oefenrechtbank met goed gevolg hebben afgerond, worden toegelaten tot een masteropleiding. Ook mogen studenten niet meer dan 15 EC uit het derde bachelorjaar nog niet hebben behaald. De studenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak, zijn felle tegenstanders van de harde knip. De verantwoordelijken van de opleiding lieten de commissie weten te wachten met de invoering van de harde knip, tot een besluit hierover in Den Haag wordt genomen.

Ieder jaar worden de bachelorstudenten via verschillende kanalen voorgelicht over de masterprogramma's van ESL: via de ESL website, via brochures en door middel van interactieve voorlichtingsactiviteiten, als de Open Dagen Masteropleidingen op de campus.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Voor deelname aan het examen van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid is een bachelordiploma Rechtsgeleerdheid vereist, met dien verstande dat voor de varianten Aansprakelijkheid en Verzekering, Arbeidsrecht en Togamaster een instroombeperking plaatsvindt. De studenten die de commissie sprak die geselecteerd waren voor deze masters, lieten de commissie weten dat zij het selectieproces voldoende transparant hadden gevonden. Ook lieten zij de commissie weten dat zij, nadat zij zich hadden aangemeld voor de masteropleiding, op korte termijn uitsluitel hadden gekregen over hun toelating.

Masteropleiding Fiscaal recht

Voor deelname aan het examen van de masteropleiding Fiscaal recht is een bachelordiploma Fiscaal recht van de ESL vereist én voldoende. Bij de instroom van studenten met een elders behaald bachelordiploma Fiscaal recht wordt een op de persoon toegesneden aansluitend programma vastgesteld.

De studenten die de commissie tijdens het bezoek sprak, gaven aan het zwaar te vinden om naast het masterprogramma nog bachelorvakken af te moeten ronden.

Masteropleiding Financieel recht

Studenten die beschikken over een (bijna) afgeronde bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid kunnen instromen in de masteropleiding Financieel recht. Veel van de studenten hebben een baan, of volgen naast de masteropleiding Financieel recht nog een andere masteropleiding. Ook studenten met een afgeronde doctoraal- of WO-bacheloropleiding Fiscaal recht, Economie of Bedrijfskunde kunnen worden toegelaten, mits zij voldoende voorkennis van het ondernemingsrecht hebben.

De opleiding verwacht dat de belangstelling voor de master Financieel recht zal toenemen. Ondanks de initiatieven van concurrerende opleidingsinstellingen die losse vakken en modules op het gebied van financieel recht aanbieden, gaat er nog steeds een wervende kracht uit van de eigen unieke master Financieel recht. Studenten overbruggen grote afstanden om de masteropleiding te volgen en komen zelfs vanuit Maastricht, Nijmegen en Arnhem speciaal naar Rotterdam. Het programma met twee afzonderlijke varianten maakt het mogelijk rekening te houden met de verschillende opleidingsachtergronden van de studenten en meer maatwerk aan te bieden. Ook de extra aandacht die docenten bij de opzet en invulling van hun vakken hebben voor de diversiteit van studenten, dragen bij aan een goede aansluiting van het programma op de kwalificaties van de instromende studenten. Daarom geeft de opleidingscoördinator ook via telefoon, email of op afspraak voorlichting en begeleiding.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Studenten die de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid van de EUR hebben afgerond, mogen instromen in de masteropleiding Bedrijfsrecht. Wanneer een student het bachelordiplome nog niet heeft behaald, stelt de ESL voorwaarden aan instroom in de opleiding. Voor studenten met een bachelordiploma Fiscaal recht van de EUR geldt dat zij kunnen worden toegelaten tot de master Bedrijfsrecht mits zij een aanvullend programma van 35 EC hebben gevolgd. Studenten die aan een buitenlandse instelling een juridische bacheloropleiding hebben afgerond, hebben onder voorwaarden toegang tot de opleiding. Dit is in het bijzonder van belang voor de variant Commercial Law.

Oordeel

De commissie stelt vast dat de programma's qua inhoud en niveau aansluiten bij de kwalificaties van instromende studenten. De commissie heeft er waardering voor dat de faculteit de groepen instromende studenten in de bacheloropleidingen goed kent en herkent en dat systematisch onderzoek is gedaan naar de relatie tussen achtergronden van de studenten en studieuitval. Zij is bovendien van mening dat dit een voorwaarde is om het probleem van de tegenvallende rendementen (zie facet 21) op te lossen. De commissie constateert desondanks dat het niveau van de taalvaardigheid in sommige gevallen achterblijft.

Wat betreft de masteropleidingen waardeert de commissie de aanscherping van de ingangseisen. De commissie heeft er begrip voor dat de faculteit de harde knip niet invoert

totdat hierover een landelijk besluit wordt genomen, maar vermoedt dat de kwaliteit en het rendement van de instroom van de masteropleidingen verbetert wanneer deze harde knip wordt ingevoerd.

De commissie heeft geconstateerd dat het selectieproces voor de betreffende mastervarianten transparant verloopt.

De commissie beoordeelt op grond van bovenstaande alle opleidingen met betrekking tot de instroom met een voldoende.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F9: Duur

De opleiding voldoet aan formele eisen m.b.t. de omvang van het curriculum:

WO-bachelor: in de regel 180 studiepunten.

WO-master: minimaal 60 studiepunten, afhankelijk van de opleiding.

Beschrijving

Het programma van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid omvat 180 EC.

Het programma van de bacheloropleiding Fiscaal Recht omvat 180 EC.

Het programma van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid omvat 60 EC.

Het programma van de masteropleiding Fiscaal Recht omvat 60 EC.

Het programma van de masteropleiding Financieel Recht omvat 60 EC.

Het programma van de masteropleiding Bedrijfsrecht omvat 60 EC.

Oordeel

De *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

De *bacheloropleiding Fiscaal Recht* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

De *masteropleiding Rechtsgeleerdheid* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

De *masteropleiding Fiscaal Recht* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

De *masteropleiding Financieel Recht* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

De *masteropleiding Bedrijfsrecht* **voldoet** aan de formele eisen met betrekking tot de omvang van het curriculum.

F10: Afstemming tussen vormgeving en inhoud

Het didactisch concept is in lijn met de doelstellingen. De werkvormen sluiten aan bij het didactisch concept.

Beschrijving

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De opleiding hanteert het didactisch concept van activerende didactiek. Dit komt, volgens het zelfevaluatierapport, tot uitdrukking in het kleinschalige vaardighedenonderwijs met

aanwezigheidsplicht. Ook in enkele andere vakken wordt met activerende onderwijsmethoden gewerkt, zoals bij het beursspel bij het B3-vak Bedrijfseconomie. Daarnaast wordt ICT ingezet om studenten te motiveren actief deel te nemen aan het onderwijs. Voorbeelden hiervan zijn een onderhandelings simulatie bij Internationaal recht, zelfstudie via ICT bij Inleiding strafrecht, iPod- en videocolleges bij Arbeidsrecht en audiocolleges bij Europees recht.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

Bij alle varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid wordt actieve participatie van studenten bij het onderwijs beoogd. Het aantal deelnemende studenten bij de kleinere mastervarianten zoals IEPL, Aansprakelijkheid en Verzekering, Togamaster, Recht van de Gezondheidszorg, Arbeidsrecht en de variant Generalistisch brengt automatisch kleinschalig onderwijs mee. Voor Aansprakelijkheid en Verzekering geldt dat studenten worden geconfronteerd met theoretische reflectie op het geldend privaatrecht.

Studenten moeten regelmatig bijdragen leveren in de vorm van bijvoorbeeld een referaat, een pleidooi, deelname aan debat, en presentaties van werkstukken. Deze werkvormen worden zowel bij mastervarianten met een groot als een klein aantal studenten op kleinschalige wijze gehanteerd. De studenten die de commissie tijdens het bezoek sprak, bevestigden het gebruik van deze methoden binnen de verschillende varianten. De studenten van de variant Privaatrecht lieten tijdens het gesprek weten enthousiast te zijn over de manier waarop zij in casusgroepen werken.

De studenten en docenten van de variant Strafrecht gaven aan dat colleges altijd uit groepen van 70 tot 100 studenten bestaan. De studenten gaven ook aan dat het niet gebruikelijk is om vragen te stellen tijdens de colleges. Zij zouden liever in kleinere groepen les krijgen, zodat het onderwijs interactiever wordt.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

De opleidingen Fiscaal recht hanteren het principe 'learning by doing'. De opleidingen willen dat de studenten de theorie leren toepassen in de praktijk. Zij geven dan ook aan dat gestreefd wordt naar werkgroepen van maximaal 25 studenten, zodat het onderwijs intensief en kleinschalig is.

De studenten gaven tijdens het bezoek aan dat de colleges inderdaad in kleine groepen worden gegeven. Wel lieten de studenten weten het onderwijs niet altijd activerend genoeg te vinden. Zij zouden bijvoorbeeld vaker willen discussiëren en presenteren om hun mondelinge vaardigheden te oefenen.

Masteropleiding Financieel recht

Het didactisch concept van de master Financieel recht houdt in dat zoveel mogelijk onderwijs plaatsvindt waarbij van de studenten een actieve participatie wordt verlangd. Volgens het zelfevaluatie rapport blijkt dit uit de nadruk die in de opleiding wordt gelegd op het zelfstandig en in samenwerking verrichten van onderzoek, de verwoording ervan in schriftelijke opdrachten, het presenteren van de resultaten daarvan en de eigen kritische en creatieve inbreng van de student daarbij en in plenaire discussies. Meerdere vakken binnen het programma, zoals bijvoorbeeld 'Ondernemingsbestuur en -prestaties', 'Financieel ondernemings toezicht & compliance' en 'Financieel economische criminologie', richten zich ook op praktische onderzoeks- en presentatievaardigheden, zo meldt het zelfevaluatie rapport.

Uit de vak- en curriculumevaluatie die de commissie tijdens haar bezoek bestudeerde, bleek dat studenten vinden dat actieve deelname niet voldoende wordt gestimuleerd tijdens de colleges. Ook tijdens werkcolleges ligt de nadruk op kennisoverdracht, waardoor van actieve participatie zelden sprake is. De docenten gaven aan dat dit niet alleen komt door de hoeveelheid kennis die studenten moeten opdoen, maar ook door de hoge staf-studentratio (zie facet 13) waardoor kleinschalig onderwijs in de praktijk niet gerealiseerd kan worden.

Uit de tabel waarin in de zelfstudie wordt weergegeven hoe vaak de verschillende werkvormen voorkomen in de opleiding, blijkt dat het merendeel van het onderwijs plaatsvindt binnen hoorcolleges en werkcolleges. Tijdens de werkcolleges ligt de nadruk, evenals bij de hoorcolleges, op kennisoverdracht. De docenten met wie de commissie hierover tijdens het bezoek van gedachten wisselde, gaven aan dat zeker in het eerste semester van de opleiding de nadruk ligt op kennisoverdracht. Tijdens hoor- en werkcolleges kan een discussie ontstaan. Volgens de studenten met wie de commissie sprak, hangt het ontstaan van een discussie tijdens de colleges grotendeels af van de mate waarin zij zich voorbereiden. Wanneer studenten zich niet voorbereiden op de colleges, wordt er niet gediscussieerd.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Het didactisch concept van de master Bedrijfsrecht houdt in dat zoveel mogelijk onderwijs plaatsvindt waarbij van de studenten een actieve participatie wordt verlangd. Dit blijkt, zo stelt het zelfevaluatie-rapport, uit de presentaties die studenten moeten houden en uit de voorgeschreven schriftelijke opdrachten.

Tijdens het bezoek lieten de docenten weten dat kennisoverdracht een belangrijk deel uitmaakt van de opleiding. De studenten moeten veel leren om op een niveau te belanden, waarop zij zelf aan de slag kunnen met de opgedane kennis. Hoorcolleges zijn daartoe in de ogen van de opleiding de meest geëigende onderwijsvorm. Ook wordt, zo lichtten de docenten toe, van de studenten veel zelfstudie verwacht.

De docenten gaven aan dat er naast de hoorcolleges ook vier individuele opdrachten gemaakt worden, waarvan studenten verplicht worden er drie te doen. De studenten moeten daarvoor verplicht aanwezig zijn. Het is volgens de docenten een goede leermethode, maar moet door de docenten voor een groot deel buiten de reguliere werktijden om worden gerealiseerd, door het capaciteitsprobleem (zie facet 13). De studenten met wie de commissie sprak waren enthousiast over deze opdrachten.

Oordeel

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie stelt vast dat het activerende onderwijs in de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid in voldoende mate gestalte krijgt door het vaardighedenlint. De plannen voor de uitbreiding van het lint naar het tweede jaar, zoals opgemerkt bij facet 4, worden door de commissie ondersteund. Ook de deeltaoetsen die bij diverse vakken zijn ingevoerd dragen in de ogen van de commissie bij aan de actieve deelname van studenten.

De masteropleiding Rechtsgeleerdheid voldoet aan de eisen die op dit facet van toepassing zijn, zo concludeert de commissie. De commissie adviseert de variant Strafrecht om bij meer programmaonderdelen activerende onderwijsvormen toe te passen. Zij denkt daarbij onder andere aan de casusgroepen van de variant Privaatrecht, die zij op dit punt als een zogenoemde 'best practice' ziet.

De commissie stelt hiermee vast dat het didactisch concept in lijn is met de doelstellingen van de opleidingen, en dat de gebruikte werkvormen hierop aansluiten.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

De bacheloropleiding Fiscaal recht kent minder actieve deelname dan de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. De commissie heeft bij facet 5 vastgesteld dat de vaardigheden in voldoende mate worden geoefend in beide opleidingen, maar adviseert op grond van de gesprekken met de studenten om in de programma's ruimte te creëren voor uitbreiding hiervan.

Masteropleiding Financieel recht

De commissie concludeert dat de beoogde actieve participatie bij de masteropleiding Financieel recht onvoldoende uit de verf komt. Door de nadruk die binnen de verschillende vakken wordt gelegd op kennisoverdracht tijdens zowel hoor- als werkcolleges, worden studenten niet gestimuleerd om actief deel te nemen aan de colleges. De commissie adviseert de opleiding dan ook om door middel van andere werk- en collegevormen de studenten actiever bij de opleiding te betrekken. Studenten kunnen presentaties houden en opdrachten inleveren ter voorbereiding op colleges, aan de hand waarvan zij in kleinere groepen kunnen discussiëren. Het vak Financiële Ethiek kan hierbij als voorbeeld dienen voor andere vakken.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De commissie waardeert de manier waarop de masteropleiding Bedrijfsrecht ondanks het capaciteitsprobleem probeert om studenten actief te laten participeren aan het onderwijs, maar stelt vast dat de grote hoeveelheid hoorcolleges en de op kennisoverdracht gerichte werkcolleges, niet leiden tot de beoogde actieve participatie van studenten. De commissie erkent dat binnen de huidige formatie intensiever onderwijs moeilijk te realiseren is, en heeft er vertrouwen in dat er op andere manieren actievere deelname van studenten kan worden gerealiseerd.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **onvoldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **onvoldoende**.

F11: Beoordeling en toetsing

Door de beoordelingen, toetsingen en examens wordt adequaat getoetst of de studenten de leerdoelen van (onderdelen van) het programma hebben gerealiseerd.

Beschrijving

De faculteit geeft in haar zelfstudie aan dat de examencommissie in de nabije toekomst een proactievare rol moet gaan vervullen bij het opstellen van het toetsbeleid en het toetsen van de kwaliteit van individuele tentamens.

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

In de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht is met ingang van het huidige studiejaar het compensatoir toetsen ingevoerd. Dit betekent dat studenten die een 5 hebben gehaald voor een bepaald vak, dit cijfer mogen compenseren met een 7 van een ander vak. Dit kan alleen wanneer ze wekelijks de opdrachten van de werkgroep digitaal hebben

ingeleverd. Studenten kunnen het vak Burgerlijk procesrecht niet compenseren, omdat er geen vervolgvak is in B2, B3 of de masteropleiding en daarom het behalen van dit vak noodzakelijk is voor het voldoen aan de eisen van het civiel effect.

De compensatoire regeling heeft als doel om de doorstroom van het eerste jaar naar het tweede jaar te bevorderen. Tijdens het bezoek legde het faculteitsbestuur aan de commissie uit, dat het verschil tussen een 5 en een 6 niet aantoonbaar zit in het verschil in kennis, maar volgens empirisch onderzoek het gevolg is van de algemene (statistische) onbetrouwbaarheid van toetsing. Wanneer tentamenvragen anders geformuleerd zouden zijn, zouden studenten die eerder een 5 scoorden, bij een ander tentamen ook een 6 kunnen halen. Daarbij is aangetoond dat studenten die voor een inleidend vak een 5 scoren en dit cijfer compenseren met een ander vak, bij het verdiepende vak niet significant slechter presteren dan studenten die een 6 behaalden voor het inleidende vak.

Tijdens het bezoek heeft de commissie met verschillende delegaties gesproken over deze regeling. De verschillende geledingen binnen de faculteit gaven aan dat er uitgebreide discussies hebben plaatsgevonden over de maatregel. Eventuele bezwaren zijn bij de meeste delegaties met wie de commissie sprak, weggenomen door het faculteitsbestuur.

Ook is het bindend afwijzend studieadvies (BSA) ingevoerd. Dit houdt in dat voltijdstudenten die na het eerste jaar minder dan 42 EC hebben behaald de opleiding niet mogen voortzetten. Studenten die nog geen 60 EC, maar wel meer dan 42 EC, hebben behaald na hun eerste jaar krijgen nog een jaar de gelegenheid om hun B1 af te ronden. Deeltijdstudenten moeten binnen drie jaar 60 EC hebben behaald. Vanaf studiejaar 2008 - 2009 moeten studenten naast het vereiste aantal EC ook de taaltoets halen.

Tijdens het bezoek van de commissie liet de studieadviseur weten dat sinds de studenten de mogelijkheid krijgen zich voor de examencommissie uit te spreken over hun studieresultaten bij een dreigend BSA, het aantal beroepszaken is afgenomen.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De secties die betrokken zijn bij de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid, geven op vakniveau inhoud aan de beoordeling en toetsing. Dit houdt in, zo meldden de docenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak, dat de docenten die een vak doceren gezamenlijk het tentamen opstellen.

Voor multiple-choice toetsen geldt dat deze routinematig worden geanalyseerd en op betrouwbaarheid worden beoordeeld door het onderwijskundig centrum van de EUR, het RISBO. De toetsing van de academische- en juridische vaardigheden vindt, zo meldt het zelfevaluatierapport, vooral plaats in het vaardighedenlint.

De examencommissie liet tijdens het bezoek weten niet systematisch te controleren of de beoogde doelstellingen van de vakken worden getoetst. Ze deelde de commissie mee dat dit een aandachtspunt is. De ESL participeert in de universitaire werkgroep 'Toetsen en examencommissies', die zich bezighoudt met precies deze problematiek.

Bacheloropleiding en masteropleiding Fiscaal recht

De zelfevaluatierapporten van de bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht stellen dat bij de samenstelling van een tentamen, alle docenten die het vak doceren betrokken zijn. De docenten overleggen gezamenlijk over de inhoud van het tentamen, waarbij de eisen van het vak worden meegewogen.

De studenten zijn verplicht van één van de bijeenkomsten van de Capita selecta een verslag te schrijven. Ook schrijven ze een paper over een vooraf opgegeven onderwerp. Deze paper wordt tijdens één van de bijeenkomsten mondeling toegelicht en verdedigd. Het geheel wordt afgesloten met een mondeling tentamen.

Van elk tentamen wordt een modelantwoord gemaakt aan de hand waarvan de beoordeling plaatsvindt. De onderwijsdecaan beoordeelt vervolgens vooraf elk tentamen. Tijdens de gesprekken die de commissie had met de docenten van de opleidingen en met de examencommissie, werd deze praktijk bevestigd. De verschillende delegaties gaven verder aan dat tentamens naar aanleiding van deze controles regelmatig worden aangepast.

De master wordt afgerond met het schrijven van een scriptie, die in het openbaar wordt verdedigd.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De varianten zijn vrij in de keuze van hun toetsing binnen de daarbij door de examencommissie gestelde kaders.

Vakken waarbij het accent op kennisverwerving ligt, worden meestal getoetst met een essaytentamen of een mondeling tentamen, soms voorafgegaan door een tussentoets in de vorm van een schriftelijk werkstuk of een toets met open vragen. Vakken met een accent op de verwerving van (onderzoeks-)vaardigheden worden veelal getoetst via praktijkopdrachten, vaak in de vorm van een essay of een paper, en niet zelden in combinatie met andere opdrachten, verspreid over het onderwijsblok: het houden van een presentatie of een pleidooi, het becommentariëren van onderzoek van medestudenten of groepsopdrachten.

De kwaliteit van de toetsen is voor elke variant periodiek onderwerp van overleg tussen de verantwoordelijke docenten, onder toezicht van de verantwoordelijke hoogleraren.

Een uniform evaluatieprotocol is volgens de opleiding moeilijk vast te stellen vanwege de grote diversiteit aan toetsen en vanwege het accent dat bij de toetsing wordt gelegd op mondeling of schriftelijk eigen werk van studenten.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De masteropleiding Bedrijfsrecht heeft, zo lieten de docenten weten tijdens het bezoek, een hoog specialistisch gehalte. Daarom gebruiken zij vaak de open tentamens als toetsvorm.

De studenten gaven aan positief te zijn over de scriptiebegeleiding die zij ontvangen. De scriptie moet bovendien bij de variant Commercial Law worden verdedigd, zo bleek tijdens het bezoek. De docenten van de opleiding en het faculteitsbestuur legden aan de commissie uit dat deze verdediging een positief effect heeft op de snelheid waarmee de studenten van deze variant hun scriptie afronden. De verklaring ligt hierin, zo meldden zij, dat studenten niet alleen in juli moeten terugkeren naar hun thuisland, maar ook dat zij de afstudeerceremonie niet willen missen. De zelfstudie meldt dat docenten met elkaar overleggen over de tentamens die zij opstellen. Tijdens het bezoek lieten de docenten weten dat dit overleg regelmatig leidt tot aanpassingen van de vragen.

Masteropleiding Financieel recht

Er wordt voornamelijk getoetst door middel van schriftelijke tentamens met open vragen. De opleiding wordt afgesloten met een scriptie. Tijdens het bezoek gaven de studenten aan dat zij

graag eerder in het programma zouden willen beginnen met het oefenen van hun schriftelijke vaardigheden.

Sommige vakken, zo meldt het zelfevaluatie-rapport, organiseren collectieve nabesprekingen voor tentamens. Andere vakken bieden studenten de mogelijkheid tot individuele nabespreking. Daarbij hebben alle studenten, in zeldzame gevallen tegen een geringe vergoeding, recht op een fotokopie van het nagekeken tentamen.

Oordeel

De commissie stelt vast dat door de verschillende opleidingen adequaat wordt getoetst of de studenten de leerdoelen van de onderdelen van het programma hebben bereikt.

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

De commissie waardeert het feit dat de regeling voor compensatoir toetsen na uitgebreid overleg binnen de faculteit is ingevoerd. Zij stelt vast dat er zorgvuldige afwegingen zijn gemaakt over de regels waaraan de compensatie moet voldoen.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

De commissie is van mening dat de manier waarop de bachelor- en masteropleidingen Fiscaal recht omgaan met toetsing en beoordeling, een 'best practice' is voor de ESL. De tentamens komen op zorgvuldige wijze tot stand en door de controle van de onderwijsdecaan op alle tentamens, wordt de eenheid en continuïteit van de toetsing gewaarborgd.

De presentatie die studenten houden ter verdediging van hun scriptie, is volgens de commissie een passend sluitstuk van de opleiding. Niet alleen worden voor de laatste maal in de opleiding de mondelinge vaardigheden getoetst, ook is het een duidelijk gemarkeerd einde van de opleiding waarnaar een student kan toewerken. Dit laatste kan in de ogen van de commissie een positieve uitwerking hebben op de rendementen (zie facet 21).

Bachelor- en masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie heeft geconstateerd dat tentamens tot stand komen in onderling overleg tussen de docenten die het betreffende vak verzorgen. Zij adviseert de examencommissie om structureel te controleren of de tentamens en opdrachten de leerdoelen van de afzonderlijke vakken ook daadwerkelijk toetsen.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Evenals bij haar oordeel over de masteropleiding Fiscaal recht, is de commissie positief over de verplichte scriptieverdediging die de studenten van de variant Commercial Law van Bedrijfsrecht moeten houden. De commissie erkent dat de internationale samenstelling van de studentenpopulatie deze variant bij uitstek geschikt maakt voor een vastgesteld moment van verdediging en hoopt dat de opleiding ook bij de andere varianten een manier vindt om de eindpresentatie van de scriptie vorm te geven. Verder is de commissie positief over de manier waarop docenten de door hun opgestelde tentamens aan elkaar voorleggen.

Masteropleiding Financieel recht

De commissie stelt vast dat de toetsingen van de masteropleiding Financieel recht in voldoende mate de leerdoelen van het programma toetsen. Wel verwacht de commissie, dat er op curriculumniveau meer bewustzijn ontstaat ten aanzien van het toetsbeleid wanneer de examencommissie de kwaliteit van de toetsing systematischer zou borgen. De commissie is positief over de scriptieverdediging die wordt georganiseerd door de opleiding.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **goed**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **goed**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Programma

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Programma. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel voldoende, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het voldoende. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel voldoende, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het voldoende, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het voldoende en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het voldoende. De commissie beoordeelde het facet aangaande het didactisch concept bij de masteropleidingen Bedrijfsrecht en Financieel recht onvoldoende. De overige aspecten van het programma acht de commissie zonder twijfel voldoende. De uitvoering van het didactisch concept is voor verbetering vatbaar, maar de uitwerking van het programma als geheel voldoet in de ogen van de commissie aan de criteria voor basiskwaliteit.

1.2.3. Inzet van personeel

F12: Eisen WO

De opleiding sluit aan bij de volgende criteria voor de inzet van personeel van een WO-opleiding:

Het onderwijs wordt voor een belangrijk deel verzorgd door onderzoekers die een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het vakgebied.

Beschrijving

De hoogleraren, UHD's en UD's die het onderwijs aan de faculteit verzorgen, hebben nagenoeg allemaal de facultaire Sanderskwalificatie verworven. De Sanderskwalificatie wordt uitsluitend toegekend aan gepromoveerde docenten, die na hun promotie jaarlijks ten minste drie wetenschappelijk publicaties uitbrengen (bij een volledige aanstelling) en is een voorwaarde om opgenomen te worden in een onderzoeksprogramma. Deze docenten met Sanderskwalificatie nemen deel aan verschillende facultaire onderzoeksprogramma's.

Bacheloropleidingen en masteropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

De onderzoeksprogramma's van de ESL zijn in de recente landelijke onderzoeksvisitatie beoordeeld met gemiddeld een 4,21 (op een 5-puntsschaal).

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Het onderwijs van de master Bedrijfsrecht wordt, zo meldt het zelfevaluatie rapport, voornamelijk verzorgd door onderzoekers van de sectie Handelsrecht en Ondernemingsrecht en de sectie Internationaal Privaatrecht en Privaatrechtelijke Rechtsvergelijking. Nagenoeg alle docenten zijn gepromoveerd en maken, voor zover zij onderzoeker zijn, deel uit van het onderzoeksprogramma Lex Mercatoria. Bij de laatste externe visitatie (over 2005-2008) is het onderzoeksprogramma beoordeeld met het cijfer 4,25 (op een 5-puntsschaal). Een deel van de onderzoekers participeert ook in het Erasmus Instituut Toezicht & Compliance. Daarnaast maken de onderzoekers op het terrein van het ondernemingsrecht deel uit van het Instituut voor Ondernemingsrecht (IVO). Onderzoekers op het terrein van het Handelsverkeersrecht maken deel uit van het Rotterdam Institute for Shipping & Transport Law (RISTL).

Masteropleiding Financieel recht

Het onderwijs van de Master Financieel recht wordt voornamelijk door onderzoekers van de sectie Bedrijfseconomie verzorgd. Nagenoeg alle eigen docenten zijn gepromoveerd en voldoen aan de door de Sanderskwalificatie gestelde eisen of werken aan een proefschrift en andere publicaties. Alle docenten maken, voor zover zij onderzoeker zijn, deel uit van het facultaire onderzoeksprogramma Veiligheid en Toezicht. Bij de laatste externe onderzoeksvisitatie (2005-2009) is het onderzoeksprogramma beoordeeld met het cijfer 4,25 (op een 5-puntsschaal). Daarnaast zijn alle onderzoekers lid van de door de KNAW geaccrediteerde Onderzoekschool Maatschappelijke Veiligheid en participeert het merendeel van de onderzoekers ook in het interfacultaire Erasmus Instituut Toezicht & Compliance. De onderzoekers nemen geregeld (actief) deel aan research seminars of andere wetenschappelijke onderzoeksactiviteiten om op de hoogte te blijven van actuele ontwikkelingen zowel binnen het eigen vakgebied, als bij aangrenzende disciplines.

Tijdens de gesprekken met de studenten van de verschillende opleidingen, kwam naar voren dat de studenten over het algemeen tevreden zijn over de betrokkenheid van hun docenten bij het vakgebied. Het door de studenten geschetste beeld werd bevestigd door de vakevaluaties die de commissie tijdens haar bezoek bestudeerde.

Verder waren studenten van alle bezochte opleidingen positief over de mate waarin docenten actief zijn in het beroepenveld. Wel merkten zij op dat ondanks dat zij de gastcolleges van docenten uit het werkveld een welkome afwisseling vinden, zij vaak merken dat de colleges van de vaste EUR-docenten hen beter voorbereiden op de tentamens.

Oordeel

De commissie heeft vastgesteld dat alle door haar bezochte opleidingen voldoen aan de eisen die gesteld worden aan dit facet.

De docenten die volledig in dienst zijn van de faculteit voldoen allen aan de minimumeisen betreffende het doen van onderzoek en het publiceren daarover. De commissie waardeert de manier waarop de opleidingen aansluiting zoeken bij de praktijk door gastdocenten uit het werkveld in te zetten.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F13: Kwantiteit personeel

Er wordt voldoende personeel ingezet om de opleiding met de gewenste kwaliteit te verzorgen.

Beschrijving

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

De staf-studentratio van de bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht is 1:53. De opleidingen melden in de zelfevaluaties dat dit niet ideaal maar wel acceptabel is, mede gezien de mogelijkheden voor differentiatie in onderwijsvormen. De ESL streeft naar verlaging van de ratio.

De docenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak gaven aan dat zij, ondanks de relatief hoge staf-studentratio, voldoende tijd hebben om de studenten van feedback te voorzien. De studenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak lieten weten tevreden te zijn over de mate van begeleiding door hun docenten.

Masteropleiding Fiscaal recht

De staf-studentratio van de masteropleiding Fiscaal recht ligt, zo meldt de zelfstudie, om en nabij de 1:37. Volgens het zelfevaluatie rapport zijn er voldoende gekwalificeerde docenten aanwezig om de opleidingen te verzorgen. Bij de masteropleiding Fiscaal recht combineren veel docenten hun docentschap met werkzaamheden in de belastingpraktijk; zij hebben dan een deeltijdaanstelling bij de faculteit. Bovendien maakt de opleiding relatief vaak gebruik van gastdocenten, die soms zelfstandig een vak verzorgen.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De staf-studentratio van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid is 1:30. Het zelfevaluatie rapport geeft aan dat de ratio per variant enigszins wisselt. De studenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak, gaven aan dat de mate van begeleiding per variant verschilt. Over het algemeen waren de studenten tevreden over de hoeveelheid begeleiding die zij krijgen van hun docenten.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

De staf-studentratio van de masteropleiding Bedrijfsrecht is 1:45. De opleiding meldt in het zelfevaluatie rapport dat de verschillende varianten naar behoren kunnen worden verzorgd binnen de formatie. Evenals de opleidingen Fiscaal recht maakt ook de masteropleiding Bedrijfsrecht gebruik van gastdocenten.

Enkele studenten met wie de commissie tijdens het bezoek sprak gaven aan dat zij vooral in de laatste fase van hun opleiding meer begeleiding zouden willen krijgen. Zij vermoedden dat dit niet altijd kan doordat de docenten het erg druk hebben. Andere studenten gaven aan voldoende begeleid te worden. De docenten met wie de commissie sprak meldden dat zij weliswaar druk zijn, maar voldoende ruimte hebben om studenten te begeleiden. Daarbij tekenden zij aan dat de studenten wat betreft de begeleiding bij de scriptie verschillende behoeften hebben.

Masteropleiding Financieel recht

De staf-studentratio van de masteropleiding Financieel recht is 1:64. In het zelfevaluatie rapport staat dat dit komt door de exponentiële groei van de instroom de afgelopen jaren. De opleiding geeft verder aan dat dit geen gevolg heeft gehad voor de kwaliteit van het onderwijs, maar dat de werkdruk van de docenten wel is verhoogd. De docenten die de commissie tijdens het bezoek sprak onderschreven dit. De studenten die de commissie sprak gaven aan dat er relatief veel hoorcolleges zijn in grote groepen en dat er daardoor weinig tot geen interactie plaatsvindt tijdens de colleges. Zij willen meer gestimuleerd worden tijdens de colleges (zie facet 10).

De studenten gaven aan dat zij niet alleen in het laatste blok, maar ook in het eerste blok hun schrijfvaardigheid zouden willen oefenen. De docenten met wie de commissie sprak, stelden dat er programmatisch noch personele ruimte is voor dergelijk interactief onderwijs. Wel onderkenden zij dat er meer begeleiding van studenten gewenst is bij het oefenen van vaardigheden.

Oordeel

De commissie is van oordeel dat er bij de bachelor- en masteropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht voldoende staf aanwezig is om de opleiding met de gewenste kwaliteit te verzorgen.

De commissie signaleert dat het wenselijk is om voor de bacheloropleidingen te streven naar een lagere staf-studentratio, maar heeft mede door de gesprekken met de studenten van de opleidingen kunnen vaststellen dat de negatieve invloed op de kwaliteit van de opleidingen, door de inzet van de docenten binnen aanvaardbare grenzen blijft.

De masteropleiding Fiscaal recht is in de ogen van de commissie in enige mate afhankelijk van de inzet van gastdocenten en docenten die een deeltijdaanstelling hebben bij de faculteit. De commissie heeft kunnen vaststellen dat de opleiding juist hierdoor slaagt in haar opzet om theorie en praktijk met elkaar te verbinden.

Verwijzend naar haar oordeel bij facet 10, stelt de commissie vast dat het door de staf-studentratio van de masteropleiding Bedrijfsrecht moeilijk is om de gewenste activerende leervormen te hanteren. Ook hecht de commissie aan de opmerkingen van de studenten die aangaven behoefte te hebben aan meer begeleiding bij het schrijven van de scriptie. De commissie laat echter ook de mening van de studenten meetellen, die vonden dat zij in voldoende mate worden begeleid. Zij waardeert de betrokkenheid en ambitie van het docentencorps.

Doordat de commissie geen structurele problemen is tegengekomen ten aanzien van de formatie en de gevolgen daarvan voor de kwaliteit van de opleiding, beoordeelt zij dit facet voor de masteropleiding Bedrijfsrecht met een voldoende.

De commissie heeft geconstateerd dat er bij de masteropleiding Financieel recht voldoende docenten zijn om de inhoudelijke diversiteit binnen het programma tot zijn recht te laten komen. Ook waardeert de commissie de inzet die zij heeft waargenomen bij de docenten van de opleiding. Desondanks heeft de commissie moeten vaststellen dat er onvoldoende formatie beschikbaar is om het door de opleiding beoogde activerende onderwijs te realiseren. Dit werd tijdens het bezoek bevestigd door studenten. De commissie acht de klachten van de studenten omtrent het ontbreken van interactiviteit doorslaggevend bij haar oordeel over dit facet. De commissie adviseert de faculteit om meer formatie beschikbaar te maken, zodat het onderwijs geïntensiveerd kan worden.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **onvoldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F14: Kwaliteit personeel

Het personeel is gekwalificeerd voor de inhoudelijke, onderwijskundige en organisatorische realisatie van het programma.

Beschrijving

Vanaf 1 mei 2007 geldt als facultaire regel dat nieuwe docenten de Basiskwalificatie Onderwijs (BKO) moeten behalen. Tijdens gesprekken met de docenten en het faculteitsbestuur bleek

dat de laatste jaren ook docenten die al enige tijd lesgeven aan de faculteit (delen van) de BKO moeten halen. Voor hen is een programma op maat vastgesteld.

Het faculteitsbestuur gaf aan dat deze eis niet altijd aan parttime docenten wordt gesteld. In veel gevallen zijn de parttime docenten prominenten binnen hun werkveld, waardoor de opleidingen deze docenten graag binnenhalen.

De docenten die belast zijn met het geven van vaardighedenonderwijs, zijn recent afgestudeerde juristen die voor aanvang van hun werkzaamheden een intensieve training krijgen. Zij spelen naast hun rol als vaardighedendocent ook een rol in de begeleiding van studenten.

Tijdens het bezoek lieten de docenten, het faculteitsbestuur en de leden van de Opleidingscommissie weten dat de beoordeling van docenten in de vakevaluaties jaarlijks wordt besproken bij de functioneringsgesprekken. Wanneer meer dan 30% van de studenten die de evaluatie heeft ingevuld ontevreden is over een docent, wordt de docent hierop aangesproken door de leidinggevende. Het faculteitsbestuur liet de commissie weten dat het niet ongebruikelijk is dat naar aanleiding daarvan een remediërende cursus wordt aangeboden.

Het faculteitsbestuur gaf verder aan dat jaarlijks twee docenten een intensief scholingstraject volgen, dat wordt gefinancierd door het College van Bestuur. De docenten die deze cursus volgen, geven de opgedane kennis door aan hun collega's.

De commissie heeft tijdens haar bezoek de verschillende studentdelegaties gevraagd naar hun mening over hun docenten, om zich een beeld te kunnen vormen van de didactische en inhoudelijke kwaliteiten van de docenten. De studenten vertelden over het algemeen tevreden te zijn over de kwaliteiten van de docenten. Wel gaven de studenten aan dat met name bij de hoorcolleges de mate van activering afhankelijk is van de docent. Dit beeld werd gestaafd door de vakevaluaties van de verschillende opleidingen die de commissie tijdens haar bezoek heeft bestudeerd.

Oordeel

De commissie concludeert dat er een helder en door het College van Bestuur ondersteund facultair beleid is wat betreft didactische scholing van de docenten. Daarmee wordt gewaarborgd dat de docenten op didactisch gebied voldoende gekwalificeerd zijn om het onderwijs van de opleidingen te verzorgen. De commissie heeft geen reden gevonden om aan te nemen dat het personeel onvoldoende organisatorisch gekwalificeerd is om de programma's te realiseren. Wat betreft de inhoudelijke kwalificaties van het personeel constateert de commissie dat de studenten in voldoende mate tevreden zijn over de kwaliteiten van hun docenten. Daar waar zich problemen voordoen, wordt actie ondernomen door de faculteit.

De commissie beoordeelt dit facet voor alle opleidingen met een voldoende.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Inzet van personeel

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Inzet van personeel. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het **voldoende** en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het **voldoende**. De commissie heeft de kwantiteit van het personeel van de masteropleiding Financieel recht weliswaar beoordeeld met een onvoldoende, maar heeft gezien de oordelen van de andere facetten angaande het personeel geen voorbehoud bij het oordeel 'voldoende' bij het onderwerp als geheel.

1.2.4. Voorzieningen

F15: Materiële voorzieningen

De huisvesting en materiële voorzieningen zijn toereikend om het programma te realiseren.

Beschrijving

De ESL is ondergebracht in het L-gebouw van het Woudestein-complex van de universiteit. Alle onderwijsfaciliteiten waar de faculteit gebruik van maakt, bevinden zich op dit complex op een paar minuten loopafstand van elkaar. Het L-gebouw beschikt over een aantal grote hoorcollegezalen (capaciteit 165-550 studenten) en een aantal kleinere werkgroepzalen voor 15-50 personen. Alle zalen beschikken over white boards en overheadprojectoren en de grotere zalen over geluidsinstallaties, beamers en computerfaciliteiten.

In het L-gebouw zijn in totaal 112 computerwerkplekken voor studenten beschikbaar. Met uitzondering van de tijden dat er onderwijs wordt gegeven, kunnen studenten van de faculteit gebruik maken van de computerzalen. Daarnaast zijn er in de hal van het L-gebouw 21 zogenaamde computer sta-balies en hotspots. Verder zijn er elders op de campus in het T- en G-gebouw computerzalen en werkplekken ingericht. De Universiteitsbibliotheek (UB), gevestigd in het B-gebouw, beschikt over vijf studiezalen met in totaal 700 studieplekken, waarvan 188 met een pc. Via vele plekken op de campus kunnen studenten met hun eigen laptop op het universitaire netwerk werken. Alle studenten hebben bovendien een eigen e-mailadres en netwerkschijfruimte.

De studenten van de faculteit maken gebruik van de Universiteitsbibliotheek waar zij boeken kunnen lenen en kunnen studeren. Voor de juridische opleidingen heeft de UB een startpagina (UB Portal Rechten) ontwikkeld. Deze startpagina geeft toegang tot alle bronnen die voor de diverse rechtsgebieden relevant zijn. Studenten en docenten hebben de beschikking over een substantieel aantal (ook internationale) tijdschriften op het juridische vakgebied (en aanverwante terreinen), die in belangrijke en toenemende mate elektronisch toegankelijk zijn.

Het zelfevaluatie rapport meldt dat hoewel het aantal studieplekken de laatste jaren flink is uitgebreid, de capaciteit naar de mening van studenten in piekperiodes, met name in tentamentijd, tekort schiet.

Via Osiris-Online kunnen studenten op elk gewenst moment zelf overzichten van hun behaalde resultaten en studievoortgang inzien. Voorjaar 2010 waren er ongeveer 3900 studenten en 330 medewerkers actief op SIN-Online. Deze studenten ontvangen automatisch alle mededelingen van de faculteit. Daarnaast kunnen studenten zich abonneren op de

ongeveer 600 (open) vakchannels. Op SIN-Online kunnen studenten een gepersonificeerde webpagina maken. Door zich te abonneren op de voor hen relevante 'channels', kunnen zij informatie krijgen over de roosters en roosterwijzigingen van bepaalde vakken, zich inschrijven voor werkgroepen en keuzevakken en informatie krijgen over de behaalde resultaten. Tentamenuitslagen worden op de channel gezet en per e-mail verstuurd. De studenten met wie de commissie sprak, vertelden dat de tentamenuitslag ook per sms verstuurd, wanneer de student na afloop van het tentamen het evaluatieformulier heeft ingevuld.

Tijdens het bezoek kreeg de commissie een rondleiding over de campus. Tijdens deze rondleiding bezocht de commissie computerruimten en collegezalen van diverse grootten.

Oordeel

De commissie beoordeelt de materiële voorzieningen van de bezochte opleidingen met een voldoende. Het viel de commissie op dat de opleidingen behoefte hebben aan kleinere onderwijsruimten, die geschikt zijn voor het aanbieden van kleinschaliger en intensiever onderwijs. De commissie adviseert de faculteit om met faculteiten die over kleinere ruimten beschikken, afspraken te maken over het gebruik ervan.

De commissie heeft kunnen constateren dat de voorzieningen op het gebied van ICT een eigen en vooruitstrevend karakter hebben.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F16: Studiebegeleiding

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten zijn adequaat met het oog op studievoortgang.

De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Beschrijving

Om het studenten met een psychische of een lichamelijke beperking mogelijk te maken om te studeren, en om hun studie binnen een redelijke tijd te voltooien is op universitair niveau het project Studeren zonder Drempels in het leven geroepen. Studenten met een functiebeperking worden met op maat gesneden faciliteiten, bijzondere regelingen en indien nodig ook met financiële middelen ondersteund. Daarbij is er voor elke functiebeperking een stappenplan ontwikkeld, zodat de student weet wat hij in welke fase in zijn studie moet regelen. Studenten met een functiebeperking kunnen dat bij hun inschrijving laten weten.

Voor zowel Nederlandse als buitenlandse studenten is het dagelijks geopende Studiepunt het eerste aanspreekpunt, dat ook digitaal bereikbaar is. Als een medewerker van het Studiepunt de vraag niet kan beantwoorden, dan verwijzen de medewerkers door naar tweedelijnsmedewerkers die dat wel kunnen, zoals een studieadviseur.

Er zijn drie studieadviseurs (tezamen 2,6 fte) werkzaam aan de faculteit. Zij zijn het aanspreekpunt voor persoonlijke adviezen en begeleiding bij de studie en hebben geregeld overleg met de secretaris van de Examencommissie Rechtsgeleerdheid over de adviezen.

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

Bij de invoering van het nieuwe vaardighedenonderwijs is een begeleidende component in de taken van de vaardighedendocenten voorzien, in samenwerking met de studieadviseur. De beperkte omvang van de vaardighedengroepen, zo meldt het zelfevaluatie rapport, zorgt ervoor dat de vaardighedendocenten de studenten in hun groep goed kunnen begeleiden. De studenten en docenten met wie de commissie sprak, gaven aan dat deze vorm van begeleiding goed bevalt. De studenten waarderen het intensieve contact met de docent. De docenten hebben het gevoel dat zij, onder andere door de omvang van de groepen, voldoende tijd hebben voor de studenten. De studieadviseur liet weten dat het contact en de wisselwerking met de vaardighedendocenten goed verloopt.

Studenten worden, in het kader van het bindend studieadvies, gedurende het eerste jaar tweemaal op de hoogte gesteld van de studieresultaten. Studenten die onvoldoende resultaten halen, worden na het bekend worden van de resultaten van blok 1 uitgenodigd voor een gesprek met de studieadviseur. Studenten die zeer slechte resultaten halen wordt geadviseerd voor 1 februari de opleiding te staken. Studenten die goede resultaten halen worden hiermee gecompimenteerd en aangemoedigd dit vol te houden.

Na de laatste herkansingsperiode wordt in augustus berekend of een student heeft voldaan aan de normen. Studenten die niet aan de normen voldoen krijgen een negatief studieadvies en kunnen zich gedurende drie jaar niet opnieuw inschrijven voor de opleiding. Ook de tweedejaarsstudenten die nog onder het bsa vallen worden geïnformeerd over hun studievoortgang, en krijgen tegen het einde van hun tweede jaar een bindend studieadvies.

Tijdens het gesprek dat de commissie voerde met de studieadviseur en de examencommissie, bleek dat de bacheloropleidingen de studenten met een negatief bindend studieadvies de mogelijkheid geven om zich te verdedigen. Deze praktijk heeft, zo meldde de studieadviseur, het aantal beroepszaken aanzienlijk verminderd.

Masteropleidingen Fiscaal recht, Rechtsgeleerdheid, Financieel recht en Bedrijfsrecht

Voor de masteropleidingen geldt een zogenoemd 'Late Warning System'. De studenten worden in de masterfase gevolgd en getracht wordt hen in een vroeg stadium te waarschuwen wanneer de studievoortgang vertraagt. De studieadviseurs stellen de studenten ieder jaar schriftelijk op de hoogte van de vorderingen. Ook docenten krijgen via het systeem een signaal wanneer een student die bij hen afstudeert, erg lang doet over de scriptie.

De studenten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid met wie de commissie sprak, lieten weten dat er een voorlichtingsavond wordt georganiseerd door de opleiding, waar studenten geïnformeerd worden over de verschillende varianten. Daarnaast waren de studenten positief over de website waar de verschillende varianten worden gepresenteerd door middel van video's van hoogleraren. De variant Recht in de multiculturele samenleving organiseerde na de voorlichtingsavond ook een middag voor geïnteresseerde studenten.

De studieadviseur vertelde dat enkele studenten per jaar een afspraak maken om zich te laten voorlichten over de verschillende varianten. Vaak zijn dit studenten die niet één, maar twee varianten willen doen.

Oordeel

De commissie beoordeelt de studiebegeleiding voor de bezochte opleidingen als voldoende.

Zij is positief over de manier waarop de bacheloropleidingen binnen het vaardighedenlint invulling hebben gegeven aan laagdrempelige begeleiding van eerstejaarsstudenten. Zij adviseert de opleiding om, met de geplande uitbreiding van het vaardighedenlint naar het tweede jaar, ook de begeleiding van studenten op deze manier voort te zetten.

De inzet van een digitaal waarschuwingssysteem in de masterfase is in de ogen van de commissie een efficiënte manier om inzicht te krijgen in de studievoortgang van studenten. Zij verwacht dat een eerdere aanvang van het scriptietraject (facet 20) ook zal bijdragen aan de begeleiding van studenten.

Verder heeft de commissie vastgesteld dat de verschillen tussen de varianten van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid voor de studenten in voldoende mate inzichtelijk worden gemaakt.

De commissie waardeert de manier waarop de faculteit omgaat met studenten die een functiebeperking hebben. Zij wijst de faculteit erop, dat wellicht nog duidelijker gecommuniceerd kan worden over de mogelijkheden die de faculteit biedt.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Voorzieningen

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Voorzieningen. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het **voldoende** en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het **voldoende**.

1.2.5. Interne kwaliteitszorg

F17: Evaluatie resultaten

De opleiding wordt periodiek geëvalueerd, mede aan de hand van toetsbare streefdoelen.

Beschrijving

De zelfevaluatie rapporten melden dat de facultaire docentenberaden een belangrijke rol spelen in de kwaliteitszorg. In deze beraden vindt systematisch terugkoppeling plaats van de ervaringen die in het onderwijs worden opgedaan en worden onderwijsvernieuwingen besproken. In de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid betreft dit het B1-beraad en het B2B3-beraad. Enkele jaren geleden is de faculteit begonnen met een 'Onderwijsdag', waarop docenten en vakken best practices presenteren en onderling in gesprek gaan over deze presentaties en actuele onderwerpen, zoals de inrichting van het vaardighedenonderwijs.

Twee keer per jaar vindt een tweedaags Hooglerarenberaad plaats. De agenda van dit Hooglerarenberaad heeft beurtelings het onderwijs en het onderzoek van de ESL als hoofdonderwerp. Daarnaast vindt er periodiek een hooglerarenlunch plaats.

Op vakniveau worden evaluaties uitgevoerd. In de enquêtes wordt onder andere gevraagd naar het oordeel van de studenten over de prestaties van de docenten, het studiemateriaal en het tentamen. De studentleden van de opleidingscommissies (OC's) gaven aan dat alle vakken eens in de twee jaar worden geëvalueerd. Zij vertelden dat wanneer 30% van de studenten ontevreden is over een vak, de onderwijsdirecteur hierover een gesprek aangaat met de betreffende docent.

Daarnaast wordt bij een aantal vakken studentenpanels gehouden. Dit houdt in, zo vertelden de studentleden van de OC's, dat een paar weken na aanvang van het blok een gesprek plaatsvindt tussen de docent van het vak en enkele studenten. Op die manier heeft de docent de mogelijkheid om aanpassingen te doen. Enkele weken later wordt in het panel besproken of de verbeteringen naar tevredenheid zijn doorgevoerd. Deze panelgesprekken worden door docenten geïnitieerd, en staan daardoor los van de OC.

Aan het eind van het B3 wordt onder studenten die 150-180 EC hebben behaald een curriculumevaluatie afgenomen. De leden van de OC en het faculteitsbestuur lieten weten dat deze curriculumevaluaties pas enkele jaren worden afgenomen. De commissie heeft tijdens het bezoek enkele curriculumevaluaties bestudeerd.

Oordeel

De commissie stelt vast dat de vakken van de zes bezochte opleidingen alle systematisch worden geëvalueerd. De faculteit hanteert streefdoelen die bij alle betrokkenen bekend zijn. Zij refereert hier ook aan de stimulans die de faculteit biedt aan het invullen van de evaluatieformulieren (zie facet 15), dat studenten hun tentamenuitslag per sms ontvangen wanneer zij het vak hebben geëvalueerd.

De commissie is positief over de studentenpanels die al tijdens de lopende onderwijsperiode tot aanpassingen binnen een vak kunnen leiden. Zij adviseert om deze evaluatiemethode structureel in te zetten. De commissie meent dat hier wellicht een rol is weggelegd voor de OC's.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F18: Maatregelen tot verbetering

De uitkomsten van deze evaluatie vormen de basis voor aantoonbare verbetermaatregelen die bijdragen aan realisatie van de streefdoelen.

Beschrijving

Het Dagelijks Bestuur Onderwijs (DB-OW), en in het bijzonder de onderwijsdecaan, speelt volgens de zelfstudie een grote rol bij het initiëren van verbetermaatregelen.

De faculteit heeft een protocol gemaakt waarin is vastgelegd wat er gebeurt met de uitkomsten van de enquêtes. De docentenoordelen in de studentenenquêtes worden besproken tijdens het jaarlijkse functioneringsgesprek dat met alle medewerkers wordt gevoerd. De faculteit bewaakt dit door jaarlijkse gesprekken tussen de verantwoordelijke hoogleraar met de decaan. Wanneer uit de studentenenquêtes blijkt dat meer dan 30% van de

studenten het betrokken aspect van het onderwijs of het functioneren van een docent met matig tot slecht waardeert, dan treedt de onderwijsdecaan in contact met de verantwoordelijke hoogleraar. Na afloop van het studiejaar ontvangt de opleidingscommissie een geanonimiseerd overzicht van de studentenenquêtes.

De ESL reikt jaarlijks een prijs uit aan het bachelor- en het mastervak dat de beste totaalbeoordeling krijgt in de studentenenquêtes.

De studenten gaven tijdens het bezoek aan dat tegenvallende evaluatieresultaten gewoonlijk leiden tot verbetermaatregelen. Dit beeld werd bevestigd door de docentleden van de opleidingscommissies. Ook bevestigden de docentleden dat de onderwijsdecaan bij overschrijding van de 30%-norm in contact treedt met de betreffende docent.

De curriculumevaluaties leiden, zo vertelden de docentleden van de OC's tijdens het bezoek, niet systematisch tot herzieningen in het curriculum.

Oordeel

De commissie heeft vastgesteld dat de faculteit streefcijfers hanteert bij de evaluaties die zij uitvoert. Ook constateert de commissie dat bij het niet halen van een streefcijfer actie wordt ondernomen.

Ook bij dit facet merkt de commissie op dat het studentenpanel een goed voorbeeld is van de manier waarop evaluaties leiden tot directe verbetermaatregelen.

De commissie waardeert de curriculumevaluaties die worden afgenomen, maar is van oordeel dat er op curriculumniveau meer initiatieven genomen kunnen worden. De commissie onderkent dat de curriculumevaluaties hebben geleid tot de aanpassingen in het vaardighedenonderwijs. De opmerkingen van studenten hadden echter, in de ogen van de commissie, aanleiding kunnen geven tot discussie. Zij adviseert de faculteit dan ook om de resultaten structureel in te bedden in de kwaliteitszorgcyclus.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F19: Betrekken van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld

Bij de interne kwaliteitszorg zijn medewerkers, studenten, alumni en het afnemend beroepenveld van de opleiding actief betrokken.

Beschrijving

Het Dagelijks Bestuur van de faculteit heeft twee studentleden. Daarmee wil de faculteit ervoor zorgen dat studenten ook op bestuurlijk niveau meepraten. De decaan liet de commissie verder weten de medezeggenschap belangrijk te vinden. Zo verleent hij de raden soms instemmingsrecht op bepaalde voorgenomen besluiten ook wanneer dit volgens de wet niet noodzakelijk is.

De studentleden van de opleidingscommissies (OC's) vertelden dat zij zich actief betrokken voelen bij de kwaliteitszorg van hun opleidingen. De invoering van het compensatoire toetsen

is bijvoorbeeld uitgebreid besproken binnen de opleidingscommissies. De studentleden van de OC Fiscaal recht vertelden dat hun aanvankelijke zorgen uiteindelijk zijn weggenomen door het faculteitsbestuur.

De docentleden van de OC vertelden dat op hun advies de regeling voor compensatoir toetsen is aangepast door hun adviezen. Daarnaast lieten zij de commissie weten dat ook over de invoering van het negatief bindend studieadvies en het vaardighedenlint wordt gesproken binnen de OC. De docentleden vertelden dat door de verschillende veranderingen in de bachelorcurricula, de masteropleidingen in mindere mate aan de orde waren geweest binnen de OC.

De docentleden lieten zich positief uit over de bijdragen die de studenten in hun ogen leveren tijdens de vergaderingen. Buiten de OC voelden de docenten zich betrokken door de verschillende beraden die zijn ingesteld om per studiejaar over het curriculum te overleggen.

Voor de alumni, in het bijzonder de Kring van Juristen, wordt jaarlijks de Doelderdag en de Winterlezing georganiseerd. Dit zijn symposia waar docenten en alumni elkaar ontmoeten. Daarnaast organiseren Kring van Juristen en ESL een jaarexcursie, bijvoorbeeld in de vorm van een bedrijfsbezoek. Tijdens het eerste studiejaar is er een 'motivatiecollege'. Alumni uit verschillende beroepsgroepen vertellen dan aan eerstejaars studenten hoe zij zelf de studie ervaren hebben, hoe zij tot hun beroepskeuze zijn gekomen, en wat hun huidige baan inhoudt.

De alumni van de masteropleiding Fiscaal recht vertelden de commissieleden dat zij sinds hun afstuderen zijn benaderd door de opleiding. De opleiding vraagt hen jaarlijks hun mening te geven over veranderingen in het curriculum. De alumni van de andere masteropleidingen gaven aan niet systematisch betrokken te worden bij de opleiding en bij de kwaliteitszorg ervan. De commissie heeft tijdens haar gesprek met alumni geen afgestudeerden van de bacheloropleidingen gesproken. In de praktijk blijkt, zo stelden deze opleidingen, dat alle bachelorstudenten doorstromen naar één van de masteropleidingen.

Betrokkenheid van het beroepenveld wordt volgens de verschillende opleidingen gegarandeerd doordat veel hoogleraren en medewerkers werken in de juridische praktijk en/of optreden als rechter-plaatsvervanger. Ook komen docenten via (postacademische) cursussen en leergangen waarbij zij betrokken zijn, in contact met alumni en andere juristen op de arbeidsmarkt. Institutionele contacten bestaan met de Rechtbank Rotterdam, het OM, in het kader van de Stichting Juridische Samenwerking aan de Maas (SJSM), en met een aantal advocatenkantoren. In hun zelfstudies geven de opleidingen aan dat zij op korte termijn een beroepenveldcommissie willen instellen, om ervoor te zorgen dat de bestaande contacten beter worden gebruikt.

De mastervariant Aansprakelijkheid en Verzekering heeft bij het opzetten van de opleiding gebruik gemaakt van het advies van een Raad van Advies, die volgens de zelfstudie bestaat uit vooraanstaande juristen uit het beroepenveld.

Oordeel

De commissie heeft geconstateerd dat de verschillende belanghebbenden in voldoende mate worden betrokken bij de kwaliteitszorg van de opleidingen.

De commissie stelt vast dat de studenten op verschillende manieren betrokken worden bij de kwaliteitszorg van het onderwijs. Niet alleen door vakevaluaties, maar ook op bestuurlijk

niveau betreft de faculteit de studenten bij de kwaliteitszorg, door studenten op te nemen in het bestuur. De mening van studenten wordt serieus genomen door zowel het bestuur als door de docenten, zo stelt de commissie vast na het gesprek met de docentleden van de OC's.

Docenten worden op verschillende manieren betrokken bij de kwaliteitszorg van hun opleidingen. De OC is hiervan een voorbeeld, al adviseert de commissie om ondanks de veranderingen in de bacheloropleidingen die besproken moeten worden, ook aandacht te besteden aan de masteropleidingen. De commissie noemt ook hier de invoering van de beraden (zie facet 6) waarin docenten met elkaar spreken over de (jaren binnen de) opleidingen.

De commissie constateert dat de masteropleiding Fiscaal recht als 'best practice' geldt voor de manier waarop zij alumni betreft bij haar interne kwaliteitszorg. Zij merkt op dat de alumni het prettig vinden om eens per jaar hun mening te geven over hun oude opleiding, en adviseert de overige masteropleidingen om eenzelfde initiatief te ontwikkelen.

Het beroepenveld wordt bij de kwaliteitszorg van alle opleidingen voldoende betrokken. Dit komt, zo stelt de commissie vast, niet alleen door de banden die de meeste docenten hebben met het werkveld, maar ook door de verschillende samenwerkingsverbanden die de faculteit is aangegaan. De commissie steunt de wens van de faculteit om een beroepenveldcommissie in te stellen.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **goed**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Interne kwaliteitszorg

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Interne kwaliteitszorg. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het **voldoende** en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het **voldoende**.

1.2.6. Resultaten

F20: Gerealiseerd niveau

De gerealiseerde eindkwalificaties zijn in overeenstemming met de nagestreefde eindkwalificaties qua niveau, oriëntatie en domeinspecifieke eisen.

Beschrijving

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

Volgens de zelfevaluatie is de Oefenrechtbank een belangrijk afsluitend vak van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid. Hierin vindt afronding plaats van de binnen het vaardighedenlint verworven juridische onderzoeks- en presentatievaardigheden en van de juridische informatievaardigheden. In de Oefenrechtbank dragen de secties Burgerlijk recht, Staats- en bestuursrecht en Strafrecht een casus aan die de studenten analyseren in een

onderzoeksnotitie. Vervolgens houden studenten op basis van de analyse van deze casus een pleidooi. De algemene academische vaardigheden en onderzoeksvaardigheden worden afgerond in de B3-vakken Rechtsmethodologie en Rechtsfilosofie.

De commissie heeft voorafgaand aan het bezoek de dossiers van enkele bachelorstudenten bestudeerd. Per student omvatte het dossier een onderzoeksnotitie, een casus onderzoeksnotitie, een groepsopdracht en een individuele opdracht. De individuele opdracht bestond uit een notitie op het gebied van Rechtsmethodologie of Rechtsfilosofie.

Bacheloropleiding Fiscaal recht

De eindproef van de bacheloropleiding is het schrijven van het bachelorwerkstuk. Aan het bachelorwerkstuk wordt een aantal eisen gesteld. Er moet sprake zijn van een duidelijke probleemstelling en operationalisering, een zelfstandige analyse van de wetenschappelijke literatuur, waarbij de relatie wordt gelegd met de verzamelde onderzoeksgegevens of de anderszins bestudeerde problematiek. Er is een uitgebreide handleiding met de werkwijze en de vereisten die aan het bachelorwerkstuk worden gesteld. Het bachelorwerkstuk wordt steekproefsgewijs door een tweede beoordelaar bekeken.

Voorafgaand aan het bezoek heeft de commissie enkele bachelorscripties met wisselende beoordelingen bestudeerd.

Masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Fiscaal recht, Bedrijfsrecht en Financieel recht

Alle masteropleidingen worden afgesloten met een scriptie. Op de website kunnen de studenten de scriptieprotocollen met richtlijnen en minimumeisen vinden. De commissie heeft voorafgaand aan het bezoek van elke masteropleiding enkele scripties bestudeerd. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid heeft zij van alle varianten een scriptie gelezen.

In aanvulling op het scriptieprotocol hebben de varianten van de *masteropleiding Rechtsgeleerdheid* richtlijnen en procedures vastgesteld die ook op de website staan.

Uit de richtlijnen volgt bijvoorbeeld dat elke scriptie door twee docenten wordt beoordeeld.

De studenten van de *masteropleiding Fiscaal recht* moeten tijdens het afstuderen in een openbare zitting hun onderzoek mondeling presenteren en tegenover een examencommissie van drie personen verdedigen. Daarna wordt het cijfer vastgesteld.

De coördinator van de *masteropleiding Bedrijfsrecht* keurt het scriptieonderwerp goed. Het criterium hierbij is of het onderwerp ligt op het terrein van de master Bedrijfsrecht, en of de probleemstelling van het scriptieonderzoek voldoende is uitgewerkt. Scripties van de master Bedrijfsrecht worden door twee examinatoren beoordeeld. De variant Commercial Law hanteert hierbij een formele uitreiking, waardoor alle studenten gebonden zijn aan de deadline.

De studenten van de *masteropleiding Financieel recht* moeten hun onderzoek in een openbare zitting mondeling presenteren en tegenover een examencommissie van twee personen verdedigen. Studenten zijn in de keuze van hun scriptieonderwerp, gezien de interdisciplinaire opzet van de master Financieel recht, niet geheel vrij. Het onderwerp moet op het terrein van deze opleiding liggen en blijk geven van de beheersing van een interdisciplinaire benadering. De scriptie bevat in beginsel zowel juridisch als (bedrijfs)economische aspecten en een interdisciplinaire opzet. De student wordt tijdens het schrijfproces daarom begeleid door een

jurist en een econoom als eerste, respectievelijk tweede examinator. Wie als begeleider of meeleezer optreedt, hangt af van het onderwerp.

Oordeel

De commissie concludeert dat de stukken van de Oefenrechtbank het vereiste eindniveau aantoonbaar halen. Wel merkt zij op dat het eindniveau van de bacheloropleiding door een dossier moeilijker is vast te stellen dan door middel van een scriptie, maar zij respecteert de keuze van de opleiding om het vaardighedenlint af te sluiten met diverse werkstukken, gemaakt bij de Oefenrechtbank en Rechtsfilosofie/Rechtsmethodologie.

De commissie kon zich vinden in de beoordelingen van de bachelor- en de masterscripties van Fiscaal recht. Ook kwam het oordeel dat de commissie vormde over de scripties van de masteropleidingen Rechtsgeleerdheid, Bedrijfsrecht en Financieel recht overeen met de door de opleidingen uitgereikte beoordelingen.

De commissie is positief over de scriptieverdediging bij de masteropleidingen Fiscaal recht en master Financieel recht en de variant Commercial Law van de masteropleiding Bedrijfsrecht. De commissie waardeert verder de manier waarop bij elke opleiding twee docenten betrokken zijn bij de beoordeling. Zij adviseert de overige opleidingsvarianten na te denken over een manier waarop een verdediging kan dienen als een afsluiting van de opleiding. Naar verwachting komt dit het rendement (zie facet 21) ten goede.

Gezien bovenstaande afwegingen, beoordeelt de commissie het realiserde eindniveau van alle gevisiteerde opleidingen met een voldoende.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

F21: Onderwijsrendement

Voor het onderwijsrendement zijn streefcijfers geformuleerd in vergelijking met relevante andere opleidingen. Het onderwijsrendement voldoet aan deze streefcijfers.

Beschrijving

Bacheloropleidingen Rechtsgeleerdheid en Fiscaal recht

Door de invoering van het bindend studieadvies is er een absolute tijdgrens gesteld aan het B1-rendement: dat moet (voor voltijdstudenten) binnen twee jaar zijn gerealiseerd. Voor voltijdstudenten van het bsa-cohort geldt als streefdoel een B1-rendement van 35% binnen een jaar en van 65% binnen twee jaar. Wanneer de studenten die in het eerste jaar 0 studiepunten hebben behaald uit de rendementsresultaten zijn gefilterd zien de rendementscijfers er als volgt uit: het streefdoel van 35% wordt niet in vier, maar in vijf jaar behaald, en pas na zeven jaar wordt de doelstelling van 52% gehaald. De opleidingen verklaren dit deels door het ontbreken van de 'harde knip'.

De opleidingen melden in de zelfstudies dat er een coördinator is aangesteld, die door een strakkere coördinatie van de vakken binnen een blok de studeerbaarheid van het programma

in de gaten houdt. Verder is de faculteit gestart met periodieke exit-gesprekken met studenten met een negatief BSA.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De faculteit heeft als streefdoel voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid (voltijd) een rendement vastgesteld van ten minste 80% binnen twee jaar na instroom in de masteropleiding. Voor deeltijdstudenten hanteert de opleiding een streefcijfer van 80% binnen drie jaar. Het cumulatieve rendement van de voltijdse opleiding ligt boven de tachtig procent, zo blijkt uit de zelfstudie. Dit wordt na vier jaar gerealiseerd.

Masteropleiding Fiscaal recht

Rendementen in percentages kunnen zowel voor de voltijd- als voor de deeltijdcohorten die vanaf 2003 met de masteropleiding Fiscaal recht zijn begonnen nog niet betrouwbaar worden berekend. In de eerste masterjaren zijn daarvoor de totalen te gering, waardoor percentuering zou vertekenen. In de latere jaren zijn er nog te weinig resultaten om percentuering zinvol te maken. Wel is de opleiding van mening dat de studenten vaak te lang over de opleiding in het algemeen, en over de scriptie in het specifiek, doen. Zij verklaart dit onder andere door het ontbreken van een harde knip.

De studenten met wie de commissie sprak, gaven aan dat zij, en hun collega-studenten, tijdens hun studie vaak al worden benaderd door bedrijven. De docenten bevestigden dit en lieten weten dat studenten soms voor het afronden van hun scriptie fulltime aan de slag gaan. De docenten raden hun studenten aan om eerst hun studie af te ronden.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Het cumulatieve rendement van de opleiding voor voltijdstudenten ligt boven de tachtig procent, maar het wordt pas gerealiseerd na drie tot vier jaar. De opleiding verklaart dit door het ontbreken van een harde knip. Van de studenten die aan de masteropleiding beginnen moet gemiddeld nog meer dan 60% aan zijn bachelorverplichtingen voldoen. De helft van deze studenten doet dat in het eerste masterjaar, de andere helft komt daar pas in het tweede masterjaar aan toe. De opleiding heeft daarom de ingangseisen aangescherpt. Ook wil de opleiding het begeleidingsproces van de scriptie intensiveren.

Masteropleiding Financieel recht

De masteropleiding Financieel recht hanteert dezelfde streefcijfers als de masteropleiding Rechtsgeleerdheid. Het cumulatieve rendement van de opleiding is na twee jaar 53%; eerst na het vierde jaar komt het streefpercentage van de rendementsdoelstelling in zicht. Van de studenten die aan de masteropleiding Financieel recht beginnen moet nog tenminste 25% aan zijn bachelorverplichtingen voldoen. De helft van deze studenten doet dat in het eerste masterjaar, de andere helft komt daar pas in het tweede masterjaar aan toe.

Cijfers voor deeltijdstudenten zijn er nog niet omdat de getallen nog te gering zijn.

De opleiding wil sneller afstuderen stimuleren door trage studenten (zowel wat het behalen van vakken als het starten met en schrijven van de scriptie betreft) tijdig te signaleren en te begeleiden.

Tijdens de gesprekken die de commissie voerde met de verschillende delegaties, kwam de zorg over de rendementscijfers nagenoeg elke keer aan de orde. Het probleem wordt gesignaleerd door zowel het bestuur en de docenten als de studenten zelf. De studenten gaven allen aan tegen invoering van de harde knip te zijn.

Oordeel

De commissie heeft geconstateerd dat de opleidingen de streefcijfers niet halen, en er zelfs ver van verwijderd zijn. De commissie heeft echter ook vastgesteld dat de rendementen bij de verschillende geledingen binnen de faculteit en bij het College van Bestuur een continu punt van aandacht zijn. De commissie verwijst hier naar haar oordeel over facet 5, omdat in haar ogen de manier waarop de bacheloropleidingen hun instromende studenten “kennen” ook hier van belang is.

Daarbij stelt de commissie vast dat, gezien de aangescherpte ingangseisen van de masteropleidingen (zie facet 8) de opleiding maatregelen heeft genomen die er aan bij kunnen dragen dat masterstudenten hun opleiding sneller afronden. De commissie verwacht dat invoering van de harde knip, hoe impopulair ook onder studenten, de rendementen zal verhogen doordat studenten zich tijdens de masteropleiding niet meer hoeven bezighouden met vakken uit de bachelorfase. De commissie staat positief tegenover de andere maatregelen die de faculteit genomen heeft om het rendement te verhogen. Zij waardeert onder andere de coördinator die is aangesteld om de studeerbaarheid van B1 te vergroten.

De commissie heeft geconstateerd dat de scriptieverdediging (zie facet 20) een positief effect heeft op de snelheid waarmee studenten hun scriptie afronden. De commissie erkent dat de buitenlandse studenten van de variant Commercial Law een extra stimulans hebben omdat zij in juli moeten terugkeren naar hun vaderland, en adviseert de opleidingen om te onderzoeken hoe bij de andere opleidingen een dergelijke stimulans gevonden kan worden.

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Fiscaal Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Financieel Recht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Masteropleiding Bedrijfsrecht: het oordeel van de commissie is **voldoende**.

Oordeel over het onderwerp Resultaten

Op basis van de beoordelingen per facet komt de commissie tot een samenvattend oordeel over het onderwerp Resultaten. Voor de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de bacheloropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**. Voor de masteropleiding Rechtsgeleerdheid luidt het oordeel **voldoende**, voor de masteropleiding Fiscaal Recht luidt het **voldoende**, voor de masteropleiding Financieel Recht luidt het **voldoende** en voor de masteropleiding Bedrijfsrecht luidt het **voldoende**.

Samenvatting van de oordelen van de commissie

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Voldoende
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Voldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Voldoende
		3. Inzet van personeel	Voldoende
13. Kwantiteit personeel	Voldoende		
14. Kwaliteit personeel	Voldoende		
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Voldoende
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

Bacheloropleiding Fiscaal Recht:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Voldoende
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Voldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Goed
3. Inzet van personeel	Voldoende	12. Eisen WO	Voldoende
		13. Kwantiteit personeel	Voldoende
		14. Kwaliteit personeel	Voldoende
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Voldoende
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de bacheloropleiding Fiscaal Recht

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *bacheloropleiding Fiscaal Recht* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Goed
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Voldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Voldoende
		3. Inzet van personeel	Voldoende
13. Kwantiteit personeel	Voldoende		
14. Kwaliteit personeel	Voldoende		
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Voldoende
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *masteropleiding Rechtsgeleerdheid* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

Masteropleiding Fiscaal Recht:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Voldoende
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Voldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Goed
		3. Inzet van personeel	Voldoende
13. Kwantiteit personeel	Voldoende		
14. Kwaliteit personeel	Voldoende		
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Goed
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de masteropleiding Fiscaal Recht

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *masteropleiding Fiscaal Recht* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

Masteropleiding Financieel Recht:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Voldoende
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Onvoldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Voldoende
3. Inzet van personeel	Voldoende	12. Eisen WO	Voldoende
		13. Kwantiteit personeel	Onvoldoende
		14. Kwaliteit personeel	Voldoende
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Voldoende
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de masteropleiding Financieel Recht

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *masteropleiding Financieel Recht* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

Masteropleiding Bedrijfsrecht:

Onderwerp	Oordeel	Facet	Oordeel
1. Doelstellingen van de opleiding	Voldoende	1. Domeinspecifieke eisen	Voldoende
		2. Niveau	Voldoende
		3. Oriëntatie	Voldoende
2. Programma	Voldoende	4. Eisen WO	Voldoende
		5. Relatie doelstellingen en programma	Voldoende
		6. Samenhang programma	Voldoende
		7. Studielast	Voldoende
		8. Instroom	Voldoende
		9. Duur	Voldoet
		10. Afstemming vormgeving en inhoud	Onvoldoende
		11. Beoordeling en toetsing	Voldoende
3. Inzet van personeel	Voldoende	12. Eisen WO	Voldoende
		13. Kwantiteit personeel	Voldoende
		14. Kwaliteit personeel	Voldoende
4. Voorzieningen	Voldoende	15. Materiële voorzieningen	Voldoende
		16. Studiebegeleiding	Voldoende
5. Interne kwaliteitszorg	Voldoende	17. Evaluatie resultaten	Voldoende
		18. Maatregelen tot verbetering	Voldoende
		19. Betrokkenheid van medewerkers, studenten, alumni en beroepenveld	Voldoende
6. Resultaten	Voldoende	20. Gerealiseerd niveau	Voldoende
		21. Onderwijsrendement	Voldoende

Eindoordeel van de commissie over de masteropleiding Bedrijfsrecht

De commissie komt, op grond van haar oordelen voor de onderwerpen en facetten uit het accreditatiekader, tot het volgende eindoordeel:

De *masteropleiding Bedrijfsrecht* voldoet aan de eisen voor basiskwaliteit die een voorwaarde zijn voor accreditatie.

BIJLAGEN

Bijlage A: Curricula Vitae van de leden van de visitatiecommissie

Margreet J.A.M. Ahsmann (1951) studeerde Nederlands recht aan de Universiteit Leiden. Na haar studie was zij wetenschappelijk medewerker respectievelijk universitair hoofddocent bij de vakgroep rechtshistorische vakken te Leiden. In 1990 promoveerde zij er (cum laude) op een proefschrift over het juridisch onderwijs aan de Leidse juridische faculteit van 1575 - 1630. In 1996 stapte zij over naar de rechterlijke macht en werd rechter in de sector civiel recht van de rechtbank Rotterdam, in 2002 vice-president/ontwikkelingscoördinator. Sinds 2007 is zij tevens verbonden aan SSR (het opleidingsinstituut van de rechterlijke macht) als lector civiel recht. Enkele van haar nevenfuncties zijn: lid van de Commissie Geschiedenis Nederlandse Rechtswetenschap (KNAW), lid van de Commissie civiel effect, lid van het Curatorium van de Nederlandse Orde van Advocaten en lid van het Curatorium van de Haagse Hogeschool.

I.M. (Inge) Beulen LLB is student Ma Nederlands Recht aan de Radboud Universiteit. Inge Beulen rondde in 2009 haar bacheloropleiding Nederlands Recht met tevredenheid. Zij werkt naast haar studie Rechtsgeleerdheid als vrijwilliger bij de Rechtswinkel in Venlo, en is baliemedewerker bij de onderwijsadministratie van haar faculteit.

Mr. Irene de Boer (1986) deed in 2005 eindexamen Gymnasium aan het Emmauscollege te Rotterdam. Vervolgens begon zij in datzelfde jaar aan de studie Recht en Management aan de Universiteit van Tilburg. De eerste jaren van haar studie was zij actief binnen de studievereniging Magister JFT en het medezeggenschapsorgaan fractie Vrijspraak. Daarnaast was zij als student-assistent verbonden aan de vakgroep Sociaal Recht. Van september 2008 tot september 2010 participeerde Irene als student-lid binnen het Faculteitsbestuur van de Tilburgse Rechtenfaculteit. Tevens heeft zij tijdens haar studie stage gelopen, zowel bij de Autoriteit Financiële Markten als bij een groot advocatenkantoor. In begin 2010 is zij afgestudeerd voor de master Recht en Management en begonnen aan haar tweede master Sociaal Recht.

Prof. mr. dr. Jenneke E. Bosch-Boesjes (1946) is Dean van het University of Groningen Honours College en hoogleraar Ontwikkeling en Differentiatie Academisch Onderwijs, in het bijzonder excellentietrajecten. Daarvoor heeft zij lange tijd bij de juridische faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen gewerkt. Van 1985-2001 als universitair (hoofd) docent op het terrein van burgerlijk procesrecht, op welk terrein zij ook in 1991 is gepromoveerd. Van 1996-2001 heeft zij als portefeuillehouder onderwijs deel uitgemaakt van het faculteitsbestuur en van 2001-2009 was zij full time directeur onderwijs van de faculteit. Sedert 1 januari 2009 is zij aangesteld als Dean van het Groningen Honours College.

prof. dr. C.M. (Kees) Cappon (1953) studeerde Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. In 1992 promoveerde hij op een proefschrift over de opkomst van het testament in het Sticht Utrecht tot het midden van de veertiende eeuw. Kees Cappon is universitair hoofddocent Rechtsgeschiedenis en daarnaast nog bijzonder hoogleraar Geschiedenis van het Notariaat aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Universiteit van Amsterdam.

Dr. H.J.M. (Diana) Dolmans (1966) is onderwijskundige en UHD en werkt bij de vakgroep Onderwijsontwikkeling en –Onderzoek/School of Health Professions Education, Faculty of Medicine, Health and Life Sciences, Universiteit Maastricht. Ze studeerde onderwijskunde aan de Katholieke Universiteit Nijmegen en promoveerde in Maastricht. Haar proefschrift

ging over probleemgestuurd onderwijs. Ze heeft expertise op het gebied van innovatieve curricula en kwaliteitszorg in het hoger onderwijs. Ze is international bekend vanwege haar onderzoeklijn op het gebied van probleemgestuurd onderwijs. De afgelopen 20 jaar heeft ze veel internationaal gepubliceerd. Ze is lid van de editorial board van drie vooraanstaande medisch onderwijskundige tijdschriften. Daarnaast is ze lid van het management team van de Master of Health Professions Education, een grotendeels distance-based onderwijsprogramma aan de Universiteit Maastricht. Verder is ze lid van het dagelijks bestuur van het onderzoeksprogramma “Onderzoek van Onderwijs” van de School of Health Professions Education en PhD coördinator van deze onderzoeksgroep.

Dr. E. (Erik) Driessen (1966) behaalde in 1994 zijn doctoraal Onderwijskunde aan de Universiteit van Amsterdam en begon in datzelfde jaar als toetscoördinator bij de faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteit Maastricht. Bij deze universiteit is hij sinds 2000 universitair docent medisch onderwijs bij de capaciteitsgroep Onderwijsontwikkeling & Onderwijs onderzoek, Faculteit der Geneeskunde. In 2008 promoveerde hij op het onderwerp ‘Educating the self-critical doctor’. In zijn onderzoek richt hij zich op het hoger onderwijs en op het stimuleren en beoordelen van leren op de werkplek. Hij heeft gepubliceerd over diverse onderwerpen zoals het gebruik van verschillende toetsvormen in het juridisch onderwijs, portfolio’s en het leren van praktijkervaringen.

Prof. mr. C. (Cees) Flinterman (1944) werd op 17 juni 2008 benoemd tot lid van de Raad van Toezicht - het bestuur - van Aim for human rights. Cees Flinterman heeft uitgebreide ervaring met mensenrechten en internationale betrekkingen. Na een studie Internationaal Recht werkte hij onder meer bij de Universiteit Leiden, de Universiteit van Ghana, het ministerie van Buitenlandse Zaken en de Universiteit Maastricht. Tot oktober 2007 was hij directeur van het Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM) van de Universiteit Utrecht en de landelijke Onderzoeksschool Rechten van de Mens. Hij is nu honorair hoogleraar rechten van de mens aan de Universiteit Utrecht. Cees Flinterman zet was onder meer plaatsvervangend lid van de VN Subcommissie ter Voorkoming van Discriminatie en Bescherming van Minderheden, vice-voorzitter van de 49ste zitting van de VN-Mensenrechtencommissie (1993) en hoofd van de Nederlandse delegaties naar de 49ste en 50ste zittingen van deze VN-Commissie (1993 en 1994). Hij is sinds 2003 lid van het VN-Comité voor de Uitbanning van Discriminatie tegen Vrouwen.

Prof.dr. R.M.G.E. (René) Foqué (1946) studeerde Rechten en Wijsbegeerte aan de Katholieke Universiteit van Leuven en Franse taal- en letterkunde aan de Université de Lille. Hij is hoogleraar Rechtsfilosofie en Rechtstheorie aan de Faculteiten der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Leuven en van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Aan het European Inter-University Centre for Human Rights and Democratisation in Venetië doceert hij Philosophy of Human Rights. Hij is directeur van het Leuvense Centrum voor Grondslagenonderzoek van het Recht en correspondent van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Tijdens de periode van 2004 tot 2009 was hij voorzitter van de jury voor de Internationale Spinozaprijs (Spinozalens). Hij is ondervoorzitter van het expertenpanel rechtsgeleerdheid van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen te Brussel. Zijn belangrijkste publicaties betreffen de domeinen van het grondslagenonderzoek van het Strafrecht, van het Europees en Internationaal Recht en van de Mensenrechten, van de ideeëngeschiedenis van het recht, de politieke filosofie en de filosofie van het openbaar bestuur.

Prof. mr. A.A. (Stijn) Franken (1967) studeerde Nederlands recht aan de Universiteit van Tilburg, en promoveerde in 1993 diezelfde stad op het proefschrift ‘Voeging ad

informandum in strafzaken'. Sinds 1994 is hij advocaat, aanvankelijk in Den Haag en sinds 1997 in Amsterdam. Met drie collega's heeft hij thans een kantoor dat zich uitsluitend richt op de rechtsbijstand in strafzaken. Sinds 2002 is hij daarnaast verbonden aan het Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen van de Universiteit Utrecht, aanvankelijk als hoogleraar Strafrechtspraktijk en sinds 2006 als (kern)hoogleraar Straf(proces)recht. In die hoedanigheid verzorgt hij onderwijs aan bachelor- en masterstudenten. Daarnaast is hij medeverantwoordelijk voor het onderwijs aan advocaten die zich willen specialiseren in het straf(proces)recht, in de zogenoemde profileringscursus en de specialisatieopleiding voor strafrechtadvocaten. Hij doceert voorts onder meer in een Grotius-opleiding en in het verband van de Stichting Studiecentrum Rechtspleging. Stijn Franken was tot medio 2010 voorzitter van het Willem Pompe Instituut en van de onderwijscommissie master van het Utrechtse departement rechtsgeleerdheid.

Prof. mr. N. (Niels) Frenk (1962) studeerde tussen 1983 en 1987 rechten aan de VU te Amsterdam. In 1994 promoveerde hij aan de Universiteit Utrecht. Hij werkte vanaf 1993 als wetgevingsjurist bij de Stafafdeling Wetgeving Nieuw BW, thans de Directie Wetgeving, Sector Privaatrecht, van het ministerie van Justitie. Sedert 1998 raadadviseur bij deze Directie. Sinds 2005 is hij bijzonder hoogleraar aansprakelijkheids- en verzekeringsrecht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam.

Mr. M.C. (Marian) van Gestel (1954) behaalde in 1984 haar doctoraal Nederlands recht aan de Universiteit Utrecht. Zij is universitair hoofddocent aan het Molengraaff Instituut (faculteit REBO) en is sinds 1985 als docent verbonden aan de UU. In 2005 werd zij aangesteld als bestuurslid van het Utrecht Law College (ULC) dat zij mede oprichtte. Ik ben mede-oprichter van het ULC en bestuurslid. Tevens is zij voorzitter van de BKO-toetsingcommissie en maakt zij deel uit van de programmaleiding van het excellent master tracé (EMI).

Mr. H.F.M. (Hans) Hofhuis (1946) studeerde rechten te Nijmegen en Amsterdam (UvA). Na functies bij de UvA, de Tweede Kamer en het ministerie van VRO (het laatst als hoofd van het bureau van de secretaris-generaal) is hij sinds 1977 werkzaam in de rechtspraak. Hij was tot eind 1996 verbonden aan de rechtbank Utrecht, het laatst als coördinerend vice-president en sectorvoorzitter. Van 1996 tot 2001 was hij president van de rechtbank 's-Hertogenbosch en van 2001 tot begin 2008 president van de rechtbank 's-Gravenhage. Sindsdien is hij bij deze rechtbank werkzaam in een louter rechterlijke functie. Daarnaast is hij o.m. voorzitter van de Nederlandse Juristen-Vereniging, van de redactie van het Tijdschrift voor de rechterlijke macht (Trema) en van het College van Beroep van het Nederlands Instituut van Psychologen en vice-voorzitter van het Scheidsgerecht Gezondheidszorg. Hij treedt op als docent o.m. bij het Studiecentrum Rechtspleging en publiceert geregeld over de rechtspleging.

M.V. (Misja) Leikin LLB (1985) is student van de masteropleiding Privaatrecht aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hij volgde zijn bacheloropleiding aan zowel de Vrije Universiteit als aan de Università di Bologna. Tijdens zijn studie was hij een jaar lang student-assistent aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit en was hij studentlid van de Opleidingscommissie Rechtsgeleerdheid aan dezelfde faculteit.

E.J.H. (Erik) Poorthuis, BA, LL.B (1985) volgt de masteropleiding Civiel Recht aan de Universiteit Leiden. Aan deze universiteit haalde hij in juni 2008 zijn bachelordiploma Geschiedenis, en in 2009 zijn diploma Rechtsgeleerdheid. Sinds mei 2009 is hij student-assistent bij de afdeling Onderwijsbeleid van de Universiteit Leiden.

Prof. mr. J.G.J. (Jac) Rinkes (1959) studeerde rechten aan de (toenmalige) Katholieke Hogeschool Tilburg en promoveerde in 1992 aan de (toenmalige) Rijksuniversiteit Limburg. Hij is hoogleraar privaatrecht aan de Open Universiteit, bijzonder hoogleraar Europees consumentenrecht, Maastricht University. Daarnaast is hij raadsheer-plaatsvervanger in het Gerechtshof te Arnhem, rechter-plaatsvervanger in de Rechtbank Rotterdam en plaatsvervangend bestuurslid van het College voor Examens. Hij is redacteur van (ondermeer) het Tijdschrift voor Consumentenrecht en Handelspraktijken, het Nederlands Tijdschrift voor Handelsrecht en het European Journal of Commercial Contract Law.

Prof. dr. J.W.F. (Jan) van Tartwijk is hoogleraar toegepaste onderwijskunde aan de faculteit Sociale Wetenschappen van de Universiteit Utrecht. Hij geeft daar leiding aan de afdeling Onderwijsadvies en Training. Eerder was hij als hoofddocent verbonden aan de universitaire lerarenopleiding van de Universiteit Leiden, werkte hij als onderwijsadviseur en onderzoeker bij de faculteit Geneeskunde van de Universiteit Maastricht, en als universitair docent aan het IVLOS, een instituut dat de onderwijskundige dienstverlening en de lerarenopleiding voor de Universiteit Utrecht verzorgde en dat inmiddels is opgegaan in de faculteit Sociale Wetenschappen van die universiteit. In zijn onderzoek richt hij zich zowel op het hoger, medisch als voortgezet onderwijs. Hij heeft gepubliceerd over uiteenlopende onderwerpen zoals het werken met portfolio's voor leren en beoordelen en de betekenis van het gedrag van docenten voor de aard van communicatieprocessen in onderwijs.

Prof. dr. J.W. (Jaap) Zwemmer is emeritus hoogleraar Belastingrecht aan de Universiteit van Amsterdam. Zwemmer studeerde Notarieel recht (afgestudeerd in 1968) en Fiscaal recht (afgestudeerd in 1971) aan de Universiteit van Amsterdam. In 1975 promoveerde hij. Hij was diverse malen decaan van de juridische faculteit en ook eenmaal van de economische faculteit van de UvA en was lid van de Raad van Toezicht van het AMC/UvA. In 2007 was Zwemmer interim-rector magnificus van de UvA en in 2008/2009 interim-decaan van het Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam (ACTA). Hij is lid van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen en redacteur van diverse fiscale tijdschriften. Naast zijn universitaire werkzaamheden is hij raadsheer-plaatsvervanger in de gerechtshoven van Arnhem, 's-Hertogenbosch en Amsterdam.

Bijlage B: Samenstelling van de subcommissies

Voor ieder bezoek aan een van de tien deelnemende universiteiten is een subcommissie samengesteld. In deze bijlage worden de samenstellingen van deze subcommissies gegeven, evenals de bezoekdata.

Erasmus Universiteit Rotterdam

Bezoekdata: 22 t/m 23 september 2010
Subcommissie: prof. dr. C. Flinterman (voorzitter)
prof. dr. C.M. Cappon
prof. mr. N. Frenk
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
prof. mr. J.G.J. Rinkes
I.M. Beulen LL.B.

Rijksuniversiteit Groningen

Bezoekdata: 19 t/m 21 oktober 2010
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.G.J. Rinkes
prof. mr. N. Frenk
prof. dr. C.M. Cappon
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
I.M. Beulen LL.B.

Universiteit van Amsterdam

Bezoekdata: 27 t/m 29 oktober 2010
Subcommissie: prof.dr. R.M.G.E. Foqué (voorzitter)
prof. mr. N. Frenk
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
I.C.M. de Boer LL.M.

Maastricht University

Bezoekdata: 9 t/m 11 november 2010
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof. mr. A.A. Franken
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
prof. dr. C.M. Cappon
I.C.M. de Boer LL.M.

Universiteit van Tilburg

Bezoekdata: 16 t/m 18 november 2010
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof.dr. R.M.G.E. Foqué
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
prof. mr. J.G.J. Rinkes
dr. mr. M.J.A.M. Ahsmann
I.M. Beulen LL.B.

Radboud Universiteit

Bezoekdata: 7t/m 9 december 2010
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof. mr. N. Frenk
mr. H.F.M. Hofhuis
prof. dr. J.W.F. van Tartwijk
M.V. Leikin LL.B.

Vrije Universiteit

Bezoekdata: 3 en 4 februari 2011
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof.dr. R.M.G.E. Foqué
E.J.H. Poorthuis, BA, LL.B
Mr. M.C. van Gestel
prof. mr. A.A. Franken

Open Universiteit

Bezoekdata: 9 en 10 februari 2011
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof.dr. R.M.G.E. Foqué
M.V. Leikin LL.B.
prof. mr. A.A. Franken
Dr. H.J.M. Dolmans

Universiteit Utrecht

Bezoekdata: 22 t/m 24 maart 2011
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.E. Bosch-Boesjes
prof. mr. J.G.J. Rinkes
I.C.M. de Boer LL.M.
dr. mr. M.J.A.M. Ahsmann
Dr. E. Driessen

Universiteit Leiden

Bezoekdata: 4 en 5 april 2011
Subcommissie: prof. dr. J.W. Zwemmer (voorzitter)
prof. mr. J.G.J. Rinkes
prof. dr. C.M. Cappon
prof. mr. N. Frenk
M.V. Leikin LL.B.
Mr. M.C. van Gestel

Bijlage C: Programma van het bezoek aan de Erasmus School of Law (ESL)

Dag 0	21 september 2010	
17.30	Aankomst commissieleden	
18.00	Diner en voorbereidende vergadering	
Dag 1	22 september 2010	
08.45 – 10.15	Voorbereidende vergadering commissieleden	
10.15 – 11.45	Introducerend gesprek inhoudelijk verantwoordelijken	
11.45 – 12.30	Lunch	
12.30 – 13.15	Studenten verspreid over alle opleidingen over facultaire facetten	Docenten verspreid over alle opleidingen over facultaire facetten
13.15 – 13.30	Intern overleg commissie over facultaire facetten	
13.30 – 14.00	Studenten Ba Fiscaal Recht	Studenten Ba Rechtsgeleerdheid
14.00 – 14.30	Studenten Ma Fiscaal Recht	Studenten Ma Financieel Recht Ma Bedrijfsrecht
14.30 – 14.45	Pauze	
15.00 – 15.30	Docenten Fiscaal Recht Ba en Ma	Docenten Ma Financieel recht Ma Bedrijfsrecht
15.30 – 15.45	Intern overleg commissie over Ba en Ma Fiscaal Recht, Ma Financieel Recht en Ma Bedrijfsrecht	
15.45 – 16.30	Studenten Ma Rechtsgeleerdheid	
16.30 – 17.15	Docenten Ma Rechtsgeleerdheid	Docenten Ba Rechtsgeleerdheid
17.15 – 18.15	Alumni	
19.30	Diner met vertegenwoordigers van het faculteitsbestuur	
Dag 2	23 september 2010	
09.00 – 09.15	Intern overleg commissie over Ba en Ma Fiscaal Recht Nabespreking alumni, voorbereiding dag 2	
09.15 – 09.45	Studenten uit alle opleidingscommissies	
09.45 – 10.15	Docenten uit alle opleidingscommissies	
10.15 – 11.15	Examencommissie en studieadviseur	
11.15 – 11.45	Rondleiding en spreekuur	
11.45 – 12.45	Lunch	
12.45 – 13.45	Gesprek formeel verantwoordelijken	
13.45 – 16.30	Nabespreking en opstellen voorlopige bevindingen	
16.30 – 17.00	Mondelinge presentatie voorlopige bevindingen	
17.00 – 17.30	Afsluiting met borrel	

Bijlage D: Uitwerking van de eindkwalificaties van de opleidingen

Bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

De bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid beoogt juristen op te leiden die effectief weten om te gaan met de diversiteit en de snelle ontwikkelingen in het recht. Deze moeten zij kunnen plaatsen in de context waarin het recht functioneert. Daarnaast wordt beoogd studenten inzicht bij te brengen in de positie van de rechtswetenschap tussen de andere maatschappijwetenschappen.

Kennis en inzicht

1. Kennis van en inzicht in de rechtsregels die behoren tot de drie hoofdonderdelen van het positieve recht: het privaatrecht, het staats- en bestuursrecht en het strafrecht;
2. Kennis van en inzicht in de hoofdlijnen van het Europese en het internationale recht en hun relatie tot het nationale recht;
3. Kennis van en inzicht in de juridische methodologie en de hoofdlijnen van de rechtstheorie alsmede het historische kader van het Nederlands recht;
4. Kennis van sociaal-wetenschappelijke en economische inzichten omtrent de werking van het recht, in het bijzonder omtrent de rol van het recht in de samenleving en van het recht als beleidsinstrument. Daarbij wordt de nadruk gelegd op de mogelijkheden en beperkingen van juridische regels.

Vaardigheden

5. Het kunnen onderkennen en analyseren van juridische problemen en het kunnen aanpakken van mogelijke oplossingen;
6. Het kritisch kunnen bestuderen van juridisch-wetenschappelijke literatuur;
7. Voor zowel juristen als niet-juristen op heldere wijze mondeling en schriftelijk oplossingen voor juridische problemen kunnen formuleren;
8. Op heldere wijze mondeling en schriftelijk een methodologisch verantwoord overzicht kunnen geven van een juridisch probleemveld en daarbij gebruik kunnen maken van moderne kennissystemen;
9. Het ontwikkeld hebben van voldoende leervermogen om een academische vervolgstudie te kunnen aangaan.

Masteropleiding Rechtsgeleerdheid

De masteropleiding Rechtsgeleerdheid beoogt studenten met een relevante bacheloropleiding de mogelijkheid te bieden tot theoretische verdieping en inhoudelijke specialisatie in het recht en tot het zich verder bekwamen in academische en professionele juridische vaardigheden.

De tien mastervarianten hebben als doelstelling de algemene doelstelling van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid waar te maken op hun rechtsgebied. Alle varianten geven daar hun eigen invulling aan door de studenten het positieve recht in brede zin en verdiepend te laten bestuderen en, daarnaast, de studenten aan te leren andere disciplines in verband met het betreffende rechtsgebied op waarde te schatten. De varianten van de master Rechtsgeleerdheid zijn:

- Privaatrecht
- Staats- en bestuursrecht

- Strafrecht
- International and European Public Law (Engelstalig)
- Generalistische variant: Recht in de Multiculturele samenleving en Individuele richting
- Arbeidsrecht
- Recht van de gezondheidszorg
- Aansprakelijkheid en verzekering
- Togamaster
- Deeltijdvariant (in ontwikkeling)

Kennis en inzicht

1. Diepgaande kennis van de grondslagen van en inzicht in het positieve recht van de gekozen specialisatie, op basis waarvan ontwikkelingen in het recht, mede in een internationale dimensie, kunnen worden geplaatst en op relevantie kunnen worden beoordeeld;
2. Verdiepte kennis van en inzicht in samenhang van aspecten van de gekozen specialisatie met andere (maatschappij-)wetenschappen;
3. Verdiepte kennis van, en inzicht in onderzoeksmethoden.

Vaardigheden

4. Beschikken over specialistische en algemene academische vaardigheden die aansluiten op de eisen van de relevante arbeidsmarkt
5. In staat zijn tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan.;
6. In staat zijn op heldere wijze mondeling en schriftelijk de resultaten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek te presenteren, met inbegrip van de methodologische uitgangspunten;
7. In staat zijn om zich snel te kunnen inwerken in nieuwe ontwikkelingen op het gebied van het recht, in het bijzonder in meer specialistische onderdelen van het vakgebied.

Bachelor- en masteropleiding Fiscaal recht

In de bachelor- en de masteropleiding Fiscaal recht wordt relatief veel aandacht besteed aan Internationaal belastingrecht, Vennootschapsbelasting en Europees belastingrecht, ter voorbereiding op het Rotterdamse profiel van de fiscale masteropleiding. Een domeinspecifieke eis van het belastingrecht is dat kennis van andere rechtsgebieden nodig is om de stof van het belastingrecht eigen te maken. Daarom richten de opleidingen zich, naast de verplichte fiscaal-juridische onderdelen, op een aantal niet-fiscale onderdelen. Ook de Nederlandse Orde van Belastingadviseurs stelt deze eis tot toelating tot het lidmaatschap.

De *bacheloropleiding Fiscaal recht* beoogt studenten een zodanige kennis van het belastingrecht bij te brengen dat zij op basisniveau in de belastingpraktijk kunnen functioneren en voorbereidende/ondersteunende werkzaamheden kunnen verrichten in de aangifte- en adviespraktijk.

Kennis en inzicht

1. Het kunnen hanteren van de rechtsregels die behoren tot het positieve privaatrecht, belastingrecht en bestuursrecht;
2. Kennis van en inzicht in het formeel belastingrecht;

3. Kennis van en inzicht in de hoofdlijnen van het internationale en het Europese recht en hun relatie tot het nationale recht;
4. Kennis van de hoofdlijnen van de overheidsfinanciën;
5. Het beschikken over algemene kennis van sociaal-wetenschappelijke en economische inzichten omtrent het recht, in het bijzonder omtrent de rol van het recht in de samenleving en de mogelijkheden en beperkingen van juridische regels.

Vaardigheden

6. Het kunnen onderkennen en analyseren van basale fiscaal-juridische problemen en het kunnen aandragen van mogelijke oplossingen;
7. Het kritisch kunnen bestuderen van juridisch-wetenschappelijke literatuur;
8. Voor juristen en niet-juristen op heldere wijze mondeling en schriftelijk oplossingen voor juridische problemen kunnen formuleren, in het bijzonder op het gebied van het belastingrecht.
9. Op heldere wijze mondeling en schriftelijk een overzicht kunnen geven van een juridisch probleemveld, in het bijzonder op het gebied van het belastingrecht, en daarbij gebruik kunnen maken van moderne kennissystemen;
10. Het ontwikkeld hebben van voldoende leervermogen om een academische vervolgstudie te kunnen aangaan.

Masteropleiding Fiscaal recht

De masteropleiding Fiscaal recht leidt fiscaal-juridische specialisten op tot een functie op het hoogste niveau in de fiscale praktijk of de fiscale wetenschap. De master verdiept de verworven kennis en vaardigheden van de bacheloropleiding Fiscaal recht.

Kennis en inzicht

1. Diepgaande kennis van en inzicht in aspecten van het positieve belastingrecht, mede om nieuwe ontwikkelingen in het recht te kunnen plaatsen en op hun relevantie te kunnen beoordelen.
2. Verdiepte kennis van en inzicht in de samenhang van de deelgebieden van het belastingrecht met andere (maatschappij-)wetenschappen.
3. Verdiepte kennis van aspecten van het internationale en het Europese belastingrecht.

Vaardigheden

4. Beschikken over juridische en algemene academische vaardigheden, zoals nodig voor de belastingpraktijk, waaronder begrepen de belastingrechtspraak.
5. In staat zijn tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan.
6. In staat zijn op heldere wijze mondeling en schriftelijk de resultaten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek te presenteren, met inbegrip van de methodologische uitgangspunten.
7. In staat zijn om zich snel te kunnen inwerken in nieuwe ontwikkelingen op het gebied van het belastingrecht, in het bijzonder in meer specialistische onderdelen van het vakgebied.

Masteropleiding Bedrijfsrecht

Met de masteropleiding Bedrijfsrecht wordt beoogd studenten de mogelijkheid te bieden tot theoretische verdieping en inhoudelijke specialisatie in het bedrijfsrecht en tot het zich verder bekwamen in academische en professionele bedrijfsjuridische vaardigheden.

Kennis en inzicht

1. Diepgaande kennis en inzicht op het gebied van het handelsverkeersrecht en het ondernemingsrecht, mede om nieuwe ontwikkelingen in het recht te kunnen plaatsen en op hun relevantie te kunnen beoordelen. Inzicht in de wijze waarop vanuit juridisch oogpunt vorm gegeven kan worden aan bedrijven en organisaties en aan de wijze waarop zij aan het rechtsverkeer deelnemen;
2. Verdiepte kennis van en inzicht in samenhang van aspecten van de rechtswetenschap met een andere (maatschappij-)wetenschap;
3. Verdiepte kennis van, en inzicht in onderzoeksmethoden.

Vaardigheden

4. Beschikken over specialistische en algemene academische vaardigheden die aansluiten op de eisen van de relevante arbeidsmarkt;
5. In staat zijn tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan;
6. In staat zijn op heldere wijze mondeling en schriftelijk de resultaten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek te presenteren, met inbegrip van de methodologische uitgangspunten;
7. In staat zijn tot het zelfstandig analyseren en oplossen van complexe juridische vraagstukken;
8. In staat zijn om zich snel te kunnen inwerken in nieuwe ontwikkelingen op het gebied van het recht, in het bijzonder op het gebied van het handelsverkeersrecht en het ondernemingsrecht.

Masteropleiding Financieel recht

Met de *masteropleiding Financieel recht* wordt enerzijds beoogd studenten met een relevante vooropleiding een brede en grondige bedrijfseconomische basis te geven, en anderzijds algemeen academische en professionele financieel-juridische inzichten en vaardigheden te verschaffen.

Kennis en inzicht

1. Diepgaande kennis van en inzicht op het gebied van het financiële recht, mede om nieuwe ontwikkelingen in het recht te kunnen plaatsen en op hun relevantie te kunnen beoordelen;
2. Kennis van de hoofdlijnen van de bedrijfseconomie, in het bijzonder toegespitst op de relatie tussen bedrijfseconomie en financieel recht;
3. Verdiepte kennis van en inzicht in samenhang van aspecten van de rechtswetenschap met een andere (maatschappij-)wetenschap;
4. Diepgaande kennis van en inzicht in de internationale dimensies van de financiële praktijk.

Vaardigheden

5. Beschikken over juridische en algemene academische vaardigheden, zoals nodig voor de juridische beroepspraktijk;
6. Beschikken over voldoende kennis en inzicht zoals nodig voor de gekwalificeerde juridische beroepspraktijk, in het bijzonder voor de juridische togaberoepen, mits tevens een adequate vooropleiding is gevolgd*;
7. In staat zijn tot het zelfstandig verrichten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek, in het bijzonder met het oog op een wetenschappelijke loopbaan;
8. In staat zijn op heldere wijze mondeling en schriftelijk de resultaten van juridisch-wetenschappelijk onderzoek te presenteren, met inbegrip van de methodologische uitgangspunten;
9. In staat zijn om zich snel te kunnen inwerken in nieuwe ontwikkelingen op het gebied van het recht, in het bijzonder op het gebied van het financiële recht en de bedrijfseconomie, en de relatie tussen beide gebieden.

* Deze eindkwalificatie is geformuleerd met als randvoorwaarde dat studenten als voorlopende opleiding een academische juridische bacheloropleiding hebben gevolgd en derhalve na het volgen van deze masteropleiding civiel effect verwerven.

De bacheloropleidingen kennen dezelfde eindkwalificatie op het gebied van attitude:

- A. Het verworven hebben van een kritische en creatieve houding.

Alle masteropleidingen kennen dezelfde eindkwalificatie op het gebied van attitude:

- B. Het verworven hebben van een zelfstandige, kritische en creatieve houding.

Bijlage E: Curricula van de zes programma's

Bijlage E1: Programma van de bacheloropleiding Rechtsgeleerdheid

B1	Blok 1	EC
	Inleiding tot de rechtswetenschap	9
	Rechtssociologie	6
	Blok 2	
	Inleiding strafrecht en criminologie	9
	Rechtsgeschiedenis	6
	Blok 3	
	Inleiding publiekrecht	9
	Inleiding internationaal en Europees recht	6
	Blok 4	
	Inleiding privaatrecht	9
	Burgerlijk procesrecht	6
B2	Blok 1	EC
	Verbintenissenrecht	9
	Europees recht	6
	Blok 2	
	Goederen- en insolventierecht	9
	Arbeidsrecht	6
	Blok 3	
	Formeel strafrecht	9
	Handelsverkeersrecht	6
	Blok 4	
	Staatsrecht	9
	Public International Law, <i>of</i>	6
	Europees privaatrecht	6
B3	Blok 1	EC
	Minor	15
	Blok 2	
	Materieel strafrecht	9
	Oefenrechtbank*, <i>of</i>	6
	Rechtsmethodologie	6

Blok 3

Bestuursrecht	9
Oefenrechtbank*, <i>of</i>	6
Rechtsfilosofie	6

Blok 4

Ondernemingsrecht	9
Bedrijfseconomie, <i>of</i>	6
Rechtseconomie	6

Bijlage E2: Programma van de bacheloropleiding Fiscaal recht

B1 Blok 1	EC
Inleiding tot de rechtswetenschap	9
Inleiding fiscaal recht	6
Blok 2	
Inleiding strafrecht en criminologie	9
Rechtsgeschiedenis	6
Blok 3	
Inleiding publiekrecht	9
Inleiding internationaal en Europees recht	6
Blok 4	
Inleiding privaatrecht	9
Heffingen lokale overheden	6
B2 Blok 1	EC
Verbintenissenrecht	9
Openbare financiën	6
Blok 2	
Goederen- en insolventierecht	9
Bedrijfseconomie voor fiscalisten	6
Blok 3	
Inkomstenbelasting	9
Fiscaal comptabele toepassingen	6
Blok 4	
Ondernemingsrecht	9
Winst	6
B3 Blok 1	EC
Minor	15
Blok 2	
Inleiding internationaal en Europees belastingrecht	9
Omzetbelasting	6
Blok 3	
Bestuursrecht	9
Formeel belastingrecht	6

Blok 4

Vennootschapsbelasting	9
Bachelorwerkstuk fiscaal recht	6

Bijlage E3: Curriculum van de tien programma's van de masteropleiding Rechtsgeleerdheid

---

Programma variant Privaatrecht

M	Blok 1	EC
	Onderzoekspracticum burgerlijk recht	15
	Blok 2	
	Capita burgerlijk procesrecht	5
	Keuzevak vrij	5
	Keuzevak gebonden*	5
	Blok 3	
	Perspectieven op privaatrecht	10
	Internationaal privaatrecht	5
	Blok 4	
	Keuzevak gebonden**	5
	Scriptie	10

* Familie(vermogens)recht of een van de vakken van de masteropleiding Bedrijfsrecht van de ESL.

** Contract, Tort and Property in Europe of Geschiedenis van het privaatrecht.

Programma variant Staats- en bestuursrecht

M	Blok 1	ects
	Overheidsorganisatierecht	5
	Rechten van de mens en grondrechten	5
	Geschiedenis van het staatsrecht, <i>of</i>	5
	Comparative Constitutional Law	5
	Blok 2	
	Europees bestuursrecht	5
	Profielvak*	5
	Vrij of gebonden** keuzevak	5
	Blok 3	
	Rechtsbescherming tegen de overheid	5
	Onderzoeksprojecten staats- en bestuursrecht	10
	Blok 4	
	Vrij of gebonden** keuzevak	5
	Scriptie	10

* te kiezen uit: Minority protection, Law in action: wetgeving en Bestuurlijke en strafrechtelijk rechtshandhaving.

** te kiezen uit: Geschiedenis van het staatsrecht, Comparative constitutional law, Verdiepend staatsrecht, Financiële markten en toezicht, Minority protection, Law in action: wetgeving, Bestuurlijke en strafrechtelijke rechtshandhaving, Omgevingsrecht/Ruimtelijk en milieubestuursrecht, VAR-Pleitwedstrijd, Bestuurlijk informatierecht en Bestuursrecht en beleid.

Programma variant Strafrecht

M	Blok 1	EC
	Kernthema's materieel strafrecht	10
	Strafrechtstheorieën, <i>of</i>	5
	Geschiedenis van het strafrecht	5
	Blok 2	
	Kernthema's formeel strafrecht	5
	Twee vakken, te kiezen uit confrontatievak*, thematisch vak** en keuzevak vrij	10
	Blok 3	
	Strafrechtelijke rechtshandhaving	5
	Twee vakken, te kiezen uit confrontatievak*, thematisch vak** en keuzevak vrij	10
	Blok 4	
	International Criminal Law: Courts and Tribunals (blok 3), <i>of</i>	5
	Internationaal en Europees strafrecht, <i>of</i>	5
	Vergelijkend strafrecht	5
	Scriptie	10

* Rechtspsychologie of Actoren in de rechtshandhaving.

** De twee thematische vakken moeten gekozen worden uit: Bestuurlijke en strafrechtelijke rechtshandhaving, Forensische psychiatrie, detentierecht en penologie en Jeugdstrafrecht en jeugdbeschermingsrecht.

Programma variant International and European Public Law

M	Blok 1	EC
	Advanced public international law I	5
	Advanced European Union law I	5
	Law of international organizations	5
	Blok 2	
	Advanced public international law II	5
	Advanced European Union law II	5
	Dispute settlement	5
	Blok 3	
	Specialisation Access to Justice*, <i>of</i>	10
	Specialisation European and International Economic Law**, <i>of</i>	10
	Specialisation Constitutionalization of the Law beyond the State***, <i>of</i>	10
	Specialisation European and/or International Law****	10
	Keuzevak	5
	Blok 4	
	Interdisciplinary research seminar	5
	Scriptie	10

* *Judicial protection in the EU law en Human rights in international law.*

** *EU internal market law en International economic law.*

*** *European institutional and constitutional law en Rule of law in international law.*

**** *Two courses EU law for EU law specialization: European institutional and constitutional law, Capita European law: EU citizenship, EC Competition law, Judicial protection in the European Union, EU internal market law en European law: justice and home affairs. Or two courses international law for International Law specialization: Rule of law in international law, Human rights in international law, International economic law en International criminal law: courts and tribunals.*

Programma Generalistische variant: Recht in de multiculturele samenleving

M	Blok 1	EC
	De multiculturele samenleving en de democratische rechtsstaat	5
	Domeinvak 1*	5
	Domeinvak 2*	5
	Blok 2	
	Recht en religie	5
	Minority protection	5

Rechtsvinding en rechtsmethodologie 5

Blok 3

Anthropology of Law 5

Onderzoekslab: recht in de multiculturele samenleving 5

Domeinvak 3* of vrij keuzevak 5

Blok 4

Domeinvak 3* of vrij keuzevak 5

Scriptie 10

* te kiezen uit: Rechten van de mens en grondrechten, Overheidsorganisatierecht, Law in action: wetgeving, Europees bestuursrecht, Human rights in international law, Kernthema's materieel strafrecht, Kernthema's formeel strafrecht en Recht en criminologie in de multiculturele samenleving.

Programma Generalistische variant: Individuele richting*

Blok	Onderdeel	EC
M2	Rechtsvinding en rechtsmethodologie	5
	Keuze uit:	
M1	Geschiedenis van het strafrecht	
M1	Geschiedenis van het staatsrecht	5
M1	Verdieping rechtsfilosofie	
M1	Recht, taal en literatuur	
M4	Geschiedenis van het privaatrecht	
	Keuze uit:	
M2	Rechtspsychologie	
M3	Rechtssociologie	
M3	Anthropology of Law	5
M4	Recht en criminologie in de multiculturele samenleving	
M1/M2 / M3/M4	Vakkenpakket door student in overleg met docent samen te stellen	35
M4	Scriptie	10

* De student stelt in overleg met de programmacoördinator zelf zijn vakkenpakket samen. Daarbij geldt, dat het vak *Rechtsvinding en rechtsmethodologie* en de masterscriptie verplicht zijn, en dat voor twee vakken de keuze gebonden is aan een voorgeschreven vakkenlijst.

Programma variant Aansprakelijkheid en Verzekering

M Blok 1	EC
Onderzoekspracticum Burgerlijk Recht	15
Blok 2	
Capita Burgerlijk Procesrecht	5
Capita Aansprakelijkheidsrecht	5
Capita Verzekeringsrecht	5

Blok 3

Stages	10
Perspectieven op Aansprakelijkheid en Verzekering	5

Blok 4

Vrij keuzevak	5
Scriptie	10

Programma variant Arbeidsrecht

M	Blok 1	EC
	Capita Arbeidsrecht	10
	Ontslagrecht	5
	Blok 2	
	Sociaalverzekeringsrecht	5
	Arbeid en onderneming	5
	Keuzevak, verplichte keuze uit: Insolvente werkgever, of Stakingsrecht, of Practicum Arbeidsprocesrecht, of Vrij keuzevak	5
	Blok 3	
	Internationaal Arbeidsrecht	5
	Arbeidsrecht Interdisciplinair	5
	Keuzevak, verplichte keuze uit: Insolvente werkgever, of Stakingsrecht, of Practicum Arbeidsprocesrecht, of Vrij keuzevak	5
	Blok 4	
	Keuzevak, verplichte keuze uit: Insolvente werkgever, of Stakingsrecht (stage), of Practicum Arbeidsprocesrecht, of Vrij keuzevak	5
	Scriptie	10

* In elk van de blokken 2, 3 en 4 wordt een keuzevak gevolgd. Van deze drie keuzevakken moeten er twee worden gekozen uit een aanbod van drie (*Insolvente werkgever; Stakingsrecht; Practicum arbeidsrecht*). Een keuzevak is geheel vrij. Keuzevakken kunnen ook worden gevolgd aan de Universiteit van Amsterdam.

Programma variant Togamaster

De Togamasterstudent maakt een keuze uit drie togaprofielen: privaatrecht, strafrecht of bestuursrecht. Daarbinnen kiezen de studenten een minor (van 10 erts) uit één van de twee andere rechtsgebieden. Elk togaprofiel heeft zijn eigen programma.

Togaprofiel privaatrecht, minor strafrecht

M Blok 1	EC
Privaatrecht in de rechtspraktijk	10
Toga in de theorie	5
Blok 1-4	
Togamasterclass	5
Blok 2	
Capita burgerlijk procesrecht	5
Kernthema's formeel strafrecht	5
Bestuurlijke en strafrechtelijke rechtshandhaving	5
Blok 3	
Toga in de praktijk	10
Blok 4	
Contract, tort and property in Europe	5
Scriptie	10

Togaprofiel privaatrecht, minor bestuursrecht

M Blok 1	EC
Privaatrecht in de rechtspraktijk	10
Toga in de theorie	5
Blok 1-4	
Togamasterclass	5
Blok 2	
Capita burgerlijk procesrecht	5
Europees bestuursrecht	5
Blok 3	
Toga in de praktijk	10
Rechtsbescherming tegen de overheid	5

Blok 4	
Contract, tort and property in Europe	5
Scriptie	10

Togaprofiel bestuursrecht, minor privaatrecht

M	Blok 1	EC
	Toga in de theorie	5
	Rechten van de mens en grondrechten	5
	Comparative constitutional law	5
	Blok 1-4	
	Togamasterclass	5
	Blok 2	
	Capita burgerlijk procesrecht	5
	Europees bestuursrecht	5
	Faillissementsrecht	5
	Blok 3	
	Toga in de praktijk	10
	Rechtsbescherming tegen de overheid	5
	Blok 4	
	Scriptie	10

Togaprofiel bestuursrecht, minor strafrecht

M	Blok 1	EC
	Toga in de theorie	5
	Rechten van de mens en grondrechten	5
	Comparative constitutional law	5
	Blok 1-4	
	Togamasterclass	5
	Blok 2	
	Kernthema's formeel strafrecht	5
	Bestuurlijke en strafrechtelijke rechtshandhaving	5
	Europees bestuursrecht	5
	Blok 3	
	Toga in de praktijk	10
	Rechtsbescherming tegen de overheid	5
	Blok 4	
	Scriptie	10

Togaprofiel strafrecht, minor privaatrecht

M	Blok 1	EC
	Kernthema's materieel strafrecht	10
	Toga in de theorie	5
	Blok 1-4	
	Togamasterclass	5
	Blok 2	
	Capita burgerlijk procesrecht	5
	Kernthema's formeel strafrecht	5
	Faillissementsrecht	5
	Blok 3	
	Toga in de praktijk	10
	Blok 4	
	Vergelijkend strafrecht	5
	Scriptie	10

Togaprofiel strafrecht, minor bestuursrecht

M	Blok 1	EC
	Kernthema's materieel strafrecht	10
	Toga in de theorie	5
	Blok 1-4	

Togamasterclass	5
Blok 2	
Europees bestuursrecht	5
Kernthema's formeel strafrecht	5
Blok 3	
Rechtsbescherming tegen de overheid	5
Toga in de praktijk	10
Blok 4	
Vergelijkend strafrecht	5
Scriptie	10

Programma variant Recht van de Gezondheidszorg

M	Blok 1	EC
	Grondslagen gezondheidsethiek en gezondheidsrecht	5
	Encyclopedie wetgeving gezondheidszorg	10
	Blok 2	
	Ordering van de zorg	5
	Kwaliteit van gezondheidszorg	10
	Blok 3	
	Organisatie en bestuur van de zorg	10
	International Health Law	5
	Blok 4	
	Keuzevak vrij	5
	Scriptie (evt. met stage)	10

Bijlage E4: Programma van de masteropleiding Fiscaal recht

Blok 1	EC
Verdieping vennootschapsbelasting	9
Verdieping internationaal belastingrecht	6
Blok 2	
Successierecht, overdrachtsbelasting en estateplanning	9
Verdieping inkomstenbelasting	6
Blok 3	
Europees belastingrecht	6
Eén van de Capita selecta fiscaal:	9
☐ familievennootschappen,	
☐ formeel belastingrecht,	
☐ heffingen lokale overheden,	
☐ internationale concerns, of	
☐ BTW	
Blok 4	
Scriptie	9
Fiscaal confrontatievak	6

Bijlage E5: Curriculum van de drie programma's van de masteropleiding Bedrijfsrecht

Master Bedrijfsrecht, Variant Bedrijfsrecht, profiel Handelsverkeersrecht

---

Blok 1	EC
Grensoverschrijdend bedrijfsrecht	5
Vertegenwoordiging en hulppersonen	5
Capita ondernemingsrecht	5
Blok 2	
Intellectual property rights	5
Carriage of goods	5
Keuzevak (gebonden* of vrij)	5
Blok 3	
Internationaal privaatrecht voor het bedrijfsrecht	5
Koop, betaling en financiering	5
Keuzevak (gebonden* of vrij)	5
Blok 4	
Schadeverzekering	5
Scriptie	10

Master Bedrijfsrecht, Variant Bedrijfsrecht, profiel Ondernemings-recht

---

Blok 1	EC
Grensoverschrijdend bedrijfsrecht	5
Vertegenwoordiging en hulppersonen	5
Capita ondernemingsrecht	5
Blok 2	
Faillissementsrecht	5
Arbeid en onderneming	5
Keuzevak (gebonden* of vrij)	5
Blok 3	
Internationaal privaatrecht voor het bedrijfsrecht	5
Corporate litigation	5
Keuzevak (	5

gebonden* of vrij)

Blok 4

Bank- en effectenrecht	5
Scriptie	10

Master Bedrijfsrecht, variant Commercial Law

Blok 1 **EC**

Commercial Law 5

European Company and Labour law 5

European Private International law 5

Blok 2

Intellectual Property Rights 5

Corporate Governance 5

Carriage of Goods 5

Blok 3

Commercial
Litigation 5

Securities Regulation Law 5

Elective* 5

Blok 4

Contract, Tort and Property in Europe 5

Scriptie 10

Bijlage E6: Curriculum van de twee programma's van de masteropleiding Financieel recht

Blok 1	EC
Financieel recht (variant I & II)	5
Financiële ethiek (variant I & II)	5
Financiering (variant I)	5
Capita ondernemingsrecht (variant II)	5
Juridisch practicum (variant II)	0
Blok 2	
Fusies en overnames (variant I & II)	5
Financiële verslaggeving en analyse (variant I)	5
Financiële markten en toezicht (variant I & II)	5
Keuzevak (variant II)	5
Blok 3	
Ondernemingsbestuur en ondernemingsprestaties (variant I & II)	10
Keuzevak (variant I & II)	5
Blok 4	
Keuzevak (variant I)	5
Bank- en effectenrecht (variant II)	5
Scriptie (variant I & II)	10